

VALSTYBINĖS KAINŲ IR ENERGETIKOS KONTROLĖS KOMISIJOS
ELEKTROS ENERGIJOS REZERVINĖS GALIOS RINKOS TYRIMO DARBO GRUPĖ
ELEKTROS ENERGIJOS REZERVINĖS GALIOS PASLAUGŲ RINKŲ TYRIMO
ATASKAITA

2019 m. vasario 7 d. Nr. O13-4

1. ĮVADAS

1.1. Elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkos tyrimo teisinis pagrindas

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio 9 dalies 19 punktu, Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (toliau – Komisija) atlieka rinkos tyrimus, kuriais siekiama užtikrinti veiksmingą konkurenciją energetikos sektoriuje ir didelę įtaką atitinkamoje rinkoje turintiems asmenims užkirsti kelią piktnaudžiauti šia įtaka.

Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo 65 straipsnio 1 dalis numato, kad Komisijos atliekamo rinkos tyrimo tikslas – siekti, kad būtų sudarytos sąlygos veiksmingai konkurencijai elektros energetikos sektoriuje ir jos plėtrai bei sąlygos, užkertančios kelią asmenims piktnaudžiauti savo įtaka rinkoje. Siekdama šio tikslo, Komisija šio įstatymo nustatyta tvarka atlieka elektros energijos gamybos ir nepriklausomo tiekimo rinkos tyrimus, kuriais siekiama užtikrinti veiksmingą konkurenciją elektros energetikos sektoriuje ir didelę įtaką elektros energijos rinkoje turintiems asmenims užkirsti kelią piktnaudžiauti šia įtaka.

Elektros energetikos įstatymo 66 straipsnio 1 dalyje apibrėžta, kad asmuo laikomas turinčiu didelę įtaką elektros energijos rinkoje, jeigu jis vienas ar kartu su kitais asmenimis užima padėtį, prilygintą dominuojančiai, tai yra tokią ekonominės galios padėtį, kuri suteikia jam galią elgtis pakankamai nepriklausomai nuo konkurentų, klientų ir vartotojų. Elektros energetikos įstatymo 67 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog rezervinės galios paslaugų kainos nereguliuojamos, išskyrus atvejus, kai Komisija, atlikdama rinkos tyrimą, nustato, kad toks gamintojas ar nepriklausomas tiekėjas turi didelę įtaką atitinkamoje rezervinės galios paslaugos rinkoje. Elektros energetikos įstatymo 68 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Komisija asmeniui, turinčiam didelę įtaką elektros energijos rinkoje, nustato: (1) įpareigojimus teikti paslaugas sąnaudomis pagrįstomis kainomis, atsižvelgiant į protingumo kriterijų atitinkančią investicijų grąžą, (2) įpareigojimus, susijusius su sąnaudų apskaitos sistemomis, skirtomis konkrečių rūšių paslaugoms teikti ir (3) įpareigoja pakeisti taikomas paslaugų kainas arba nustato viršutinę reguliuojamų paslaugų kainų ribą.

Elektros energetikos įstatymo 65 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog Komisija atlieka rinkos tyrimą:

- 1) valstybės ar savivaldybių institucijų prašymu;
- 2) suinteresuotų asmenų prašymu;

3) savo iniciatyva.

Taip pat Elektros energetikos įstatymo 65 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad rinkos tyrimo procedūrą sudaro šie etapai:

- 1) rinkos apibrėžimas (paslaugos apibrėžimas ir geografinė teritorija);
- 2) konkurencijos rinkoje veiksmingumo tyrimas;
- 3) asmenų, turinčių didelę įtaką rinkoje, nustatymas;
- 4) šio įstatymo 68 straipsnio 1 dalyje nurodytų įpareigojimų nustatymas, pakeitimas ir (ar) panaikinimas didelę įtaką elektros energijos rinkoje turintiems asmenims.

Rinkos tyrimas atliekamas vadovaujantis Rinkų tyrimo taisyklėmis, patvirtintomis Komisijos 2012 m. birželio 8 d. nutarimu Nr. O3-135 „Dėl Rinkų tyrimo taisyklių patvirtinimo“ (toliau – Taisyklės).

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 65 straipsnio 6 dalimi ir Taisyklių 12 punktu, rinkos tyrimas atliekamas per 4 mėnesius nuo Komisijos sprendimo pradėti rinkos tyrimą dienos. Šis terminas gali būti pratęstas motyvuotu Komisijos sprendimu ne daugiau kaip 3 kartus, kiekvieną kartą pratęsiant rinkos tyrimo terminą ne ilgiau kaip 3 mėnesiams.

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 65 straipsnio 5 dalimi, Komisija, tirdama rinką, vadovaujasi Lietuvos Respublikos teisės aktais, Europos Sąjungos teisės aktais ir atsižvelgia į kompetentingų Europos Sąjungos ir (ar) Lietuvos Respublikos institucijų rekomendacijas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, Komisija atlieka elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkos tyrimą (toliau – Tyrimas) vadovaudamasi:

1. Elektros energetikos įstatymu;

2. Taisyklėmis;

ir atsižvelgdama į:

1. Konkurencijos tarybos paaiškinimus dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo, patvirtintus Konkurencijos tarybos 2000 m. vasario 24 d. nutarimu Nr.17 „Dėl Konkurencijos tarybos paaiškinimu dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo“ (toliau – Rekomendacijos);

2. Elektros tinklų naudojimo taisykles, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. birželio 18 d. įsakymu Nr. 1-116 „Dėl Elektros tinklų naudojimo taisyklių patvirtinimo“ (toliau – Tinklų taisyklės).

1.2. Elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkos tyrimų apžvalga

Komisija 2012 m. rugsėjo 28 d. nutarimo Nr. O3-274 „Dėl Elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo rezultatų“ (toliau – Rinkos nutarimas) 3 punktu nustatė, kad didelę įtaką elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkose užima AB „Lietuvos energijos gamyba“ (toliau – LEG). Nutarimo 5 punkte nustatyta, kad LEG nustatomos šių elektros energijos rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų viršutinės ribos:

1. pirminio aktyviosios galios rezervo;
2. antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo;
3. tretinio aktyviosios galios rezervo;
4. reaktyviosios galios ir įtampos valdymo;
5. avarių, sutrikimų prevencijos ir jų likvidavimo paslaugų.

Pažymėtina, kad vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 66 straipsnio 3 dalimi, asmuo laikomas turinčiu didelę įtaką elektros energijos paslaugų rinkoje, Komisijos sprendimu, pagal atlikto rinkos tyrimo rezultatus, ir laikomas tokiu tol, kol pagal kitų rinkos tyrimų rezultatus Komisijos

sprendimu nenustatoma kitaip. Analogiška nuostata taip pat yra įtvirtinta ir Taisyklių 32 punkte. Iš pateikto teisinio reglamentavimo darytina išvada, kad LEG nustatyti įpareigojimai galioja tol, kol bus atliktas naujas rezervinės galios rinkos tyrimas ir bus priimtas Komisijos sprendimas dėl reguliavimo panaikinimo.

1.3. Elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkų tyrimo eiga

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 65 straipsnio 1 dalimi, 2 dalies 2 ir 3 punktais, 4 dalimi, 67 straipsnio 1 dalimi, Taisyklių 6.2, 6.3.1, 17.2.3 papunkčiais, Komisijos 2017 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. O3E-626 „Dėl elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo pradžios“ buvo pradėtas Tyrimas. Komisijos pirmininko 2018 m. kovo 23 d. įsakymu Nr. O1E-51 „Dėl Elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo darbo grupės sudarymo“ sudaryta Tyrimo darbo grupė.

Tyrimo tikslas – įvertinti, ar konkurencija elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkose veiksminga ir, jei konkurencija nėra veiksminga, nustacius didelę įtaką elektros energijos paslaugų rinkose turinčius asmenis nustatyti jiems Elektros energetikos įstatymo 68 straipsnio 1 dalyje numatytus įpareigojimus.

Pažymėtina, kad Komisija 2018 m. kovo 16 d. raštu Nr. R2-(E)-681 ir 2018 m. kovo 23 d. raštu Nr. R2-(E)-801 pateikė elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkų tyrimo anketas¹ (toliau – Anketos arba Anketa) perdavimo sistemos operatoriui AB „Litgrid“ (toliau – PSO) ir elektros energijos gamintojams, galintiems teikti rezervinės galios paslaugas, ir paprašė jas užpildyti atitinkamai iki 2018 m. kovo 30 d. ir 2018 m. balandžio 6 d. Anketose Komisija pateikė klausimus, kuriais siekiama surinkti duomenis, padėsiančius įvertinti rinkų apibrėžimus, atitinkamos paslaugų rinkos geografinės teritorijos apibrėžimą, vyravusias veiklos sąlygas elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkose, naujų rinkos dalyvių įėjimo į šias rinkas sunkumus ir kitais klausimais.

LEG 2018 m. kovo 30 d. raštu Nr. SD-260 ir AB „Orlen Lietuva“ 2018 m. balandžio 5 d. raštu (reg. Nr. R1-3003) pateikė prašymus pratęsti Anketų pateikimo terminą atitinkamai iki 2018 m. balandžio 23 d. ir 2018 m. balandžio 13 d. Atsižvelgdama į gautus prašymus, Komisija 2018 m. balandžio 6 d. raštu Nr. R2-(E)-920 ir 2018 m. balandžio 6 d. el. paštu (reg. Nr. R1-3003) pratęsė Anketų pateikimo terminus.

PSO 2018 m. kovo 30 d. raštu Nr. SD-1031, LEG 2018 m. balandžio 23 d. raštu Nr. SD-323, AB „Panevėžio energija“ 2018 m. kovo 30 d. raštu Nr. 218-443 pateikė užpildytas Anketas. AB „Lifosa“ 2018 m. balandžio 4 d. el. paštu (reg. Nr. R1-2966) ir AB „Achema“ 2018 m. gegužės 7 d. el. paštu (reg. Nr. R1-4107) informavo, kad dėl savo elektros gamybos pobūdžio neturi galimybių teikti rezervinės galios paslaugų, todėl užpildytų Anketų neteiks. Taip pat UAB Kauno termofikacijos elektrinė 2018 m. gegužės 8 d. el. paštu (reg. Nr. R1-4119) informavo, kad nepateiks užpildytos Anketos.

Atkreiptinas dėmesys, kad Komisija siekdama tinkamai įvertinti rezervinių galių paslaugų geografinės rinkos apibrėžimą ir galimybes teikti rezervines paslaugas regioniniu mastu 2018 m. balandžio 9 d. raštu Nr. R2-(E)-940 kreipėsi į Baltijos pralaidumų skaičiavimo regiono² šalių

¹ Anketos ir visa informacija apie atliekamą tyrimą, taip pat skelbiama viešai:

<https://www.vkekk.lt/Puslapiai/baneriai/rinku-tyrimai.aspx>

² Baltijos pralaidumų skaičiavimo regioną sudaro: Lietuva, Latvija, Estija, Švedija, Suomija ir Lenkija. Pralaidumo skaičiavimo regionai patvirtinti Energetikos reguliuotojų bendradarbiavimo agentūros 2016 m. lapkričio 17 d. sprendimu Nr. 06/2016 dėl pralaidumo skaičiavimo regionų tvirtinimo.

perdavimo sistemos operatorius prašydama pateikti informaciją, ar egzistuoja techninės galimybės teikti Anketoje pirminiu vertinimu apibrėžtas rezervinės galios paslaugas regioniniu mastu.

Latvijos perdavimo sistemos operatorius 2018 m. balandžio 16 d. raštu Nr. 500600/2.5/2018/1547, Švedijos perdavimo sistemos operatorius 2018 m. balandžio 27 d. raštu (reg. Nr. R1-3829), Suomijos perdavimo sistemos operatorius 2018 m. balandžio 30 d. raštu (reg. Nr. R1-3883), Estijos perdavimo sistemos operatorius 2018 m. balandžio 25 d. raštu Nr. 1.1-11/2018/351-2, Lenkijos perdavimo sistemos operatorius 2018 m. liepos 23 d. raštu Nr. DM-PR.080.1.2018.2 pateikė atsakymus dėl techninių galimybių teikti rezervinės galios paslaugas regioniniu mastu.

Atkreiptinas dėmesys, kad Komisija 2018 m. balandžio 20 d. nutarimu Nr. O3E-111 „Dėl Elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo termino pratęsimo“ pratęsė Tyrimo terminą iki 2018 m. liepos 22 d., o Komisijos 2018 m. liepos 20 d. nutarimu Nr. O3E-218 „Dėl Elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo termino pratęsimo“ pratęsė terminą iki 2018 m. spalio 22 d. Komisija 2018 m. spalio 17 d. nutarimu Nr. O3E-342 „Dėl Elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo termino pratęsimo“ pratęsė terminą iki 2019 m. sausio 22 d.

Pažymėtina, kad Komisija 2018 m. rugpjūčio 31 d. raštu Nr. R2-(E)-1927 suinteresuotoms institucijoms ir rinkos dalyviams pateikė ir Komisijos interneto svetainėje³ paskelbė tarpinį Tyrimo ataskaitos projektą viešajai konsultacijai nuo 2018 m. rugsėjo 3 d. iki rugsėjo 10 d. Tarpiniame Tyrimo ataskaitos projekte apibrėžtos tiriamos rezervinės galios rinkos, nustatytos kiekvieną rezervinės galios rinką sudarančios paslaugos, jų teikimo apimtis, paklausos ir pasiūlos pakeičiamumas bei kiekviena iš rezervinės galios rinką sudarančių paslaugų geografinė teritorija.

Viešosios konsultacijos metu buvo gautos pastabos ir pasiūlymai. Pastabas tarpiniam Tyrimo ataskaitos projektui pateikė Lietuvos Respublikos energetikos ministerija 2018 m. rugsėjo 13 d. raštu Nr. 3-1662, Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba 2018 m. rugsėjo 13 d. raštu Nr. 6V-2287, LEG 2018 m. rugsėjo 10 d. raštu Nr. SD-697, PSO 2018 m. rugsėjo 10 d. raštu Nr. SD-3198 ir AB „Panevėžio energija“ 2018 m. rugsėjo 10 d. raštu Nr. 218-1191. Tyrimo darbo grupė įvertino suinteresuotų institucijų ir rinkos dalyvių pastabos rengiant Tyrimo ataskaitos projektą.

Tyrimo metu naudojama Anketose pateikta bei kita Komisijai pateikta, žinoma ar viešai prieinama informacija.

Tyrimo laikotarpis – 2016–2018 m., taip pat vertinama visa Komisijai pateikta ir žinoma informacija dėl 2019 m. rezervinių paslaugų užsakymo ir teikimo apimčių.

2. ELEKTROS ENERGIJOS REZERVINĖS GALIOS PASLAUGŲ TEIKIMO APŽVALGA

2.1. Galios rezervo paslaugų turinys, organizavimas ir teikimas

Elektros energetikos įstatymo 23 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad perdavimo sistemos operatorius yra atsakingas už elektros energetikos sistemos darbo stabilumą ir patikimumą, nacionalinės balansavimo funkcijos atlikimą Lietuvos Respublikos teritorijoje, sisteminių paslaugų teikimą, jungiamųjų linijų su kitų šalių elektros energetikos sistemomis eksploatavimą, priežiūrą, valdymą ir plėtrą, mažinant pralaidumo perdavimo tinkluose apribojimus ir atsižvelgiant į elektros energetikos sistemos bei elektros tinklų naudotojų poreikius. Pagal Elektros energetikos įstatymo

³ <https://www.regula.lt/Puslapiai/bendra/viesosios-konsultacijos/vykstancios-viesosios-konsultacijos.aspx>

2 straipsnio 40 dalį sisteminės paslaugos yra apibrėžiamos kaip perdavimo veiklos dalis, kuri užtikrina elektros energetikos sistemos darbo stabilumą ir patikimumą, sisteminių avarių prevenciją ir likvidavimą, reikiamą galios rezervą ir pralaidumą perdavimo tinklais, laikantis nustatytų elektros energijos tiekimo kokybės ir patikimumo reikalavimų. Atitinkamai rezervinė galia pagal to paties straipsnio 39 dalį suprantama kaip elektros energijos gamybos potencialas, kuris naudojamas nustatytam dažniui palaikyti, elektros energetikos sistemos balansui užtikrinti ir elektros energijai gaminti numatytais gamybos sumažėjimo ar vartojimo padidėjimo atvejais.

Elektros energetikos įstatymo 30 straipsnio 3 ir 4 punktai suteikia perdavimo sistemos operatoriui teisę, vadovaujantis techniniais norminiais elektros tinklų eksploataavimo dokumentais, nustatyti skirstomųjų tinklų, gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių, prijungtų prie perdavimo tinklų, veikimo sąlygas, kurios užtikrintų elektros energetikos sistemos darbo saugumą, stabilumą ir patikimumą bei būti vieninteliame Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos balansavimo ir reguliavimo energijos prekybos su kitų valstybių elektros energetikos sistemomis atstovui, organizuoti prekybą balansavimo ir reguliavimo elektros energija, rezervine galia aukcionuose Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemoje.

Sisteminių ir persiuntimo paslaugų teikimo tinklų naudotojams ir papildomų paslaugų teikimo operatoriams sąlygas reglamentuoja Tinklų taisyklės. Tinklų taisyklių nuostatos yra privalomos perdavimo sistemos ir skirstomųjų tinklų operatoriams, elektros energijos gamintojams bei vartotojams ir tiekėjams.

Vadovaujantis Tinklų taisyklių 19 punktu, sisteminėmis paslaugomis laikomos paslaugos, kurias tinklų operatorius teikia tinklų naudotojams šalia elektros energijos persiuntimo paslaugos ir kurios užtikrina saugų, patikimą elektros energetikos sistemos funkcionavimą bei lemia tiekiamos elektros energijos kokybę. Už sisteminių paslaugų apimčių nustatymą ir teikimą pagal savo kompetenciją yra atsakingi operatoriai (Tinklų taisyklių 20 punktas). Operatoriai teikia sisteminės paslaugas, panaudodami turimus techninius išteklius, pirkdami papildomas paslaugas iš tinklų naudotojų ir sudarydami sutartis su kitų elektros energetikos sistemos valdymo rajonų (toliau – valdymo rajonas) operatoriais (Tinklų taisyklių 24 punktas). Papildomos paslaugos – elektros tinklų naudotojų teikiamos paslaugos elektros perdavimo sistemos ir (arba) skirstomųjų tinklų operatoriams, reikalingos sisteminėms paslaugoms teikti (Tinklų taisyklių 3 punkto dvidešimt devintoji pastraipa). Vadovaujantis Tinklų taisyklių 22.1 papunkčiu, viena iš sisteminės paslaugas sudarančių paslaugų – aktyviosios galios valdymas. Pagal Tinklų taisyklių 28 punktą valdymo rajono aktyviosios galios ir elektros energijos balanso valdymas, siekiant palaikyti sinchroninės zonos dažnį nustatytose ribose, atliekamas vykdant pirminį, antrinį ir tretinį aktyviosios galios reguliavimą, kurio metu aktyvuojami valdymo rajone palaikomi aktyviosios galios rezervai. Už aktyviosios galios, energijos balanso valdymą ir aktyviosios galios rezervų užtikrinimą atsakingas perdavimo sistemos operatorius (Tinklų taisyklių 29 punktas). Vadovaujantis Tinklų taisyklių 2 priedu, aktyviosios galios rezervo paslaugą privalo teikti gamintojai (t. y. papildomų paslaugų teikėjai), kurie atitinka minėtame priede nurodytus techninius ir technologinius reikalavimus.

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio 9 dalies 2 punktu, Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo 9 straipsnio 3 dalies 5 punktu, Elektros energijos sisteminių paslaugų kainos nustatymo metodikos, patvirtintos Komisijos 2012 m. liepos 27 d. nutarimu Nr. O3-200 „Dėl Elektros energijos sisteminių paslaugų kainos nustatymo metodikos patvirtinimo“, 2 punktu, Komisija nustato perdavimo sistemos operatoriaus teikiamų elektros energijos sisteminių paslaugų kainą. Šios metodikos 6 punkte nustatyta, kad perdavimo sistemos operatoriaus teikiamų sisteminių paslaugų sąnaudų sumą sudaro: pirminio aktyviosios galios rezervo

sąnaudos; antrinio aktyviosios galios rezervo sąnaudos, kurias sudaro antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo sąnaudos ir antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti sąnaudos; tretinio aktyviosios galios rezervo sąnaudos; reaktyviosios galios ir įtampos valdymo paslaugai teikti sąnaudos; avarių, sutrikimų prevencijos ir jų likvidavimo paslaugai teikti sistemos atstatyme po totalinės avarijos dalyvaujančių įrenginių, naudojamų elektrinei paleisti autonominiu režimu, išlaikymo sąnaudos; kitos papildomos paslaugos.

Įvertinus perdavimo sistemos operatoriaus pateiktos Anketos duomenis, perdavimo sistemos operatoriaus nuomone, rezervinės galios paslaugos esmė – užtikrinti rezervinės galios prieinamumą pagal nustatytas galios kėlimo charakteristikas laikotarpiu, kai ši paslauga teikiama. Operatoriui būtina rezervinės galios prieinamumą užtikrinti ištisus metus, tačiau paslauga gali būti teikiama skirtingų tiekėjų skirtingiems laikotarpiams tiek metų ar mėnesio laikotarpiui, priklausomai nuo laikotarpio, kuriam organizuojami aukcionai ar sudaromos sutartys.

LEG pateiktoje Anketoje nurodė, kad bendrovės vertinimu, nei vienas gamintojas, teikiantis atitinkamą galios rezervo paslaugą su vienu gamybos įrenginiu, nėra techniškai pajėgus teikti galios rezervo paslaugą nepertraukiamai visus metus, nes visiems įrenginiams yra reikalinga techninė priežiūra ir remontai, kurių metu įrenginiai gali būti neprieinami paslaugai teikti. Todėl vertinant rezervo paslaugos teikimo kaštus turėtų būti vertinamas poreikis turėti papildomą įrenginį, kuris užtikrintų atitinkamos rezervo paslaugos teikimą techninių apribojimų metu, arba paslaugos teikimo kaštai turėtų būti paskirstomi kitam paslaugos teikimo valandų skaičiui nei 8760 val. Taip pat papildomai atkreipė dėmesį, jog remiantis esamu reguliavimu (pvz., atsižvelgiant į esamą gamtinių dujų infrastruktūros mokesčių schemą) bet kokios galios rezervo paslaugos turi būti užsakomos visiems metams, o apskaičiuojant paslaugos teikimo kainos viršutinę ribą paslaugos teikimo sąnaudų metinė apimtis turi būti paskirstoma techniškai galimai per metus patiekti paslaugos apimčiai (įvertinus būtinosios priežiūros ir remontų efektą). Vertinant rezervinės galios paslaugos teikimą iš elektros energetikos sistemos balansavimo ir sistemos saugumo perspektyvos, galios rezervo paslauga turėtų būti įsigyjamas ne trumpesniam nei vienerių metų laikotarpiui, kadangi priešingu atveju gali būti neįmanoma įsigyti pakankamo paslaugos kiekio skubiai, t. y. iš karto atsiradus poreikiui, kas galėtų sukelti grėsmę elektros energetikos sistemos stabilumui.

Taip pat bendrovės nuomone, galios rezervų paslaugos turėtų būti užsakomos ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui, nes kasmetinis šios paslaugos užsakymas galimai neužtikrins, jog ilgesniuoju laikotarpiu Lietuva nesusidurs su dar labiau mažėjančios vietinės elektros energijos gamybos keliamu iššūkiu energetiniam saugumui.

AB „Orlen Lietuva“ pateiktoje Anketoje nurodė, kad sutinka su teiginiu, kad perdavimo sistemos operatoriumi nepertraukiamai reikalingas elektros energijos gamybos potencialas. Tačiau pažymėjo, kad galios rezervo paslaugos tiekimas iš bet kurio tiekėjo tik teoriškai gali būti nepertraukiamas visus metus, nes visus elektros energijos gamybos įrenginius reikia tikrinti, bandyti, remontuoti, kadangi priešingu atveju paslaugos kokybė nebūtų užtikrinta.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad:

1. Aktyviosios galios rezervo paslauga – elektros energijos gamybos potencialo (galios) prieinamumas, kurį įsigyja PSO ir, kuris naudojamas nustatytam dažniui palaikyti, elektros energetikos sistemos balansui užtikrinti ir elektros energijai gaminti numatytais gamybos sumažėjimo ar vartojimo padidėjimo atvejais, kuris paslaugos teikėjų turi būti užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ar teisės aktuose ir kurias teikia rezervinės galios paslaugos teikėjai, kurie atitinka Tinklų taisyklėse nustatytus šių paslaugų teikimo reikalavimus.

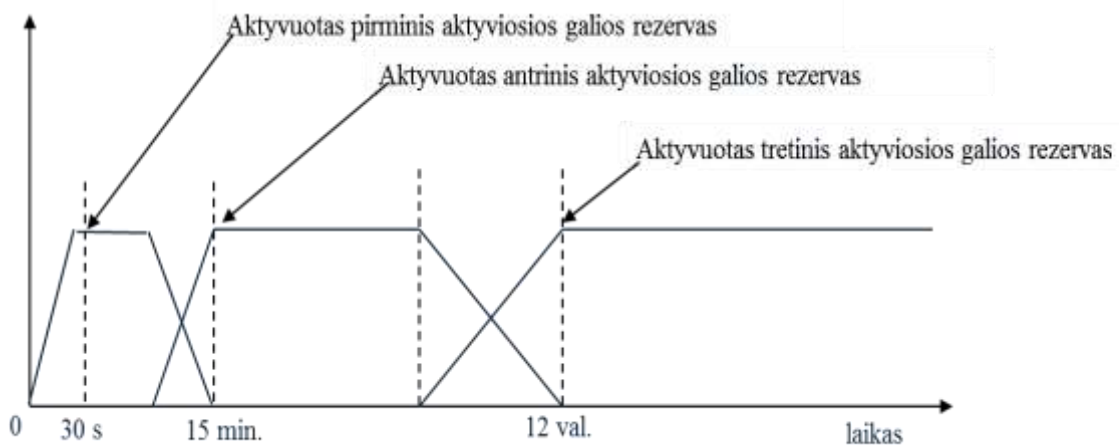
2. Aktyviosios galios rezervo paslaugų gavėjas (vartotojas) yra perdavimo sistemos operatorius, kuris perka rezervinės galios paslaugas siekdamas užtikrinti elektros energetikos sistemos darbo stabilumą ir patikimumą.

3. Aktyviosios galios rezervas skirstomas į 5 paslaugas:

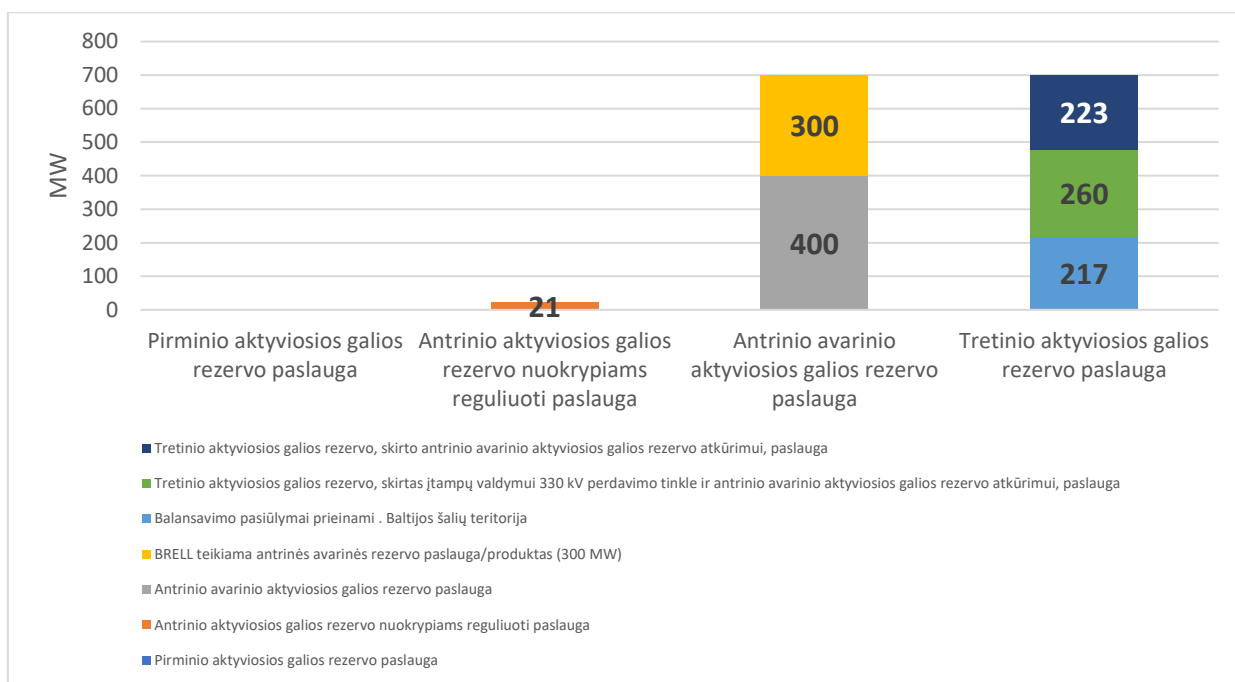
- 3.1. Pirminio aktyviosios galios rezervo paslauga;
- 3.2. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslauga;
- 3.3. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga;
- 3.4. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, (toliau – Tretinis 330 kV rezervas) paslauga;
- 3.5. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, (toliau – Tretinis rezervas) paslauga.

Svarbu pažymėti, kad rezervinių paslaugų pakeičiamumas viena kita nustatytas Tinklų naudojimo taisyklėse ir rezervinių paslaugų techniniuose reikalavimuose, kuriuose numatyta, kad pirmiausia aktyvuojami pirminio galios rezervo paslaugos (per 30 s), antrinio avarinio galios rezervo paslaugos (per 15 min.) ir tretinio avarinio galios rezervo paslaugos (per 12 val.) yra suprantamas kaip techninis aktyviosios galios rezervų paslaugų pakeitimas vienas kitu ir nėra tapatus rezervinių paslaugų pakeičiamumui rinkos prasme. Pažymėtina, kad PSO Anketoje nurodė, kad nei viena konkreti aktyviosios galios rezervinė paslauga negali būti keičiama alternatyvia aktyviosios galios rezervinės paslauga, kadangi kiekviena konkreti aktyviosios galios rezervinės galios paslauga užtikrina atitinkamą sistemos valdymo technologinį procesą.

1 pav. Rezervinių paslaugų aktyvavimo schema

2 pav. Rezervinės galios paslaugos, kuriuos įsigyja Lietuvos perdavimo sistemos operatorius ir jų teikimo apimtys, 2018 metams

Atsižvelgiant į tai, kad išdėstyta, pažymėtina, kad nors rezervinės paslaugos tarp atskirų aktyviosios rezervinės galios paslaugų, jas aktyvuojant ir nuosekliai yra keičiamos viena kita (šios ataskaitos 1 pav.), tačiau konkrečios aktyviosios galios rezervinės paslaugos negali būti kaip pakaitalas kitos aktyviosios galios rezervinės paslaugai, kadangi skiriasi šių paslaugų techniniai reikalavimai, t. y. perdavimo sistemos operatorius negali vietoje antrinę galios rezervo paslaugą teikiančių elektros energijos gamintojų aktyvuoti tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą teikiančių gamintojų ir atvirkščiai. Taip pat pastebėtina, kad patikimam sistemos darbui užtikrinti nėra pakankamas tik tretinis aktyviosios galios rezervo paslauga, kadangi prieš aktyvuojant šią rezervo paslaugą turi būti aktyvuojamos tiek pirminio, tiek antrinio aktyviosios galios rezervo paslaugos.

Atsižvelgiant į tai, 1 lentelėje pateikiama informacija apie kiekvieną iš rezervinės galios paslaugų nurodant, kokią konkrečiai paslaugą įsigyja perdavimo sistemos operatorius ir, kuo konkrečiai skiriasi kiekviena iš rezervinės galios paslaugų pagal Tinklų taisyklėse nustatytus šių paslaugų teikimo techninius reikalavimus.

1 lentelė. Aktyviosios galios rezervo paslaugų įsigijimas ir Tinklų taisyklėse nustatyti techniniai reikalavimai

Rezervinės galios paslauga	PSO įsigyjama paslauga ir Tinklų taisyklėse nustatyti techniniai reikalavimai
Pirminio aktyviosios galios rezervo paslauga	PSO įsigyjamas elektros energijos gamybos potencialo (galios) prieinamumas, skirtas palaikyti aktyviųjų rezervo galių balansą bei stabilizuoti sistemos dažnį nustatytose ribose ir kuris paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 30 sekundžių.
Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams	PSO įsigyjamas elektros energijos gamybos potencialo (galios) prieinamumas, skirtas reguliuoti elektros energetikos valdymo rajono galios nuokrypiams nuo planinio grafiko, susidarantiems dėl elektros energijos poreikio ir (ar) jos

reguluoti paslauga	gamybos prognozės netikslumo paslaugos, ir kuris šios paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 15 minučių.
Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga	PSO įsigyjamas elektros energijos gamybos potencialo (galios) prieinamumas, skirtas galios ir elektros energijos trūkumui elektros energetikos sistemos valdymo rajone kompensuoti dėl avarijos atsijungus elektros energijos gamybos šaltiniui arba elektros tinklų įrenginiui, taip pat pirminiam aktyviosios galios rezervui atkurti paslaugos bei kuris šios paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 15 minučių.
Tretinio 330 kV rezervo paslauga	PSO įsigyjamas elektros energijos gamybos potencialo (galios) prieinamumas, skirtas įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui paslaugos, aktyvuojami per 12 val.
Tretinio rezervo paslauga	PSO įsigyjamas elektros energijos gamybos potencialo (galios) prieinamumas, skirtas antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui ir aktyvuojamas per 12 val.

2.2. Perdavimo sistemos operatorių tarptautinių susitarimų apžvalga

BRELL susitarimas. 2010 m. gruodžio 6 d. įsigaliojusi normatyvinio avarinio galios rezervo sutartis Nr. SUT-196-10 (toliau – BRELL susitarimas), sudaryta tarp Baltarusijos, Rusijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos, nustato šalių bendradarbiavimo tvarką palaikant ir naudojant normatyvinį avarinį galios rezervą siekiant užkirsti kelią technologiniams pažeidimams BRELL elektros energijos žiede. Vadovaujantis BRELL susitarimo 1 punktu, normatyvinis avarinis galios rezervas naudojamas siekiant užkirsti kelią normalaus režimo sutrikimams BRELL žiede ir tokių sutrikimų pašalinimui šiais atvejais:

a) elektros tinklų ir (arba) generuojančios įrangos atjungimo, sukeliančio elektrinių tiekiamos galios apribojimą, vienoje iš BRELL žiedo energetikos sistemų.

b) elektros tinklų įrangos, turinčios įtakos BRELL žiedo tarpvalstybiniu lygiu kontroliuojamo pjūvio pralaidumui, atjungimo, dėl kurio perkraunami tarpvalstybiniu lygiu kontroliuojami pjūviai.

Vadovaujantis BRELL susitarimo nuostatomis yra užtikrinamas pirminis galios rezervas, kurį istoriškai pagal susitarimo nuostatas užtikrina Rusijos perdavimo sistemos operatorius, elektros energiją užsakydamas iš Rusijos elektros energijos gamintojų. Pagal BRELL susitarimo 3.1 papunktį, kiekvienoje šio susitarimo šalių elektros energijos sistemoje yra palaikoma 100 MW normatyvinio avarinio galios rezervo apimtis. Kiekvienas BRELL žiedo elektros energijos sistemos operatorius, atsižvelgdamas į šio susitarimo specifiką, turi teisę sudaryti sutartis dėl dalinio arba visiško normatyvinio avarinio galios rezervo apimties užsakymo iš kitos šiame susitarime dalyvaujančios elektros energijos sistemos, jeigu su tokios sutarties sudarymu sutinka normatyvinio avarinio galios rezervo apimtį užtikrinančios elektros energijos sistemos operatorius. Apie normatyvinio avarinio galios rezervo užsakymą iš kitos susitarime dalyvaujančios elektros energijos sistemos, elektros energijos sistemos operatorius, kuris sudarė sutartį dėl rezervo užtikrinimo, informuoja visas BRELL susitarimo šalis.

Pažymėtina, kad BRELL susitarimo 3.4 papunktis numato, jog Baltarusijos, Latvijos, Lietuvos ir Estijos elektros energijos sistemų operatoriai negali visiškai ar iš dalies palaikyti savo

normatyvinio avarinio galios rezervu apimties elektros energijos sistemose, kurios yra lygiagrečiai su atitinkamomis elektros energijos sistemomis už sekcijų Baltarusija, Baltarusija – Šiaurės Vakarai, Latvija, Estija – Šiaurės Vakarai. Atsižvelgiant į šią BRELL susitarimo 3.4 papunktyje įtvirtintą nuostatą, darytina išvada, kad PSO, gali pasinaudoti Latvijoje, Estijoje, Baltarusijoje ir Rusijoje (atkreiptinas dėmesys, kad Rusijos elektros energijos sistemos normatyvinis avarinis galios rezervas į Lietuvos elektros energijos sistemą patenka per Baltarusiją) rezervuotu 100 MW normatyviniu avariniu galios rezervu bei tokiu būdu užsitikrinti 300 MW rezervu apimtį.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2017 m. balandžio 20 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymas (toliau – Būtinųjų priemonių įstatymas), o 2017 m. birželio 15 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas dėl branduolinės elektrinės, statomos Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, pripažinimo nesaugia, keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai. Įgyvendindama Būtinųjų priemonių įstatymą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2017 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr. 739 „Dėl Būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo nesaugios branduolinės elektrinės, kuri yra statoma Baltarusijos Respublikoje ir kuri kelia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai, įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“ patvirtino Būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo nesaugios branduolinės elektrinės, kuri yra statoma Baltarusijos Respublikoje ir kuri kelia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai, įgyvendinimo veiksmų planą. Pažymėtina, kad Būtinųjų priemonių įstatymo 4 straipsnio 1 dalis nustato, kad į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką negali patekti elektros energija iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, **išskyrus energiją, būtiną Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti**. Atsižvelgiant į tai, kad pagal BRELL susitarimą yra rezervuojamas normatyvinis avarinis galios rezervas, skirtas šios ataskaitos 3.3.2 poskyryje apibrėžtai antrinio avarinio aktyviosios galios rezervu paslaugai užtikrinti, t. y. galios ir elektros energijos trūkumui elektros energetikos sistemos valdymo rajone kompensuoti dėl avarijos atsijungus elektros energijos gamybos šaltiniui arba elektros tinklų įrenginiui, darytina išvada, kad Būtinųjų priemonių įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje numatyta išimtis, kuomet į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką gali patekti elektros energija iš trečiųjų šalių, jeigu tai būtina Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti, leidžia energetinio saugumo tikslais naudoti trečiųjų šalių galios rezervą pagal BRELL sutartį.

NordBalt susitarimas. 2015 m. spalio 6 d. PSO ir Švedijos perdavimo sistemos operatorius Affärsverket Svenska Kraftnat (toliau – ASK) sudarė susitarimą, kurio tikslas nustatyti šalių teises ir pareigas, susijusias su Nordbalt jungties veikimu ir kontrole, siekiant užtikrinti kiekvienos elektros energijos sistemos ir Nordbalt jungties saugų veikimą (toliau – NordBalt susitarimas). Šis susitarimas nustato reikalavimus, procedūras ir šalių atsakomybę už elektros energijos sistemų veikimą ir Nordbalt jungties valdymą. Nordbalt jungtis leidžia Lietuvai ir Švedijai tiesiogiai prekiauti elektros energija, tokiu būdu mažinant Lietuvos priklausomybę nuo elektros energijos importo iš Rusijos. Jungties ilgis – apie 450 km, galia – 700 MW. Šią jungtį sudaro aukštos įtampos nuolatinės srovės povandeninis ir požeminis kabeliai bei keitiklių stotys Lietuvoje ir Švedijoje.

Pagal NordBalt susitarimo 3.2 papunktį, abiejų šalių perdavimo sistemos operatoriai susitaria dėl perdavimo pajėgumų. Perdavimo pajėgumai grindžiami realiomis laiko sąlygomis ir esamais veiklos kriterijais. Kiekvienam perdavimo sistemos operatoriui yra iš anksto apibrėžtos lentelės ir diagramos su orientacinėmis, bet neprivalomomis, perdavimo pajėgumų vertėmis normalioms ir

tinklo atsijungimo sąlygoms gretimame tinkle, kurios yra nurodytos NordBalt susitarimo 2 priede. Jei perdavimo pajėgumai yra viršijami ir dėl to kyla grėsmė bet kurio perdavimo sistemos operatoriaus atitinkamos energijos sistemos veikimui, perdavimo sistemos operatoriai bendradarbiauja ir koordinuoja savo veiksmus, kad pastaroji elektros energijos sistema būtų grąžinta į įprasto veikimo būseną. Kai gretimame tinkle nėra perdavimo pajėgumo apribojimų, perdavimo pajėgumai nustatomi pagal jungties komponentų šiluminę galią. PSO yra atsakinga už bet kokių apribojimų teisingumą Lietuvos energetikos sistemoje, o ASK atsako už bet kokių apribojimų Švedijos energetikos sistemoje teisingumą.

Pagal šio susitarimo 6.1 papunktį, jungties perdavimo pajėgumus apskaičiuoja kiekvienas perdavimo sistemos operatorius vertindamas įtaką ir poreikį savo sistemai. Perdavimo sistemos operatoriai perdavimo pajėgumus apskaičiuoja vadovaujantis saugumo principais pagal nacionalinius teisės aktus ir susitarimus, sudarytus savo sinchroninėje zonoje. Jei operatoriai nustato skirtingas pajėgumų vertes, naudojama minimali nustatyta vertė. Perdavimo sistemos operatoriai visus galimus prekybos pajėgumus turi nukreipti tarpusavio elektros energijos mainams jungtimi. Minimalūs NordBalt jungties pajėgumai yra suderinti tarp abiejų šalių perdavimo sistemos operatorių ir pagal NordBalt susitarimo 2 priedo 8 punktą yra 1 MW. Po prekybos elektros energija likusieji perdavimo pajėgumai gali būti panaudojami sisteminių paslaugų teikimui, kaip tai numatyta NordBalt susitarimo 14 priede. Pagal minėto susitarimo 14 priedo 2 punktą, PSO ir ASK gali teikti vienas kitam sisteminės paslaugas abiem PSO sutinkant jei sisteminių paslaugų teikimui gali būti panaudojami jungties perkrovos pajėgumai arba operatoriai susitaria ir apskaičiuoja papildomus pajėgumus. Techniniai reikalavimai sisteminiams paslaugoms kiekvienoje iš jungties energetikos sistemų nurodyti 14 priedo 3 ir 4 punktuose.

NordBalt susitarimo 6.7.2 papunktis ir 13 priedas reglamentuoja palaikomosios galios, dėl kurios susitaria abu perdavimo sistemos operatoriai, nustatymo ir panaudojimo reikalavimus. Palaikomoji galia, vadovaujantis NordBalt susitarimo 6.7.2 papunkčiu bei NordBalt susitarimo 1 priedo 2 punkte pateiktu palaikomosios galios sąvokos išaiškinimu, yra naudojama balansavimo, perkrovos ir trikdžių valdymo tikslais. NordBalt susitarimo 6.7.2 papunktyje taip pat nustatyta, kad esant bet kokiam elektros energijos sistemos poreikiui ar sutrikimui (kuris gali pakenkti patikimam elektros energijos sistemos veikimui), perdavimo sistemos operatoriai gali keisti planuotus elektros energijos mainų srautus pagal sutartą palaikomąją galią, jei ji padeda išlaikyti normalią elektros energijos sistemos būseną. Remiantis NordBalt susitarimo 13 priedo 3.1–3.2 papunkčiais, perdavimo sistemos operatoriai turi visišką laisvę susitarti dėl palaikomosios galios nustatymo, turi teisę laisvai teikti pasiūlymus kitam operatoriui, taip pat teisę nesutikti su gautu pasiūlymu dėl palaikomosios galios. NordBalt susitarimo 13 priedo 4 punkte nustatyta, kad palaikomoji galia, skirta individualiems subsisteminiams poreikiams, gali būti užsakoma tik tuo atveju, kai dienos rinka yra uždaryta ir **jeigu yra prieinami perdavimo pajėgumai jungtyje**. Atitinkamai, sisteminė NordBalt susitarimo 6.7.2 papunktyje, NordBalt susitarimo 13 priedo 3.1–3.2 papunkčiuose ir 4 punkte įtvirtintų nuostatų analizė leidžia teigti, kad palaikomosios galios tiekimas yra fakultatyvi iš NordBalt susitarimo kylanti paslauga, dėl ko nei Švedijos, nei Lietuvos perdavimo sistemos operatoriams nėra nustatytas įpareigojimas rezervuoti atitinkamą palaikomąją galią kito perdavimo sistemos operatoriaus užsakymu. Be kita ko, svarbu pabrėžti tai, kad vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 2 straipsnio 39 dalimi, rezervinė galia yra suprantama kaip **nuolatos** užtikrinama galia, kai tuo tarpu NordBalt susitarimo nuostatų analizė aiškiai atskleidžia, kad pagal NordBalt susitarimą jungtimi tarp Švedijos ir Lietuvos užtikrinama ne nuolatinė elektros energija, o tik esant laisvos galios atitinkamoje elektros energijos sistemoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad NordBalt jungtis šiuo metu yra didžiausių galimų elektros energijos pajėgumų mainų šaltinis, jungiantis Lietuvos elektros energetikos sistemą su kitos valstybės elektros energijos sistema. Eliminuojuant NordBalt jungties, kaip didžiausio galimo trikdžio pajėgumą, yra nustatomas antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo ir tretinio aktyviosios galios rezervo poreikis.

Įvertinus NordBalt susitarimo nuostatas darytina išvada, kad NordBalt jungties pralaidumo pajėgumai yra susitarimo tarp Lietuvos ir Švedijos perdavimo sistemos operatorių objektas įvertinus abiejų elektros energetikos sistemų poreikį ir galimybes. Atsižvelgiant į tai, pagal NordBalt susitarimo nuostatas nėra numatyta prievolė operatoriams rezervuoti ir užtikrinti tam tikrą rezervų galią kitoje elektros energetikos sistemoje.

LitPol Link susitarimas. AB „Lirgrid“ ir Lenkijos perdavimo sistemos operatorius Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A. (toliau – PSE) sudarė susitarimą dėl šalių teisių ir pareigų, susijusių su Litpol link jungties veikimu ir kontrole, siekiant užtikrinti kiekvienos elektros energijos sistemos ir Litpol Link jungties saugų veikimą (toliau – LitPolLink susitarimas). LitPol Link – tarpvalstybinė elektros jungtis tarp Lietuvos ir Lenkijos, kurios galia nuo 2015 m. pabaigos sudaro 500 MW. LitPol Link jungtis sujungė Lietuvą su kontinentinės Europos elektros energijos perdavimo grandine, tokiu būdu atveriant galimybę Lietuvai sinchroniškai veikti su kitų Vakarų Europos valstybių energetikos sistemomis ir plėtoti bendrą Europos elektros rinką.

Baltijos valstybių elektros energijos tinklų ir kontinentinės Europos tinklo sinchronizavimo politiniame susitarime, kurį 2018 m. birželio 28 d. pasirašė Europos Komisijos Pirmininkas ir Lietuvos, Latvijos, Estijos bei Lenkijos valstybių ir vyriausybių vadovai numatytas techninis Baltijos šalių sistemų sinchronizavimo scenarijus, kad sinchronizacija iki 2025 m. vyks pasinaudojant esama jungtimi tarp Lietuvos ir Lenkijos („LitPol Link“) ir nutiesiant naują jūrinį kabelį tarp šių valstybių. Šis scenarijus 2018 m. rugsėjo 14 d. patvirtino Baltijos energijos rinkos jungčių plano (BEMIP) aukšto lygio grupė. Tinklų sinchronizavimo procesą prižiūri Europos elektros perdavimo sistemos operatorių asociacijos (ENTSO-E) kontinentinės Europos regioninė grupė, o Lietuvos ir Lenkijos jūrinio aukštos įtampos nuolatinės srovės (HVDC) kabelio tiesimo projektą, kurį Lietuvos ir Lenkijos atstovai nusprendė pavadinti „Harmony Link“ vardu, įgyvendins „PSE“ ir Lietuvos PSO.

Iš esmės LitPol Link susitarimo nuostatos atitinka NordBalt susitarimo sąlygas. Pagal LitPol Link susitarimo 3.2 papunktį, abiejų šalių perdavimo sistemos operatoriai susitaria dėl prekybos pajėgumų. Prekybos pajėgumai grindžiami realiomis laiko sąlygomis ir esamais veiklos kriterijais. Kiekvienam perdavimo sistemos operatoriui yra iš anksto apibrėžtos lentelės ir diagramos su orientacinėmis, bet neprivalomomis, prekybos pajėgumų vertėmis normalioms ir priežiūros sąlygoms gretimame tinkle, kurios yra nurodytos susitarimo 2 priede. Jei prekybos pajėgumai yra viršijami ir dėl to kyla grėsmė bet kurio perdavimo sistemos operatoriaus atitinkamos energijos sistemos veikimui, perdavimo sistemos operatoriai bendradarbiauja ir koordinuoja savo veiksmus, kad pastaroji elektros energijos sistema būtų grąžinta į įprasto veikimo būseną. Kai gretimame tinkle nėra perdavimo pajėgumo apribojimų, prekybos pajėgumai nustatomi pagal jungties komponentų šiluminę galią. PSO yra atsakinga už bet kokių apribojimų teisingumą Lietuvos energetikos sistemoje, o PSE atsako už bet kokių apribojimų Lenkijos energetikos sistemoje teisingumą.

Atsižvelgiant į LitPol Link susitarimo 6.1 papunktį, kaip ir NordBalt susitarimo atveju, jungties perdavimo pajėgumus apskaičiuoja kiekvienas perdavimo sistemos operatorius vertindamas įtaką ir poreikį savo sistemai. Perdavimo sistemos operatoriai perdavimo pajėgumus apskaičiuoja vadovaujantis saugumo principais pagal nacionalinius teisės aktus ir susitarimus, sudarytus savo

sinchroninėje zonoje. Perdavimo sistemos operatoriai visus galimus prekybos pajėgumus turi nukreipti elektros energijos mainams. Po prekybos elektros energija likusieji perdavimo pajėgumai gali būti panaudojami sisteminių paslaugų teikimui, kaip tai numatyta LitPol Link susitarimo 14 priede. Minimali LitPol Link jungties pralaidumo riba, kuri užtikrina stabilų jungties veikimą, yra 50 MW. Perdavimo sistemos operatoriai netvirtina jokių elektros energijos prekybos srautų, kurių galia yra mažesnė nei 50 MW.

LitPol Link susitarimo 6.7.2 papunktis ir 13 priedas taip pat reglamentuoja nuostatas, susijusias su palaikomosios galios nustatymu ir panaudojimu. Palaikomoji galia, vadovaujantis LitPol Link susitarimo 6.7.2 papunkčiu bei LitPol Link susitarimo 1 priede pateiktu palaikomosios galios sąvokos išaiškinimu, yra naudojama trikdžių valdymo, balansavimo ir perkrovų tikslais. LitPol Link susitarimo 6.7.2 papunktyje taip pat nustatyta, kad esant bet kokiam elektros energijos sistemos poreikiui ar sutrikimui (kuris gali pakenkti patikimam elektros energijos sistemos veikimui), perdavimo sistemos operatoriai gali keisti planuotus elektros energijos mainų srautus pagal sutartą palaikomąją galią, jei ji padeda išlaikyti normalią elektros energijos sistemos būseną. LitPol Link susitarimo 13 priedo 4 punkte taip pat yra nustatyta, kad perdavimo sistemos operatoriai turi visišką laisvę susitarti dėl palaikomosios galios nustatymo, tačiau operatoriai privalo susitarti dėl palaikomosios galios tuo atveju, kai ji yra reikalinga sumažinti planuotus elektros energijos mainus iki nulio, kai šie mainai negali įvykti dėl techninių kliūčių. Remiantis LitPol Link susitarimo 13 priedo 5-6 punktais, perdavimo sistemos operatoriai turi visišką laisvę susitarti dėl palaikomosios galios nustatymo, turi teisę laisvai teikti pasiūlymus kitam operatoriui, taip pat teisę nesutikti su gautu pasiūlymu dėl palaikomosios galios. Be kita ko, LitPol Link susitarimo 13 priedo 9 punktas nustato, kad susitarimas dėl palaikomosios galios yra galimas tik tuo atveju, kai praėjusios dienos rinkos yra pasibaigusios ir **jeigu yra prieinami perdavimo pajėgumai**. Todėl sisteminė LitPol Link susitarimo 6.7.2 papunktyje, LitPol Link susitarimo 13 priedo 4–6 ir 9 punktuose įtvirtintų nuostatų analizė leidžia teigti, kad palaikomosios galios tiekimas yra fakultatyvi iš LitPol Link susitarimo kylanti paslauga, dėl ko nei Lenkijos, nei Lietuvos perdavimo sistemos operatoriams nėra nustatytas įpareigojimas rezervuoti elektros energijos pralaidumus rezervinių paslaugų teikimui kitoje jungties elektros energetikos sistemoje. Atitinkamai, kaip ir NordBalt susitarimo atžvilgiu, pažymėtina, be kita ko, ir tai, kad vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 2 straipsnio 39 dalimi, rezervinė galia yra suprantama kaip **nuolatos** užtikrinama galia, kai tuo tarpu LitPol Link susitarimo nuostatų analizė aiškiai atskleidžia, kad pagal LitPol Link susitarimą jungtimi tarp Lenkijos ir Lietuvos užtikrinama ne nuolatinė elektros energija, o tik esant laisvos galios atitinkamoje elektros energijos sistemoje.

2.3. Elektros tinklų kodeksų teisinis kontekstas

Įgyvendinant trečiąją Europos Sąjungos energetikos paketą siekiama, kad elektros rinkų ir elektros sistemos veikimą reglamentuojančios taisyklės būtų vienodos, visoje ES užtikrintų tas pačias pasirinkimo teises vartotojui, sąžiningas elektros kainas, švarią energiją ir energijos tiekimo saugumą. Elektros sektoriuje efektyvesnį ir koordinuotą trečiojo energetikos paketo įgyvendinimą užtikrina Tinklo kodeksai. Jais aiškiai reglamentuojamos taisyklės visiems elektros rinkos dalyviams, siekiant užtikrinti efektyvų esamos ir būsimos infrastruktūros panaudojimą, efektyvų rinkų veikimą bei tinkamą elektros perdavimo sistemos valdymą. Lietuvoje už Tinklo kodeksų įgyvendinimą yra atsakingas elektros PSO. Vadovaudamasis patvirtintų Tinklo kodeksų nuostatomis, PSO kartu su kitais perdavimo tinklo operatoriais rengia konkrečias metodikas ir taisykles. Jas tvirtina nacionaliniai šalių reguliuotojai.

Tinklo kodeksais siekiama:

- Padėti kurti vidaus elektros rinką Europos Sąjungoje;
- Padidinti rinkos dalyvių konkurenciją suvienodinant taisykles;
- Padidinti energijos tiekimo saugumą nustatant naujus reikalavimus.

Paminėtina, kad galimybę vykdyti rezervų, avarijų prevencijos, reaktyvios galios rezervo užtikrinimą regiono/sinchroninės, tarpsinchroninės zonos, tarpsisteminėmis jungtimis numato 2017 m. lapkričio 23 d. Europos Komisijos reglamentas (ES) 2017/2195, kuriuo nustatomos elektros energijos balansavimo gairės (toliau – Balansavimo kodeksas), ir 2017 m. rugpjūčio 2 d. Europos Komisijos reglamentas (ES) 2017/1485, kuriuo nustatomos elektros energijos perdavimo sistemos eksploatavimo gairės (toliau – Eksploatavimo kodeksas).

Balansavimo kodeksu nustatomos išsamios gairės dėl elektros energijos balansavimo, įskaitant bendruosius dažnio išlaikymo rezervų, dažnio atkūrimo rezervų ir pakaitos rezervų pirkimo ir atsiskaitymo už juos principus ir bendrą dažnio atkūrimo rezervų ir pakaitos rezervų aktyvinimo metodiką. Dėl poreikio užtikrinti perdavimo sistemos operatoriams galimybę pirkti ir naudoti balansavimo pajėgumus efektyviai, ekonomiškai ir vadovaujantis rinkos principais, Balansavimo kodeksas numato, jog šiam tikslui įgyvendinti būtina skatinti rinkos integraciją. Šiuo atžvilgiu Balansavimo kodekse yra nustatomos trys metodikos, kuriomis vadovaudamiesi perdavimo sistemos operatoriai gali paskirstyti tarpzoninį pralaidumą balansavimo pajėgumų mainams ir dalijimuisi rezervais, kai tai pagrįsta remiantis sąnaudų ir naudos analize: bendro optimizavimo procesas, rinką grindžiamo paskirstymo procesas ir paskirstymas remiantis ekonominio efektyvumo analize. Kaip numato Balansavimo kodeksas, paskirstymas kitos paros laikotarpiui turėtų būti atliekamas vykdant bendrai optimizuotą paskirstymo procesą, rinką grindžiamas paskirstymo procesas galėtų būti taikomas tuomet, kai sutartys sudaromos ne anksčiau kaip prieš vieną savaitę iki balansavimo pajėgumų teikimo, o paskirstymas remiantis ekonominio efektyvumo analize – kai sutartys sudaromos anksčiau nei prieš savaitę iki balansavimo pajėgumų teikimo, su sąlyga, kad paskirstomi kiekiai yra riboti ir kad vertinimas atliekamas kasmet.

Atitinkamai, bendrai optimizuoto paskirstymo proceso įgyvendinimas, kaip tai numato Balansavimo kodekso 40 straipsnio 1 dalis, apima perdavimo sistemos operatoriaus pareigą per dvejus metus nuo Balansavimo kodekso įsigaliojimo parengti balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais skirtą tarpzoninio pralaidumo bendrai optimizuoto paskirstymo proceso metodiką, taikomas balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais, kai sutarties laikotarpis yra ne ilgesnis kaip viena para ir kai sutartis sudaroma likus ne daugiau kaip vienai parai iki balansavimo pajėgumų teikimo, pasiūlymą. Į minėtos metodikos pasiūlymą turi būti įtraukiami: (1) bendrai optimizuoto paskirstymo procese taikoma informavimo procedūra; (2) išsamus apibūdinimas, kaip tarpzoninis pralaidumas paskirstomas energijos mainų pasiūlymams ir balansavimo pajėgumų mainų pasiūlymams arba dalijimuisi rezervais, vykdant vieną optimizavimo procesą ir susietuosiuose, ir atsietuosiuose aukcionuose; (3) išsamus kainodaros metodo, garantavimo tvarkos ir dalijimosi perkrovos pajamomis, taikomų tarpzoniniam pralaidumui, paskirstytam balansavimo pajėgumų mainų pasiūlymams arba dalijimuisi rezervais vykdant bendrai optimizuoto paskirstymo procesą, apibūdinimas; (4) tvarka, kuria nustatomas didžiausias tarpzoninio pralaidumo, paskirstyto balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais, kiekis. Balansavimo kodekso 40 straipsnio 2 dalis numato, kad minėta metodika turi būti grindžiama faktinės balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais skirtą tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės ir faktinės energijoms mainams skirtą tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės palyginimu.

Balansavimo kodekso 41 straipsnio 1 dalis numato, kad, įgyvendinant rinka grindžiamo paskirstymo procesą, perdavimo sistemos operatorius per dvejus metus nuo Balansavimo kodekso įsigaliojimo gali parengti balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais skirto tarpzoninio pralaidumo rinka grindžiamo paskirstymo proceso metodikos, taikomos balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais, kai sutarties laikotarpis yra ne ilgesnis kaip viena para ir kai sutartis sudaroma likus ne daugiau kaip vienai savaitei iki balansavimo pajėgumų teikimo, pasiūlymą. Į minėtos metodikos pasiūlymą turi būti įtraukiama: (1) rinka grindžiamo paskirstymo procese taikoma informavimo procedūra; (2) išsamus apibūdinimas, kaip nustatoma faktinė balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais vykdyti skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertė bei prognozuojama energijos mainams skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertė ir, kai taikoma, faktinė energijos mainams skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertė bei prognozuojama balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais vykdyti skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertė; (3) išsamus kainodaros metodo, garantavimo tvarkos ir dalijimosi perkrovos pajamomis, taikomų tarpzoniniams pralaidumui, paskirstytam balansavimo pajėgumų mainų pasiūlymams arba dalijimuisi rezervais vykdant rinka grindžiamo paskirstymo procesą, apibūdinimas; (4) tvarka, kuria nustatomas didžiausias balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais pagal Balansavimo kodekso 41 straipsnio 2 dalį paskirstomo tarpzoninio pralaidumo kiekis. Balansavimo kodekso 41 straipsnio 3 dalis numato, kad minėta metodika grindžiama faktinės balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais vykdyti skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės ir prognozuojamos energijos mainams skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės palyginimu arba prognozuojamos balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais vykdyti skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės ir faktinės energijos mainams skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės palyginimu.

Balansavimo kodekso 42 straipsnio 1 dalis numato, kad, įgyvendinant ekonominio efektyvumo analize grindžiamo paskirstymo procesą, perdavimo sistemos operatorius per dvejus metus po Balansavimo kodekso įsigaliojimo gali parengti tarpzoninio pralaidumo paskirstymo remiantis ekonominio efektyvumo analize metodikos, taikomos balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais, kai sutarties laikotarpis yra ilgesnis kaip viena para ir kai sutartis sudaroma likus daugiau kaip vienai savaitei iki balansavimo pajėgumų teikimo, pasiūlymą. Į minėtos metodikos pasiūlymą turi būti įtraukiama: (1) ekonominio efektyvumo analize grindžiamo tarpzoninio pralaidumo paskirstymo taisyklės ir principai; (2) išsamus apibūdinimas, kaip nustatoma prognozuojama balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertė, ir energijos mainams skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės įvertinimas; (3) išsamus kainodaros metodo, garantavimo tvarkos ir dalijimosi perkrovos pajamomis, taikomų tarpzoniniam pralaidumui, paskirstytam remiantis ekonominio efektyvumo analize, apibūdinimas; (4) didžiausias balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais pagal Balansavimo kodekso 42 straipsnio 2 dalį paskirstomo tarpzoninio pralaidumo kiekis. Balansavimo kodekso 42 straipsnio 3 dalis numato, kad minėta metodika grindžiama prognozuojamos balansavimo pajėgumų mainams arba dalijimuisi rezervais skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės ir prognozuojamos energijos mainams skirto tarpzoninio pralaidumo rinkos vertės palyginimu.

Kaip minėta aukščiau, Balansavimo kodekso preambulės 15 punktą numato, kad visos trys metodikos, kuriomis vadovaudamiesi perdavimo sistemos operatoriai gali paskirstyti tarpzoninį pralaidumą balansavimo pajėgumų mainams ir dalijimuisi rezervais, turi būti pagrįstos sąnaudų ir naudos analize, kurią apibrėžia Balansavimo kodekso 61 straipsnis. Balansavimo kodekso 61 straipsnio 1 dalis nustato, kad, kai pagal Balansavimo kodeksą reikalaujama, kad perdavimo sistemos

operatoriai atliktų sąnaudų ir naudos analizę, jie nustato šios analizės kriterijus ir metodiką ir pagal Direktyvos 2009/72/EB 37 straipsnį pateikia juos atitinkamoms reguliavimo institucijoms prieš šešis mėnesius iki sąnaudų ir naudos analizės pradžios. Atitinkamos reguliavimo institucijos turi teisę drauge reikalauti padaryti kriterijų ir metodikos pakeitimų. To paties Balansavimo kodekso straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad atliekant sąnaudų ir naudos analizę atsižvelgiama bent į šiuos kriterijus: (1) techninį įvykdumą, (2) ekonomiškumą, (3) poveikį konkurencijai ir balansavimo rinkų integracijai, (4) įgyvendinimo sąnaudas ir naudą, (5) poveikį Europos ir nacionalinėms balansavimo sąnaudoms, (6) galimą poveikį Europos elektros energijos rinkos kainoms, (7) perdavimo sistemos operatorių ir už balansą atsakingų šalių galimybę įvykdyti savo pareigas, (8) poveikį rinkos dalyviams dėl papildomų techninių ar IT reikalavimų, įvertintą bendradarbiaujant su paveiktaisiais suinteresuotaisiais subjektais.

Siekiant užtikrinti jungtinės sistemos eksploatavimo saugumą, dažnio palaikymo kokybę ir efektyvų jungtinės sistemos ir išteklių naudojimą, Eksploatavimo kodeksu įtvirtintos išsamios gairės dėl (1) tinklo eksploatavimo saugumo reikalavimų ir principų; (2) su operatyviniu planavimu ir beveik veikimu realiu laiku susijusių perdavimo sistemos operatorių tarpusavio, perdavimo sistemos operatorių ir skirstomųjų tinklų operatorių, taip pat per perdavimo sistemos operatorių arba skirstomųjų tinklų operatorių ir svarbių tinklo naudotojų veiksmų koordinavimo ir duomenų mainų taisyklių ir pareigų; (3) sistemos operatoriaus darbuotojų mokymo ir atestavimo taisyklių; (4) atjungimo koordinavimo reikalavimų; (5) srautų tarp perdavimo sistemos operatorių valdymo rajonų planavimo reikalavimų; (6) taisyklių, kuriomis siekiama nustatyti Sąjungos sistemą, taikomą galios ir dažnio valdymui ir rezervams.

Atitinkamai, Eksploatavimo kodekso 55 straipsnis nustato, kad kiekvienas perdavimo sistemos operatorius atsako už tinklo eksploatavimo saugumą savo valdymo rajone ir visų pirma: (1) sukuria savo valdymo rajonui aktualias tinklo eksploatavimo priemones, susijusias su veikimu realiu laiku ir operatyviniu planavimu, ir jas įgyvendina; (2) sukuria trikdžių prevencijos ir šalinimo priemones bei sprendimus ir juos įdiegia; (3) naudojami trečiųjų šalių teikiamomis paslaugomis (prireikus rengdamas viešuosius pirkimus), tokiomis kaip pakrovos persikirstymo arba kompensacinės prekybos, perkrovos valdymo, gamybos rezervų ir kitos pagalbinės paslaugos ir kt.

Eksploatavimo kodekso IV dalis, reglamentuojanti galios ir dažnio valdymo ir rezervus, nustato perdavimo sistemų operatoriams eilę reikalavimų, susijusių su galios ir dažnio valdymo ir rezervų įgyvendinimu. Eksploatavimo kodekso 125 straipsnis nustato, kad visi perdavimo sistemos operatoriai, dalyvaujantys tame pačiame dalijimosi dažnio išlaikymo rezervais, dažnio atkūrimo rezervais arba pakaitos rezervais procese, parengia dalijimosi rezervais sutartį, kurioje nustatomi bent šie dalykai: (1) kai dažnio atkūrimo rezervais arba pakaitos rezervais dalijamasi sinchroninėje zonoje, valdymo galimybes teikiančio perdavimo sistemos operatoriaus, valdymo galimybes gaunančio perdavimo sistemos operatoriaus ir paveiktųjų perdavimo sistemos operatorių funkcijos ir pareigos pagal Eksploatavimo kodekso 165 straipsnio 3 dalį, arba (2) kai dažnio atkūrimo rezervais arba pakaitos rezervais dalijamasi tarp sinchroninių zonų, valdymo galimybes gaunančio perdavimo sistemos operatoriaus ir valdymo galimybes teikiančio perdavimo sistemos operatoriaus funkcijos ir pareigos pagal Eksploatavimo kodekso 171 straipsnio 4 dalį, ir procedūros, jei dalijimasis rezervais tarp sinchroninių zonų nevykdomas tikruoju laiku pagal Eksploatavimo kodekso 171 straipsnio 9 dalį. Eksploatavimo kodekso 126 straipsnis nustato, kad visi perdavimo sistemos operatoriai, dalyvaujantys tame pačiame dažnio išlaikymo rezervais, dažnio atkūrimo rezervais arba pakaitos rezervais mainų procese, parengia keitimosi rezervais sutartį, kurioje nustatomi bent šie dalykai: (1) kai dažnio atkūrimo rezervais arba pakaitų rezervais keičiamasi sinchroninėje zonoje, rezervą

jungiančio perdavimo sistemos operatoriaus ir rezervą gaunančio perdavimo sistemos operatoriaus funkcijos ir pareigos pagal 165 straipsnio 3 dalį, arba (2) kai rezervais keičiamasi tarp sinchroninių zonų, rezervą jungiančio perdavimo sistemos operatoriaus ir rezervą gaunančio perdavimo sistemos operatoriaus funkcijos ir pareigos pagal Eksploatavimo kodekso 171 straipsnio 4 dalį ir procedūros, jei keitimasis rezervais tarp sinchroninių zonų nevykdomas tikruoju laiku pagal Eksploatavimo kodekso 171 straipsnio 9 dalį. Be kita ko, Eksploatavimo kodekso 163-180 straipsniai nustato eilę reikalavimų, kurie privalomi įgyvendinti dėl rezervų mainų ir dalijimosi. Pažymėtina, kad Eksploatavimo kodekso 6 straipsnio 3 dalies 2 punkto vi papunktis, 118 straipsnio 1 dalies s punktas bei 156 straipsnio 10 ir 11 dalys numato pareigą visiems žemyninės Europos ir Šiaurės Europos sinchroninių zonų perdavimo sistemų operatoriams per šešis mėnesius nuo Eksploatavimo kodekso įsigaliojimo pasiūlyti sąnaudų ir naudos analizės, kurią reikės atlikti, prielaidas ir metodiką.

Pažymėtina, kad šiuo metu įgyvendinat šiuos tinklų kodeksus nėra pilnai įgyvendinti aukščiau nurodyti kodeksų reikalavimai dėl metodikų patvirtinimo ir pasiekti susitarimai dėl rezervinių paslaugų teikimo regiono mastu. Vykdamas šių Tinklų kodeksų reikalavimus, perdavimo sistemos operatorius turi atlikti aukščiau aptartą kaštų ir naudos analizę, įtvirtintą tiek Balansavimo, tiek Eksploatavimo kodeksų nuostatose, ir įvertinti, kokią įtaką didmeninei elektros energijos kainai turėtų techninis tarpsisteminių jungčių pralaidumų ribojimas perkant rezervines paslaugas regione bei pasirašyti susitarimus tarp regiono perdavimo sistemos operatorių pagal Eksploatavimo kodekso nuostatas. Atitinkamai, kol nebus visiškai įgyvendinti Balansavimo bei Eksploatavimo kodeksai, sukurtos taisyklės ir procedūros bei pagal jas veikianči regioninė rezervinių paslaugų rinka, perdavimo sistemos operatoriai negalės rezervinių paslaugų užsitikrinti iš kitų šalių.

Išvada. Apibendrinant šios ataskaitos 2.2 – 2.3 poskyriuose atliktą analizę, akivaizdu, kad NordBalt bei LitPol Link susitarimų, kuriais sukurtos tarpsisteminės jungtys tarp Lietuvos ir, atitinkamai, Švedijos bei Lenkijos, pagrindu perdavimo sistemos operatoriams nėra įtvirtinta išpareigojimų nuolatos užtikrinti galią, t. y. minėtų susitarimų pagrindu užtikrinama ne nuolatinis galios prieinamumas jungtyse, o tik esant laisvos galios jungtyje bei atitinkamoje elektros energijos sistemoje gamintojų turimos galios. Tuo tarpu esama Tinklų kodeksų įgyvendinimo stadija, atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu nėra pilnai įgyvendinti Balansavimo bei Eksploatavimo kodeksų reikalavimai dėl atitinkamų metodikų patvirtinimo ir susitarimų dėl rezervinių paslaugų teikimo regioniniu mastu, taip pat šiuo metu neužtikrina galimybės efektyviam ir nepertraukiamam regioninės rinkos, kurioje vykėtų rezervinių paslaugų teikimas, veikimui.

2.4. Baltijos pralaidumo skaičiavimo regiono⁴ PSO pateiktos informacijos apibendrinimas

Detali kiekvienoje Baltijos pralaidumo skaičiavimo regiono PSO Anketoje pateiktų atsakymų analizė pateikiama vertinant kiekvienos elektros energijos rezervinės galios paslaugos rinkos apibrėžimą bei vėlesniuose Tyrimo etapuose. Žemiau pateikiamas Baltijos pralaidumo skaičiavimo regiono PSO atsakymų apibendrinimas.

Latvijos PSO. Latvijos PSO nuomone, šiuo metu nėra techninių ir organizacinių kliūčių dėl kurių Lietuvos elektros energijos gamintojai negalėtų teikti rezervinių galios paslaugų Latvijos PSO ir atvirkščiai. Tokią nuomonę Latvijos PSO pateikė atsižvelgdamas į tai, kad šiuo metu galioja

⁴ Pralaidumo skaičiavimo regionai patvirtinti Energetikos reguliuotojų bendradarbiavimo agentūros 2016 m. lapkričio 17 d. sprendimu Nr. 06/2016 dėl pralaidumo skaičiavimo regionų tvirtinimo. Baltijos pralaidumo skaičiavimo regioną sudaro: Švedija, Suomija, Estija, Latvija, Lietuva ir Lenkija.

BRELL susitarimas, kuris leidžia keistis 100 MW rezervo paslaugos apimtimi tarp kaimyninių BRELL šalių bei numato, kad 100 MW rezervo paslauga turi užtikrinti PSO, tačiau elektros energijos gamintojų teikiančių šią paslaugą PSO geografinė teritorija nėra ribojama (angl. „*BRELL agreement allows TSO to maintain the NARM outside its national power system*“). Atkreipė dėmesį, kad egzistuoja praktika, kai rezervinėmis paslaugomis keitėsi Latvijos ir Estijos perdavimo sistemos operatoriai. Taip pat informavo, kad 2018 m. sausio mėn. Latvijos PSO organizavo 100 MW antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo aukcioną, kurio metu Latvijos PSO planavo įsigyti šio rezervo paslaugos užtikrinimą 24 mėn. laikotarpiui. Todėl, Latvijos PSO raštu kreipėsi į Lietuvos PSO dėl galimybės Lietuvos elektros energijos gamintojams teikti rezervines paslaugas ir atitinkamai dalyvauti Latvijos PSO organizuotame aukcione. Lietuvos PSO nurodė, kad tokia galimybė atsirastų tik sudarius atitinkamus susitarimus ir atlikus analizę, kokią įtaką tarp sisteminių jungčių pralaidumo panaudojimas rezervinėms paslaugoms turėtų elektros energijos rinkai. Atsižvelgiant į tai, nors, Latvijos PSO nuomone, rezervinių paslaugų keitimasis regiono mastu galimas, tačiau, kartu sutinka, kad galiojančios procedūros ir teisės aktai galėtų būti tobulinami.

Estijos PSO. Estijos PSO nurodė, kad remiantis vien techniniais reikalavimais rezervinių paslaugų pirkimas iš kaimyninių šalių galimas. Tačiau taip pat pažymėjo, kad šiuo metu nėra atlikta analizė dėl įtakos rinkai, jeigu Lietuvos PSO pirktų rezervines paslaugas iš Estijos elektros energijos gamintojų. Tačiau Estijos PSO daro prielaidą, kad užsakant rezervines paslaugas iš Estijos elektros energijos gamintojų būtų sumažinti šioje šalyje esantys laisvi elektros energijos pajėgumai, kurie naudojami elektros energijos gamybai ir pardavimui biržoje, kas galimai turėtų įtakos elektros energijos biržos kainų formavimuisi. Taip pat tikslinga įvertinti, kaip rezervinių paslaugų pirkimas iš kaimyninių šalių ribotų jungčių pralaidumus, kadangi rezervinėms paslaugoms rezervuojami pralaidumai negali būti panaudojami elektros energijos prekybai biržoje.

Lenkijos PSO. Lenkijos PSO nurodė, kad techniškai Lietuvos PSO galėtų įsigyti rezervines paslaugas iš Lenkijos PSO, tačiau egzistuoja papildomos sąlygos ir reikalavimai, kurie turėtų būti įgyvendinti norint keistis rezervinės galios paslaugomis. Lenkijos PSO nuomone, tarp sisteminių jungčių pralaidumai pirmiausia turėtų būti atiduodami rinkai. Taip pat atkreipė dėmesį, kad Baltijos regiono pralaidumų skaičiavimo metodikoje⁵ šiuo metu nėra numatyta galimybė rezervuoti pralaidumus rezervinėms paslaugoms. Pažymėjo, kad įgyvendinus Balansavimo ir Eksploatavimo tinklų kodeksus 2021 m. ir sukūrus regioninę rezervinių paslaugų teikimo rinką rezervinių paslaugų keitimasis regioniniu mastu bus galimas. Taip pat akcentavo, kad šiuo metu galioja LitPolLink susitarimas, todėl jeigu Lenkijos PSO sistemoje yra laisvų rezervinių pajėgumų ir esant avarinei situacijai Lietuvos PSO sistemoje, vykdomas keitimasis rezervinėmis paslaugomis tarp Lenkijos ir Lietuvos PSO.

Suomijos PSO. Suomijos PSO nurodė, kad keitimasis rezervinėmis paslaugomis regioniniu mastu priklauso nuo prieinamų tarp sisteminių jungčių pralaidumų kiekvienu atskiru atveju. Taip pat pažymėjo, kad nepapaisant to, kad šiuo metu nėra rezervuojami tarp sisteminės jungties Suomija-Estija pralaidumai, keitimasis rezervais vyksta kiekvienu individualiu atveju įvertinus laisvus tarp sisteminių jungčių pajėgumus. Akcentavo, kad įgyvendinus Balansavimo kodeksą bus sukurta bendra regioninė rezervinių paslaugų teikimo rinka ir rezervinių paslaugų keitimasis bus galimas tarp Baltijos ir Šiaurės šalių.

Švedijos PSO. Švedijos PSO nurodė, kad šiuo metu egzistuojantis NordBalt susitarimas leidžia keistis rezervinės galios paslaugomis, kai yra laisvų tarp sisteminių jungčių pajėgumų.

⁵ Patvirtinta Komisijos 2018 m. lapkričio 16 d. nutarimu Nr. O3E-378 „Dėl Bendros koordinuoto pralaidumo skaičiavimo metodikos Baltijos pralaidumo skaičiavimo regionui patvirtinimo“

Pažymėjo, kad Švedijos PSO aktyviai dalyvauja Europinės balansavimo (rezervinių paslaugų) rinkos kūrimo projekte, kurį įgyvendinus bus galima teikti rezervinės paslaugas regioniniu mastu.

Apibendrinus atsakymus, darytina išvada, kad Suomijos, Švedijos, Estijos ir Lenkijos perdavimo sistemos operatorių nuomone, rezervinės paslaugos regioniniu mastu galės būti teikiamos tik atlikus papildomą analizę, kokią įtaką tarpisteminių jungčių rezervavimas rezervinių paslaugų teikimui gali turėti elektros energijos prekybai biržoje bei įgyvendinus kitus Balansavimo ir Eksploatavimo tinklų kodeksuose nustatytus reikalavimus ir sukūrus regioninę rezervinių paslaugų teikimo rinką. Latvijos PSO nuomone, tam tikra apimti rezervų paslaugos teikimas šiuo metu būtų galimas ir regiono mastu, BRELL sutarties kontekste.

3. ELEKTROS ENERGIJOS REZERVINĖS GALIOS PASLAUGŲ RINKOS APIBRĖŽIMAS

Atsižvelgiant į šios ataskaitos 1.1 poskyryje pateiktą informaciją, Tyrimą sudarys šie etapai:

1. atitinkamų paslaugų rinkų apibrėžimas;
2. konkurencijos paslaugos rinkoje veiksmingumo tyrimas;
3. asmenų, turinčių didelę įtaką paslaugos rinkoje, nustatymas.

Atsižvelgiant į tai, pirmuoju Komisijos atliekamo Tyrimo procedūros etapu yra siekiama apibrėžti atitinkamą paslaugos rinką, įskaitant šiai paslaugai teikti reikalingas paslaugas bei nurodyti geografinę šios paslaugos rinkos teritoriją. Atitinkamos paslaugos rinkos apibrėžimo tikslas yra nustatyti visas paslaugas, kurie paslaugos gavėjų ir teikėjų požiūriu yra tinkamas pakaitalas vienas kitam pagal jų savybes, naudojimą ir kainas. Atsižvelgiant į tai, šiame ataskaitos skyriuje bus apibrėžtos elektros energijos rezervinės galios paslaugos rinkos.

Apibrėžiant teikiamos rezervinės galios paslaugos atitinkamą rinką, atsižvelgiama į Rekomendacijas, kurios parengtos remiantis Europos Komisijos pranešimu „Dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo Bendrijos konkurencijos teisės tikslams“ (97/C 372/03), taip pat atsižvelgus į kitų šalių konkurencijos teisę ir praktiką bei sukauptą Lietuvos konkurencijos įstatymo taikymo patirtį (Rekomendacijų 2 punktą).

Rekomendacijų 6 punkte nurodyta, kad atitinkamos rinkos apibrėžimas apima keletą etapų. Pirmiausiai apibrėžiama prekės (paslaugos) rinka, nustatant prekes (paslaugas), kurios yra ar gali būti pakeičiamos viena kita. Po to apibrėžiama geografinė paslaugos rinka, nustatant teritoriją, kurioje tas pakeičiamumas vyksta ar gali vykti. Tiek apibrėžiant prekės (paslaugos) rinką, tiek ir apibrėžiant geografinę paslaugos rinką, iš pradžių analizuojamas paklausos pakeičiamumas (pirkėjų galimybės keisti vieną prekę kita ar pirkti ją kitoje teritorijoje), vėliau – pasiūlos pakeičiamumas (teikėjų galimybės pradėti tiekti atitinkamas prekes ar pradėti tiekti jas iš kitų teritorijų).

Siekiant apibrėžti elektros energijos rezervinės galios paslaugos rinką turi būti įvertinti du segmentai: paslaugos (prekės) apibrėžimas ir geografinė teritorija. Dėl šios priežasties tikslinga apžvelgti bendruosius elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikimo principus, kurių pagrindu bus galima apibrėžti minėtus segmentus.

Atkreiptinas dėmesys, kad Elektros energetikos įstatymo 2 straipsnio 39 dalyje apibrėžta „rezervinės galios“ sąvoka, o Tinklų taisyklių 3 punkte apibrėžta sąvoka „galios rezervas“. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Elektros energetikos įstatyme ir Tinklų taisyklėse nurodytus apibrėžimus šios sąvokas reiškia tą patį, šioje tyrimo ataskaitoje jos vartojamos ir suprantamos vienodai.

3.1. Elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkų apibrėžimas

Vadovaujantis Taisyklių 17.2.3 papunkčiu, tiriama bendra elektros energijos rezervinės galios rinka, tačiau atsižvelgdama į Taisyklių 18 punktą, Komisija gali apibrėžti bei tirti ir kitas paslaugų rinkas ar Taisyklių 17 punkte nurodytų paslaugų rinkų dalis, atsižvelgiant į atitinkamą paslaugų rinką sudarančias paslaugas, teisės aktų pasikeitimus ar kitus objektyvius kriterijus, laikantis Taisyklėse numatytos rinkos tyrimo procedūros. Taip pat vadovaujantis Taisyklių 19 punktu, Komisija paslaugos rinką apibrėžia apibūdinama ją sudarančias paslaugas ir įvertindama paslaugos rinkos geografinę aprėptį. Kaip buvo minėta šios ataskaitos 2.1 poskyryje, išskirtinos 5 aktyviosios galios rezervo paslaugos, todėl toliau bus tiriama, ar išskirtos rezervinės galios paslaugos sudarys atskiras rezervinės galios paslaugų rinkas.

3.1.1. Elektros energijos rezervinės galios paslaugų pakeičiamumo vertinimas paklausos atžvilgiu

Siekiant įvertinti paslaugų pakeičiamumą paklausos atžvilgiu analizuojama, ar tam tikros elektros energijos rezervinės galios paslaugos yra tinkami pakaitalai tarpusavyje ar su kitų aktyviosios rezervinės galios paslaugų rinkose teikiamomis paslaugomis šių paslaugų vartotojo požiūriu atsižvelgiant į jų objektyvias charakteristikas, kainas ir (ar) paskirtį. Analizuojant kainas, vertinama galima paslaugų vartotojo reakcija į mažą ilgalaikį santykinį kainų padidėjimą (t. y. kainų padidėjimą nagrinėjamos prekės, kartu laikant, kad kitų prekių kainos išlieka nepakitusios). Ilgalaikis padidėjimas reiškia, kad nagrinėjamas ne momentinis ar laikinas kainų padidėjimas, o nuolatinis padidėjimas, kuris tęsis pakankamai (bendra taisyklė, kuri kiekvienu individualiu atveju gali būti konkretizuojama) ilgą laiką ateityje.

Pačią elektros energijos rezervinės galios paslaugų paklausą formuoja perdavimo sistemos operatorius – rezervinės galios paslaugos vartotojas (gavėjas), kuris atsakingas už elektros energetikos sistemos darbo stabilumą ir patikimumą, nacionalinės balansavimo funkcijos atlikimą Lietuvos Respublikos teritorijoje, sisteminių paslaugų teikimą, jungiamųjų linijų su kitų šalių elektros energetikos sistemomis eksploatavimą, priežiūrą, valdymą ir plėtrą, mažinant pralaidumo perdavimo tinkluose apribojimus ir atsižvelgiant į elektros energetikos sistemos bei elektros tinklų naudotojų poreikius.

3.1.2. Elektros energijos rezervinės galios paslaugų pakeičiamumo vertinimas pasiūlos atžvilgiu

Siekiant įvertinti aktyviosios rezervinės galios paslaugų pakeičiamumą iš pasiūlos pusės, analizuojama, ar tam tikros paslaugos, atsižvelgiant į jų objektyvias charakteristikas, kainas ir (ar) paskirtį, yra pakeičiamos tarpusavyje paslaugų teikėjo požiūriu. Tai atliekama tiriant, ar reaguodami į mažą ilgalaikį nagrinėjamų paslaugų kainų padidėjimą, t. y. kainų padidėjimą nagrinėjamos paslaugoms, kartu laikant, kad kitų paslaugų kainos išlieka nepakitusios, kiti paslaugų teikėjai gali per trumpą laiką pradėti teikti atitinkamas paslaugas, nepatirdami žymių papildomų išlaidų ar rizikos. Ilgalaikis padidėjimas reiškia, kad nagrinėjamas ne momentinis ar laikinas kainų padidėjimas, o nuolatinis padidėjimas, kuris tęsis pakankamai ilgą (bendra taisyklė, kuri kiekvienu individualiu atveju gali būti konkretizuojama) laiką ateityje.

Elektros energijos rezervinės galios paslaugų pasiūlą formuoja elektros energijos gamintojai – rezervinės galios paslaugos teikėjai, kurie atitinka Tinklų taisyklėse nustatytus šių paslaugų teikimo reikalavimus.

3.1.3. Elektros energijos rezervinės galios paslaugų geografinės rinkos vertinimas

Apibrėžiant prekės (paslaugų) rinkos geografinę teritoriją, siekiama nustatyti, kokia yra konkrečios aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkos geografinė teritorija, kurioje visi ūkio subjektai susiduria iš esmės su panašiomis konkurencijos sąlygomis tam tikroje aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkoje ir kuri, atsižvelgiant į tai, gali būti atskiriama lyginant su greta esančiomis teritorijomis. Atitinkamos aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkos geografinė teritorija gali daryti įtaką nagrinėjamos rinkos apimčiai, esamai ir potencialiai konkurencinei aplinkai nagrinėjamoje rinkoje. Kituose skyriuose analizuojama geografinės rinkos apimtis.

3.2. Pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka

3.2.1. Pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkos apibrėžimas

Pirminio aktyviosios galios rezervo paslauga – pirminiam aktyviosios galios sureguliuavimui skirtas rezervas, kurį palaiko elektrinių generatoriai (Tinklų taisyklių 3 punkto trisdešimt pirmoji pastraipa) bei kuris įsigyjamas perdavimo sistemos operatoriaus skirtas palaikyti aktyviųjų galių balansą ir stabilizuoti sistemos dažnį nustatytose ribose automatiškai visiškai aktyvuojant pirminį aktyviosios galios rezervą ne ilgiau kaip per 30 sek. Pirminį aktyviosios galios sureguliuavimą atlieka elektrinių agregatų automatiniai greičio reguliatoriai (Tinklų taisyklių 31.1 papunktis). Pagal Tinklų taisyklių 31.2 papunktį Lietuvos elektros energetikos sistemai tenkanti pirminio aktyviosios galios reikalingų paslaugų apimtis nustatoma pagal sinchroniškai dirbančių valdymo rajonų ir elektros energetikos sistemos valdymo blokų suderintus darbo principus, o pirminio aktyviosios galios reikalingas paslaugų apimtis atskiriems gamintojams perdavimo sistemos operatorius nustato remiantis techniniais reikalavimais užtikrinamas lygiateisiškas ir nediskriminacines sąlygas (Tinklų taisyklių 31.3 papunktis). Pagal Tinklų taisyklių 2 priedą pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugas privalo teikti: visi elektros energijos gamintojai, kurių generatoriaus vienetinė galia yra 10 MW ir daugiau bei elektros energijos gamybai normaliu darbo režimu naudoja tik arba iš dalies (viename garo katile ar su skersiniais ryšiais) iškastinį kūrą, hidroenergią, biudujas; visi elektros energijos gamintojai, kurių agregatai elektros energijos gamybai naudoja vėjo energiją ir vėjo parko suminė galia yra 10 MW ir daugiau.

Pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka (šiuo metu PSO šios paslaugos neužsisako) – Trečiųjų šalių geografinėje aprėptyje, elektros perdavimo sistemos operatorių perkami ir paslaugos teikėjų parduodami pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos produktai, skirti palaikyti aktyviųjų rezervo galių balansą bei stabilizuoti sistemos dažnį nustatytose ribose ir kuris paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 30 sekundžių ir užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose.

Poreikis. Lietuvos Respublikos teritorijoje užsakoma pirminio aktyviosios galios rezervu paslaugos poreikis – 0 MW⁶.

Geografinė teritorija. Įsigyjamas trečiųjų šalių elektros perdavimo sistemos operatorių pirminio aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkoje ir palaikomas visoje sinchroninėje zonoje.

Tiekėjai. Trečiųjų šalių pirminio aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkoje esantys elektros energijos gamintojai.

3.2.2. Pirminio aktyviosios galios rezervu paslaugos pakeičiamumas paklausos atžvilgiu

Paminėtina, jog vertinant faktinę situaciją, pirminio galios paslaugos (aktyviųjų galių balanso palaikymas ir sistemos dažnių nustatytose ribose stabilizavimas), remiantis PSO 2018 m. gegužės 23 d. raštu Nr. SD-1737 pateiktu BRELL susitarimu yra teikiami trečiųjų šalių energetikos sistemos visoje sinchroninėje zonoje (BRELL susitarimo 2.2 ir 2.3 papunkčiai).

PSO 2018 m. kovo 30 d. raštu Nr. SD-1031 pateiktoje rezervinės galios paslaugų rinkų tyrimo Anketoje nurodė, kad 2015–2018 m. laikotarpiu ši paslauga iš Lietuvos elektros energijos gamintojų nebuvo užsakyta. Perdavimo sistemos operatorius Anketoje taip pat nurodė, kad elektrinių atitikimo bandymai teikti pirminio aktyviosios galios rezervu paslaugos rinkoje paslaugas bus atlikti iki 2019 m. vasario mėn., todėl Anketoje pateikė preliminarų šias paslaugas galinčių teikti gamintojų sąrašą. Pažymėtina, kad rengiantis elektros tinklų sinchronizavimui su žemyninės Europos tinklais, 2019 m. planuojamas Baltijos šalių elektros sistemos izoliuoto darbo bandymas, kuris truks 18 val. (iš jų 6 val. bus skirtos parametrų nustatymo bandymui 2019 m. pradžioje ir 12 val. truks izoliuoto darbo bandymas 2019 m. birželio mėn.). Šio bandymo metu Lietuvos, Latvijos ir Estijos perdavimo sistemos operatoriai turės užsitikrinti pirminio aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkoje teikiamas paslaugas iš Baltijos šalių elektros energijos gamintojų. Šio bandymo metu numatoma, kad Lietuvoje elektros energijos gamintojai užtikrins 73 MW pirminio rezervu poreikį. Tačiau, įvertinus tai, kad bandymas truks sąlyginai trumpą laikotarpį (18 val.) ir tai, kad iki sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais pagal BRELL sutarties 2.2 ir 2.3 papunkčius pirminio aktyviosios rezervinės galios rinkoje teikiama paslauga užtikrinamas trečiųjų šalių perdavimo sistemos operatorių, nevertinamas šios paslaugos pakeičiamumas paklausos atžvilgiu.

3.2.3. Pirminio aktyviosios galios rezervu paslaugos pakeičiamumas pasiūlos atžvilgiu

Atsižvelgiant į šios ataskaitos 3.2.1 poskyryje pateiktą faktinę šios paslaugos teikimo situaciją, kad šią paslaugą įsigyja trečiųjų šalių perdavimo sistemos operatoriai iš trečiųjų šalių elektros energijos gamintojų, todėl šios paslaugos pakeičiamumas iš pasiūlos pusės turėtų būti vertinimas analizuojant trečiųjų šalių elektros energetikos sistemoje veikiančių elektros energijos gamintojų galimybes, padidėjus šios paslaugos teikimo kainai, pradėti teikti pirminio aktyviosios galios rezervu paslaugą.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad kol Lietuvos perdavimo sistema veikia sinchroniniu režimu su trečiųjų šalių elektros energetikos sistema, šios paslaugos užsakyme Lietuvos perdavimo sistemos operatorius faktiškai nedalyvauja pagal BRELL sutarties 2.2 ir 2.3 papunkčių

⁶ PSO 2015 m. rugpjūčio 13 d. raštas Nr. SD-3415, 2016 m. rugpjūčio 12 d. raštas Nr. SD-3573, 2017 m. rugpjūčio 11 d. raštas Nr. SD- 3772, 2018 m. rugpjūčio 16 d. raštas Nr. SD-2865

nuostatas, o paslaugą teikia trečiųjų šalių elektros energetikos sistemoje esantys elektros energijos gamintojai, todėl atskirai nevertinamas šios paslaugos pakeičiamumas pasiūlos atžvilgiu.

3.2.4. Pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkos geografinės aprėpties apibrėžimas

Atsižvelgiant į šios ataskaitos 3.2.1 poskyryje pateiktą šios paslaugos vertinimą, pažymėtina, kad, vadovaujantis BRELL sutartimi, Lietuvos perdavimo sistemos operatorius faktiškai nedalyvauja šios paslaugos užsakyme, taip pat šią paslaugą teikia išimtinai trečiųjų šalių elektros energetikos sistemoje esantys elektros energijos gamintojai. Todėl geografiškai pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje teikiamos paslaugos yra kitoje nei Lietuva jurisdikcijoje ir konkurencija, pasiūlos bei paklausos pakeičiamumas galimas pagal šiuo metu galiojančią BRELL sutartį tik trečiųjų šalių (Rusijos Federacijos ir Baltarusijos) teritorijoje.

Tą patvirtina ir respondentų Anketose pateikti atsakymai. LEG pateiktoje anketoje nurodyta, kad pirminio aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinka neturėtų būti apibrėžiama ir tiriama. Bendrovės nuomone, atsižvelgiant į tai, kad pirminis galios rezervo paslaugos teikiami vadovaujantis BRELL sutartimi ir pirminis galios sureguliuavimas yra atliekamas trečiųjų šalių elektros perdavimo sistemos operatoriaus įsigyjamomis paslaugomis, pirminio aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkoje kitų elektros rinkos dalyvių paslaugos faktiškai negali būti teikiami. Taip pat atkreipė dėmesį, kad perdavimo sistemos operatorius 2013–2018 m.⁷ laikotarpiu neidentifikavo pirminio aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkoje poreikio, įsigyti paslaugas, todėl šios paslaugos rinkos faktiškai nėra. Pažymėjo, kad vienas iš rinkos tyrimo tikslų užtikrinti veiksmingą konkurenciją elektros energetikos srityje, todėl LEG nuomone, faktiškai neegzistuojančios paslaugos rinkos apibrėžimas ir tyrimas netikslingas, nes nesant šios paslaugos poreikio ir teikėjų, jokios galimos konkurencinės problemos, kurios galėtų būti tiriamos, šioje rinkoje neegzistuoja.

Taip pat PSO Anketoje nurodė, kad šios paslaugos 2015–2018 m. Lietuvos elektros energijos gamintojai neteikė, o bandymai susiję su šios paslaugos teikimu bus atliekami ne anksčiau nei 2019 m.

Išvados: Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu Lietuvoje nėra teikiamos pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje paslaugos, o pirminis galios sureguliuavimas (aktyviųjų galių balanso palaikymas ir sistemos dažnių nustatytose ribose stabilizavimas), remiantis BRELL sutartimi yra įsigyjamas trečiųjų šalių elektros perdavimo sistemos operatorių pirminio aktyviosios rezervinės galios paslaugos rinkoje ir palaikomas visoje sinchroninėje zonoje, pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje konkurencija šioje ataskaitoje nebus tiriama.

Pažymėtina, kad aukščiau pateikta išvada dėl pirminio aktyviosios galios rezervo rinkos paremta šiuo metu galiojančiu BRELL susitarimu, todėl pasikeitus BRELL susitarimui ir (arba) jam nustojus galioti, turėtų būti pakartotinai įvertinti pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugų teikimo aspektai ir konkurencija pirminio aktyviosios galios rezervo rinkoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad BRELL susitarimo galiojimas iš esmės susijęs su Lietuvos elektros energijos sistemos sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais ir atitinkamai desinchronizavimu nuo BRELL žiedo. Komisija 2018 m. rugpjūčio 31 d. nutarimu Nr. O3E-271 „Dėl bendro intereso projekto „Baltijos šalių elektros energijos sistemos integravimas į Europos tinklus ir sinchronizavimas su jais“ derinimo“ suderino bendro intereso projektą „Baltijos šalių elektros energijos sistemos integravimas į Europos tinklus ir sinchronizavimas su jais“, kurio įgyvendinimo

⁷ 2013–2018 m. laikotarpis nurodytas LEG Anketoje, pirminio galios rezervo paslauga nebuvo užsakoma ir iki 2013 m.

data numatyta 2025 m., todėl tikėtina, kad BRELL susitarimu nustatyta pirminio aktyviosios galios rezervo užtikrinimo tvarka galios iki kol bus pilnai įgyvendintas sinchronizacijos projektas.

3.3. Antrinio aktyviosios galios rezervo rinkos

Antrinis aktyviosios galios reguliavimas skirtas valdyti aktyviosios galios ir energijos balansus valdymo rajone, atkurti pirminį aktyviosios galios rezervą, dalyvauti atstatant sinchroninės zonos dažnį bei sinchroninį laiką (Tinklų taisyklių 32.1 papunktis). Pagal Tinklų taisyklių 32.2 papunktį antrinis aktyviosios galios reguliavimas atliekamas centralizuotai naudojant automatinės generatorių apkrovos valdymo sistemą arba perdavimo sistemos operatoriaus nurodymu per 15 min. aktyvuojant antrinį aktyviosios galios rezervą. Antrinis aktyviosios galios rezervas – antriniam aktyviosios galios reguliavimui skirtas rezervas, aktyvuojamas per 15 min. Vadovaujantis Tinklų taisyklių 32.4 papunkčiu, PSO remiantis techniniais reikalavimais užtikrinamas lygiateisiškas ir nediskriminacines sąlygas nusprendžia, kurį elektros energijos gamybos šaltinį, kokios apimties ir kuriam laikotarpiui įtraukti į antrinį aktyviosios galios reguliavimą. Pagal Tinklų taisyklių 2 priedą antrinio aktyviosios galios rezervo paslaugas privalo teikti:

- Elektros energijos gamintojai, kurių vienetinė generatoriaus galia 50 MW ir daugiau;
- Elektros energijos gamintojai, kurių agregatai elektros energijos gamybai naudoja vėjo energiją ir vėjo parko suminė galia yra 10 MW ir daugiau;
- Elektros energijos gamintojai, kurių agregatai elektros energijos gamybai naudoja hidroenergią ir kurių vienetinė generatoriaus galia 10 MW ir daugiau.

Antrinis aktyviosios galios rezervas skirstomas taip:

1) *Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslauga* – elektros energijos gamintojų siūloma ir perdavimo sistemos operatoriaus įsigyjama aktyviosios galios rezervo paslauga, skirta elektros energetikos valdymo rajono galios nuokrypiams nuo planinio grafiko, susidarantiems dėl elektros energijos poreikio ir (ar) jos gamybos prognozės netikslumo, sureguliuoti (Tinklų taisyklių 3 punkto ketvirtoji pastraipa).

Poreikis. Vidutiniškai 21 MW per val. (PSO 2017 m. rugpjūčio 11 d. raštas Nr. SD-3772).

Geografinė teritorija. Baltijos šalių geografinėje teritorija.

Tiekėjai. Baltijos šalių geografinėje teritorijoje esantys elektros energijos gamintojai ir balansavimo elektros energijos tiekėjai.

Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinka (poreikis 21 MW – užtikrinamas per balansavimo paslaugą) – Baltijos šalių geografinėje aprėptyje, elektros perdavimo sistemos operatorių perkami ir paslaugos teikėjų parduodami antrinio aktyviosios galios rezervo, skirto reguliuoti elektros energetikos valdymo rajono galios nuokrypiams nuo planinio grafiko, susidarantiems dėl elektros energijos poreikio ir (ar) jos gamybos prognozės netikslumo paslaugos, ir kuris šios paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 15 minučių bei užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose bei balansavimo elektros energija paslaugos.

2) *Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga* – elektros energijos gamintojų siūlomi ir perdavimo sistemos operatoriaus įsigyjami aktyviosios galios rezervo paslaugos, skirti galios ir elektros energijos trūkumui elektros energetikos sistemos valdymo rajone kompensuoti dėl avarijos atsijungus elektros energijos gamybos šaltiniui arba elektros tinklų įrenginiui, taip pat

pirminiam aktyviosios galios rezervui atkurti. Antrinės aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje teikiamos paslaugos turi būti suteikiami perdavimo sistemos operatoriui per 15 min. Jeigu teikiamas greitasis antrinis avarinis aktyviosios galios rezervas, jis turi būti suteikiamas per 3 min. (Tinklų taisyklių 3 punkto trečioji pastraipa).

Atkreiptinas dėmesys, kad avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje teikiama paslauga skirta galios ir elektros energijos trūkimui elektros energetikos sistemos valdymo rajone kompensuoti dėl avarijos atsijungus elektros energijos gamybos šaltiniui arba elektros tinklų įrenginiui. Tačiau nors antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugai nustatyti techniniai reikalavimai pagal Tinklų taisykles nesiskiria nuo avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos, tačiau skiriasi šių paslaugų tikslas, t. y. antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslauga skirta iš esmės atlikti sistemos balansavimo funkciją. Taip pat pažymėtina, kad perdavimo sistemos operatorius Anketoje nurodė, kad skiriasi ir šių paslaugų teikimo apimtys, t. y. paslaugos antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinkoje užsakomos 21 MW apimtimi, o paslaugos antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje – 400 MW apimtimi. Todėl, šiame tyrime analizuojamos atskiros šių paslaugų rinkos.

Poreikis. 700 MW.

Geografinė teritorija. Lietuvos geografinė teritorija – 400 MW. BRELL šalių teritorija – 300 MW.

Tiekėjai. Lietuvos elektros energijos gamintojai – 400 MW. BRELL šalių elektros energijos gamintojai – 300 MW.

Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka (poreikis 700 MW) – Lietuvos Respublikos geografinėje aprėptyje (400 MW) ir BRELL geografinėje aprėptyje (300 MW) elektros perdavimo sistemos operatorių perkami ir paslaugos teikėjų parduodami antrinės aktyviosios galios rezervo, skirtos galios ir elektros energijos trūkimui elektros energetikos sistemos valdymo rajone kompensuoti dėl avarijos atsijungus elektros energijos gamybos šaltiniui arba elektros tinklų įrenginiui, taip pat pirminiam aktyviosios galios rezervui atkurti paslaugos bei kuris šios paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 15 minučių bei užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose ir kurią teikia rezervinės galios paslaugos teikėjai, kurie atitinka Tinklų taisyklėse nustatytus šių paslaugų teikimo reikalavimus.

3.3.1. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinka

3.3.1.1. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos pakeičiamumas paklausos atžvilgiu

Atkreiptinas dėmesys, kad antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugų rinkoje teikiamas paslaugas pagal techninius reikalavimus gali užtikrinti tik veikiantys elektros energijos gamybos įrenginiai, todėl kaip nurodo PSO pateiktoje Anketoje, iki 2016 m. viešuosius interesus atitinkančias paslaugas (toliau – VIAP) teikiantys elektros energijos gamintojai, kuriems Vyriausybės sprendimu būdavo nustatomos remtinios elektros energijos gamybos apimtys, tuo pačiu metu teikdavo perdavimo sistemos operatoriui antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugas. Anketoje nurodyta, kad 2015 m. šią paslaugą 25 MW apimtimi teikė LEG.

Tačiau pažymėtina, kad PSO 2015 m. rugpjūčio 13 d. raštu Nr. SD-3415 nurodė, kad 2016 m. perdavimo sistemos operatorius antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugas įsigis aukciono būdu, t. y. bendroje Baltijos šalių balansavimo rinkoje. Baltijos šalių balansavimo rinkos veikimo principai harmonizuoti nuo 2018 m. sausio 1 d. ir šiuo metu apima tik Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritoriją. Pažymėtina, kad bendros regioninės balansavimo rinkos sukūrimui, kurioje dalyvautų ir šiaurės šalių elektros energijos gamintojai pirmiausia turėtų būti įgyventi Balansavimo tinklo kodekso reikalavimai, kurio išsami teisinė analizė pateikiama šios ataskaitos 2.3 poskyryje. Atsižvelgiant į PSO 2017 m. rugpjūčio 11 d. raštu Nr. SD-3772 pateiktą informaciją, taip pat Anketos duomenis, balansavimo aukcionu gali būti užtikrinamas antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugų poreikis, t. y. perdavimo sistemos operatorius antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugų poreikį gali keisti kita paslauga – balansavimo elektros energija, įsigijama aukciono būdu. Todėl darytina išvada, kad šios paslaugos yra pakeičiamos tarpusavyje paklausos atžvilgiu.

Elektros energetikos įstatymo 2 straipsnio 1 ir 27 dalyse nustatyta, kad balansavimo energija – elektros energija, kuri yra suvartojama (nesuvartojama) ar pagaminama (nepagaminama) nesilaikant balansavimo energijos tiekėjų grafikuose, sudarytuose Lietuvos Respublikos energetikos ministerijos patvirtintose Prekybos elektros energija taisyklėse⁸ nustatyta tvarka ir sąlygomis, nurodytų elektros energijos kiekių, o nacionalinė balansavimo funkcija – balanso tarp elektros energijos gamybos ir vartojimo užtikrinimas pagal sistemos darbo saugumo ir patikimumo bei elektros energijos kokybės kriterijus elektros energetikos sistemos mastu. Atsižvelgiant į tai, pabrėžtina, kad balansavimo paslauga nėra galios rezervo paslaugos dalis.

3.3.1.2. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos pakeičiamumas pasiūlos atžvilgiu

Atkreiptinas dėmesys, kad PSO Anketoje nurodyta, kad šią paslaugą gali teikti tik veikiantys gamybos įrenginiai. Kaip nurodyta šios ataskaitos 2.1 poskyryje, rezervinės galios paslauga – elektros energijos gamybos potencialas (galia), todėl darytina išvada, kad paslaugų teikėjai, kurie yra rezervavę elektros energijos gamybos pajėgumus kitų aktyviosios galios rezervinių paslaugų rinkose paslaugų teikimui ir neturi laisvų gamybos pajėgumų, neturi galimybės nepatirdami finansinių nuostolių ir per trumpą laiką pradėti teikti šios paslaugos.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad elektros energijos gamintojai, kurių veikiantys gamybos įrenginiai turi laisvų pajėgumų padidinti arba sumažinti gamybos galią, gali dalyvauti balansavimo rinkoje, kurioje perdavimo sistemos operatorius perka balansavimo elektros energiją kaip paslaugą sistemos darbo palaikymui, todėl darytina išvada, kad šios paslaugos yra pakeičiamos tarpusavyje pasiūlos atžvilgiu.

Išvados: Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugų rinkoje rezervinės galios paslauga ir balansavimo elektros energijos paslauga gali būti pakeičiamos iš paklausos ir pasiūlos pusės, todėl sudaro vieną bendrą paslaugos rinką. Šiuo metu balansavimo paslauga pakeičia antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugą pilna apimtimi, t. y. 100 proc., todėl antrinio rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos poreikio perdavimo sistemos operatoriumi PSO šiuo metu nėra ir jos jis atitinkamai neužsako. Taip pat pažymėtina, kad balansavimo rinkoje egzistuoja konkurencija, t. y. nuo 2018 m.

⁸ Prekybos elektros energija taisyklės, patvirtintos Energetikos ministro 2009 m. gruodžio 9 d. įsakymu Nr. 1-244 „Dėl Prekybos elektros energija taisyklių patvirtinimo“.

sausio 1 d. harmonizuotas Baltijos disbalanso apskaitos modelis, kurio įgyvendinimas užtikrina perdavimo sistemos operatoriaus neutralumą, t. y. visa prekyba balansavimo elektros energija vyksta tarp balansavimo energijos tiekėjų, o perdavimo sistemos operatorius atlieka tik administravimo funkciją.

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 67 straipsnio 1 dalimi, Komisijai suteikta teisė atlikti elektros energijos gamybos ir rezervinės galios paslaugų rinkų tyrimus, kuriais siekiama nustatyti, ar yra didelę įtaką turinčių asmenų atitinkamose rinkose. Atsižvelgiant į tai bei tai, kad šiuo metu balansavimo paslauga pakeičia antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugą pilna apimtimi, o balansavimo rinkoje egzistuoja konkurencija antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti ir balansavimo elektros energijos rinka ir konkurencija nebus vertinamos rezervinės galios rinkos tyrimo apimtyje.

3.3.1.3. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinkos geografinės aprėpties apibrėžimas

Kaip nurodyta šios ataskaitos 3.3.1.1 poskyryje, balansavimo elektros energijos paslauga, kuri gali pakeisti antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos poreikį perkama aukciono būdu, kuriame dalyvauja Lietuvos, Latvijos, Estijos elektros energijos gamintojų balansavimo pasiūlymai. Ši paslauga atskirose Baltijos šalių teritorijos dalyse nesiskiria ir yra homogeniškos visų Baltijos šalių teritorijose, todėl darytina išvada, kad šios rinkos geografinė aprėptis yra Baltijos šalių geografinė teritorija.

Atkreiptinas dėmesys, jog PSO Anketoje nurodė, jog jei antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti poreikį reiktų užtikrinti aktyvuojant šį rezervą, o ne keičiant balansavimo paslauga, tuomet šios paslaugos teikimą galėtų užtikrinti tik Lietuvoje veikiantys elektros energijos gamintojai, atitinkantys technines charakteristikas. Taip pat pabrėžė, kad rezervinės galios paslaugų keitimasis regioniniu mastu bus galimas tik esant susitarimams tarp kaimyninių operatorių dėl rezervinių paslaugų keitimosi ir atlikus socio-ekonominės naudos analizę.

LEG nuomone, antrinis aktyviosios galios rezervas nuokrypiams reguliuoti užtikrinamas balansavimo aukcione perdavimo sistemos operatoriumi įsigyjant elektros energiją. Taip pat nurodė, kad perdavimo sistemos operatorius 2016–2018 m. laikotarpiu teikdamas informaciją sisteminių paslaugų kainų nustatymui nurodydavo, kad ši paslauga bus įsigyjama balansavimo aukcione. Todėl, LEG vertinimu, šios aplinkybės turėtų būti išanalizuotos, nes jos gali turėti esminės reikšmės antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugų rinkos apibrėžimui.

3.3.1.4. Išvados

1. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslauga ir balansavimo elektros energijos, kuri įsigyjama aukciono būdu paslauga yra pakeičiamos tarpusavyje paklausos ir pasiūlos atžvilgiu antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinkoje. Atitinkamai antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinka susideda iš balansavimo elektros energijos paslaugos ir antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos.

2. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinkos geografinė aprėptis būtų Baltijos šalių teritorija, atsižvelgiant į tai, kad elektros energijos balansavimo paslauga, kuris užtikrina antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos poreikį pilna

apimtimi, įsigyjama Baltijos šalių perdavimo sistemos operatorių organizuojamame bendrame elektros balansavimo aukcione.

3. Kadangi egzistuoja pilnas pakeičiamumas tarp antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos ir balansavimo elektros energijos, o balansavimo elektros energija nėra priskirtina prie rezervinės galios paslaugos, todėl antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslauga ir balansavimo elektros energija paslauga nebus vertinamos rezervinės galios rinkos tyrimo apimtyje.

3.3.2. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka

3.3.2.1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pakeičiamumas paklausos atžvilgiu

Atkreiptinas dėmesys, kad balansavimo elektros energijos paslauga perdavimo sistemos operatorių įsigyjama balansavimo aukciono būdu gali pakeisti antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos poreikį, įvertinus ir sąlyginai nedidelę jo apimtį (25 MW), tačiau negali padengti kitų rezervinių paslaugų rinkose reikalingų paslaugų poreikio, kuriam reikalingas galios rezervavimas ir didelės galios apimtys. Kadangi, balansavimo aukcionu įsigyjamos elektros energijos paslaugos prieinamumas nėra garantuojamas nuolatos, nes elektros rinkoje gali susiklostyti situacija, kuomet balansavimo aukcionuose gali neatsirasti ir (arba) sumažėti gamintojų pasiūlymų teikti šią paslaugą dėl elektros įrenginių remontų, didelės elektros paklausos elektros energijos biržoje ir kitų aplinkybių. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu regioniniu mastu gali būti įsigyjama pagaminta balansavimo elektros energijos paslauga, tačiau negali būti rezervuojami kitose šalyse esantys gamybos pajėgumai ir tarpsteminė jungčių prieinamumas, kuris būtinas užtikrinant antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos teikimą, darytina išvada, kad balansavimo elektros energija kaip paslauga negali pakeisti antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos paklausos atžvilgiu.

PSO Anketoje nurodyta, kad galiojantis BRELL susitarimas numato, kad visos BRELL šalys gali pasinaudoti 100 MW galios rezervo paslauga, palaikomu bet kurioje iš BRELL šalių (BRELL sutarties 3.1 papunktis). Taip pat pažymėtina, kad antrinio galios rezervo paslaugų rinkoje paslaugų poreikis (2016–2018 m. nustatytas poreikis 400 MW) apskaičiuojamas rezervuojant didžiausią elektros energijos sistemos trikdį – NordBalt elektros energijos jungtį (700 MW) ir įvertinus dėl egzistuojančio BRELL susitarimo galimą užsitikrinti galios rezervo paslaugų kiekį – 300 MW (3x100 MW), kas iš esmės suponuoja, kad 300 MW paslaugų dalį antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje perdavimo sistemos operatorius gali pakeisti BRELL susitarimu užtikrinamu galios rezervu. Pažymėtina, kad Lietuvos PSO nustatydamas prieinamą pagal BRELL susitarimą rezervinės galios paslaugos apimtį vertina 300 MW, prieinamus iš kaimyninių šalių Rusijos (Kaliningrado), Baltarusijos ir Latvijos sistemų, nevertindamas rezervinės galios paslaugos iš Estijos energetikos sistemos, kurią riboja Estijos-Latvijos elektros jungties prieinamumas. Šią išvadą patvirtina ir Estijos PSO anketoje nurodyta informacija dėl pralaidumų neprieinamumo rezervinių paslaugų teikimui Estijos-Latvijos jungtyje, taip pat Lietuvos PSO 2018 m. rugsėjo 10 d. raštu Nr. SD-3198 pateikta informacija, kad šios paslaugos geografinė apibrėžtis turi būti suderinama su BRELL susitarimo sąlygomis, pagal kurias visos BRELL susitarimo šalys teikia antrinio avarinio galios rezervo paslaugą, tačiau dėl šios paslaugos neprieinamumo iš Estijos energetikos sistemos ši apimtis nėra vertinama nustatant Lietuvoje užtikrinamą antrinio avarinio galios rezervo paslaugos apimtį.

3.3.2.2. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos užsakymas

Atkreiptinas dėmesys, kad remiantis PSO Anketoje nurodyta informacija, antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugą (2016–2018 m. nustatytą paslaugos poreikį 400 MW) užtikrina LEG valdoma Kruonio hidroakumuliacinė elektrinė. Pažymėtina, vadovaujantis Tinklų taisyklių 32.4 papunkčiu, PSO remiantis techniniais reikalavimais užtikrinamas lygiateisiškas ir nediskriminacines sąlygas nusprendžia, kurį elektros energijos gamybos šaltinį, kokios apimties ir kuriam laikotarpiui įtraukti į antrinio aktyviosios galios rezervų paslaugų teikimą. Tačiau antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos užsakymo atveju iki 2019 m. nebuvo atliekamos viešai skelbiamos atrankos procedūros (pvz., organizuojamas aukcionas), kuriose turėtų galimybę dalyvauti visi elektros energijos gamintojai, kurie atitinka nustatytus techninius reikalavimus. Atsižvelgiant į tai, antrinio avarinio galios rezervo paslauga užsakoma perdavimo sistemos operatoriaus sprendimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad PSO 2018 m. balandžio 24 d. raštu Nr. SD-1351 viešai konsultacijai pateikė Lietuvos balansavimo paslaugų teikėjams taikytinų nuostatų ir sąlygų (balansavimo paslaugų pirkimo-pardavimo sutarties standartinės sąlygos) ir už balansą atsakingoms šalims taikytinų nuostatų ir sąlygų (disbalanso pirkimo-pardavimo sutarties standartinės sąlygos) pasiūlymus, parengtus vadovaujantis Balansavimo kodekso 18 straipsnio 1 dalimi. Pažymėtina, kad šiuose pasiūlymuose siūloma numatyti antrinio avarinio galios rezervo paslaugos aukciono organizavimą, kuris būtų vykdomas perdavimo sistemos operatoriaus nustatyta tvarka ir kuriame po to kai bus atlikti reikalingi pakeitimai pralaidumų skaičiavimo metodikoje ir atlikus kaštų ir naudos analizę dėl įtakos rinkai galėtų dalyvauti ne tik Lietuvos, bet ir kitų kaimyninių šalių gamintojai. Pažymėtina, kad Komisija 2018 m. gruodžio 14 d. raštu Nr. R2-(RPS)-2683 informavo Lietuvos PSO, kad Komisija 2018 m. lapkričio 28 d. raštu Nr. R2-(RPS)-2584 pateikė pasiūlymus, parengtus vadovaujantis Balansavimo kodekso 18 straipsnio 1 dalimi, viešajai konsultacijai. Komisija gavo LEG, AB „Energijos skirstymo operatorius“ bei PSO pastabas ir pasiūlymus, o Valstybinė vartotojų teisių ir apsaugos tarnyba ir Lietuvos Respublikos energetikos ministerija informavo, kad pagal kompetenciją pastabų ir pasiūlymų neturi⁹.

Vadovaujantis Balansavimo kodekso 6 straipsnio 1 dalimi, jeigu viena ar kelios reguliavimo institucijos pareikalauja iš dalies pakeisti pagal Reglamento 5 straipsnio 2, 3 arba 4 dalį pateiktas nuostatas ir sąlygas arba metodikas, kad galėtų jas patvirtinti, atitinkami perdavimo sistemos operatoriai iš dalies pakeistų nuostatų ir sąlygų arba metodikų pasiūlymą pateikia tvirtinti per du mėnesius nuo atitinkamų reguliavimo institucijų pareikalavimo. Atsižvelgdama į aukščiau aprašytas aplinkybes, Komisija paprašė PSO įvertinti suinteresuotų subjektų pateiktas pastabas ir pasiūlymus, ir pateikti Komisijai derinti Bendrovės patvirtintus patikslintus Lietuvos balansavimo paslaugų teikėjams taikytinų nuostatų ir sąlygų (balansavimo paslaugų pirkimo-pardavimo sutarties standartinės sąlygos) ir už balansą atsakingoms šalims taikytinų nuostatų ir sąlygų (disbalanso pirkimo-pardavimo sutarties standartinės sąlygos) pasiūlymus, parengtus vadovaujantis Balansavimo kodekso 18 straipsnio 1 dalimi.

3.3.2.3. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos kainos

Įvertinus, kad antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo ir BRELL susitarimais garantuojama rezervo paslaugų apimtis atitinka tuos pačius techninius reikalavimus ir užtikrina tą

⁹ Pastabos ir pasiūlymai pateikti Komisijos internetinėje svetainėje: <https://www.regula.lt/Puslapiai/bendra/viesosios-konsultacijos/vykstancios-viesosios-konsultacijos.aspx>

patį perdavimo sistemos operatoriaus paslaugų, reikalingų antrinėje avarinėje galios rinkoje poreikį, svarbu aptarti šių paslaugų kainų aspektus. Paslaugos vartotojo požiūriu, perkant atitinkamas paslaugas, nėra itin svarbu, koku būdu jos teikiamos, dažniausiai didžiausias dėmesys yra skiriamas kainoms, jeigu teikiamos paslaugos atitinka vartotojų išskeltus reikalavimus.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal BRELL susitarimo 3.1 papunktį, kiekviena šalis įsipareigoja savo energetikos sistemoje palaikyti po 100 MW rezervo, kuris kitų šalių prašymu privalo būti aktyvuojamas. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos perdavimo sistemos operatorius mainais dėl BRELL šalių garantuojamų 300 MW antrinio aktyviosios galios rezervo paslaugos įsigijimo, turi savo energetikos sistemoje nuolat palaikyti 100 MW rezervą (įsigyti atitinkamos apimties antrinio galios rezervo paslauga), tačiau dėl 300 MW pagal BRELL susitarimą užtikrinamo antrinio avarinio galios rezervo paslaugos Lietuvos perdavimo sistemos operatorius nepatiria kaštų dėl kaimyninėse BRELL šalyse rezervuotos elektros energijos gamintojų galios išlaikymo.

Atsižvelgiant į tai, BRELL susitarimas dėl antrinės avarinės galios rezervavimo paslaugos 300 MW apimtimi ir antrinis avarinis aktyviosios galios rezervas yra pakeičiamos tarpusavyje paklausos atžvilgiu, kaip tai nustatyta BRELL susitarimo 3.1 papunktyje. Tačiau vertinant konkurenciją tarp BRELL susitarimu teikiamos 300 MW antrinės avarinės rezervo paslaugos apimties ir elektros energijos gamintojų teikiamos antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pastebėtina, kad pagal galiojančią šios paslaugos užsakymo tvarką ir kainodarą BRELL susitarimu teikiamų 300 MW paslaugų dalis yra BRELL susitarimu sureguliuota tarp PSO, o PSO, užsakydamas paslaugas iš Lietuvos elektros energijos gamintojų, vadovaujasi antrinio avarinio galios rezervo paslaugos užsakymu mažiausiais kaštais. 2 lentelėje nurodyti antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos kaštai, kuriuos Lietuvos perdavimo sistemos operatorius galimai būtų patyręs (daroma prielaida, kad paslauga būtų įsigyjamas už Komisijos nustatytas atitinkamų metų antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo kainas) užsakydamas 300 MW antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugą 2016–2018 m. laikotarpiu iš Kruonio hidroakumuliacinės elektrinės vietoj naudojimosi BRELL susitarimu numatytais 300 MW.

2 lentelė. Galimi metiniai antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos užsakymo kaštai

		2016 m.	2017 m.	2018 m.
1.	Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo kainos ¹⁰ , Eur/MW/h	0,82	1,67	1,69
2.	Galimi metiniai paslaugos kaštai EUR (1. * 300 MW * 8760 h)	2 154 960	4 388 760	4 441 320

3.3.2.4. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pakeičiamumas pasiūlos atžvilgiu

Atkreiptinas dėmesys, kad PSO Anketoje nurodyta, jog šią paslaugą gali teikti tik veikiantys elektros energijos gamybos įrenginiai ir hidroelektrinės, kurios esant šaltai būsenai gali pasileisti per 15 min. Taip pat pažymėtina, kad ši antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugų rinkos apimtis yra 700 MW, kurios dalis (300 MW), kaip jau buvo minėta, yra padengiama įsigyjant paslaugas iš kitų (kaimyninių) perdavimo sistemos operatorių pagal BRELL susitarimą.

Tačiau pažymėtina, kad antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga ir BRELL susitarime numatyta galimybė pasinaudoti kaimyninių šalių rezervinės galios pajėgumų paslauga

¹⁰ <https://www.regula.lt/elektra/Puslapiai/tarifai/aktyviosios-galios-rezervu-kainos.aspx>

atitinka tuos pačius techninius reikalavimus, todėl egzistuoja galimybė (įvertinus tai, kad paslaugos teikimo laikotarpiu nebus atliekami elektros energijos gamybos agregatų remonto darbai), kad elektros energijos gamintojai (vertinant iki 2018 m. buvusią faktinę situaciją – LEG valdoma Kruonio hidroakumuliacinė elektrinė (toliau – KHAE) šiuo metu teikia antrinio avarinio galios rezervo paslaugą, lygią 400 MW, viso KHAE teorinis galingumas $4 \times 225 \text{ MW} = 900 \text{ MW}$) gali patikimai pakeisti BRELL susitarimą (300 MW) dėl galios rezervavimo ir užtikrinti perdavimo sistemos operatoriaus antrinio avarinio galios rezervo paslaugos poreikį pilna apimtimi, t. y. 700 MW. Tačiau pažymėtina, kad LEG Anketoje nurodo, jog antrinio avarinio galios rezervo paslaugai užtikrinti maksimalus galimas galios kiekis siekia 585 MW, įvertinus, jog metų bėgyje yra atliekami agregatų remontai, todėl, anot įmonės, vienas iš 4 agregatų laikytinas neprieinamu rezervo užtikrinimui.

3.3.2.5. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkos geografinės aprėpties apibrėžimas

Pažymėtina, kad vertinant paklausos ir pasiūlos pakeičiamumą BRELL susitarimu teikiamos antrinio avarinio galios rezervo paslaugos 300 MW apimties ir elektros energijos gamintojų teikiama antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga gali būti pakeičiami, tačiau atsižvelgiant į tai, kad perdavimo sistemos operatoriai BRELL susitarimu numatė techninį sprendimą, kuriuo nuolatos, be papildomų kaštų, naudojant BRELL teikiami 300 MW galios rezervo, konkurencija šioje rinkos dalyje netiriama.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal BRELL susitarimą Lietuvos PSO taip pat privalo rezervuoti 100 MW savo energetikos sistemoje, kurie būtų panaudojami/aktyvuojami kaimyninių šalių (Latvijos, Rusijos Federacijos ir Baltarusijos) PSO prašymu. Tačiau šiuo atveju svarbu pažymėti, kad antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo apimtis (400 MW) nustatoma remiantis n-1 kriterijumi¹¹, t. y. rezervuojant didžiausios sistemos trikdžio (tarpsisteminės jungties – Nordbalt atsijungimą). Todėl pagal BRELL susitarimą rezervuojami 100 MW taip pat patenka į nustatytą 400 MW antrinio avarinio galios rezervo apimtį, kadangi daroma prielaida (n-1 kriterijus), kad vienu metu sistemoje netenkama vieno iš sistemoje veikiančių elementų.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad 700 MW antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo rinkos geografinė aprėptis yra išskirtina į dvi dalis – 400 MW antrinio avarinio rezervo galios paslaugos rinkos geografinė aprėptis apima Lietuvos Respublikos teritoriją, o įvertinus tai, kad antrinio avarinio galios rezervo 300 MW paslaugos teikimo apimtis užtikrinama remiantis BRELL susitarimu, šia apimtimi rinkos geografinė aprėptis Rusijos Federacijos, Latvijos ir Baltarusijos šalių teritorija.

3.3.2.6. Išvados

Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo ir BRELL susitarimu užtikrinamo antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos yra pakeičiami tarpusavyje paklausos ir pasiūlos atžvilgiu 300 MW apimtimi, kaip tai nustatyta BRELL susitarimo 3.1 papunktyje. Todėl antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugą sudaro:

1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka (400 MW). Lietuvos geografinė teritorija. Konkurencija tirinama.

¹¹ (N-1) kriterijus – tai elektros energetikos sistemos gebėjimas užtikrinti statinį ir dinaminį elektros sistemos stabilumą netekus vieno iš sistemoje veikiančių elementų (EPL, TP esančių autotransformatorių, elektros energiją generuojančių šaltinių ir pan.)

2. BRELL susitarimo 3.1 papunktyje nustatytas Baltijos šalių ir Baltarusijos užtikrinamas antrinio avarinio aktyviosios galios rezervinė paslauga (300 MW) Rusijos Federacijos, Latvijos ir Baltarusijos šalių teritorija (2018 m. – 300 MW). Konkurencija netiriama.

3.4. Tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkos apibrėžimas

Tretinis aktyviosios galios reguliavimas. Tretinis aktyviosios galios reguliavimas skirtas atkurti antrinį aktyviosios galios rezervą ir valdyti energijos balansą valdymo rajone (Tinklų taisyklių 33.1 papunktis). Pagal Tinklų taisyklių 33.2 papunktį tretinis aktyviosios galios reguliavimas atliekamas aktyvuojant tretinį aktyviosios galios rezervą ne ilgiau kaip per 12 val. Tretinio aktyviosios galios rezervo paslauga – tretiniam aktyviosios galios reguliavimui skirtas rezervas, aktyvinamas per 12 val. (Tinklų taisyklių 3 punkto trisdešimt šeštoji pastraipa). Pagal Tinklų taisyklių 33.3 ir 33.4 papunkčius tretinio aktyviosios galios rezervų paslaugos apimtys nustatomos siekiant užtikrinti Lietuvos elektros energetikos sistemos aktyviosios galios balansą bei sistemos veikimo patikimumą ir saugumą, o gamintojai, teikiantys tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą, turi apsirūpinti atsargomis, kurių pakaktų palaikomo tretinio rezervo apimtims realizuoti ne mažiau kaip 10 parų. Pagal Tinklų taisyklių 2 priedą tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugas privalo teikti elektros energijos gamintojai, kurių vienetinė generatoriaus galia nuo 20 MW ir daugiau.

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 31 straipsnio 1 dalies 12 punktu, perdavimo sistemos operatorius privalo įsigyti tretinio aktyviosios rezervinės elektros energijos galios paslaugas sudarant vienodas, nediskriminuojančias ir konkurencines sąlygas visiems elektros energijos rinkos dalyviams. Tinklų taisyklių 33¹.1 papunktyje įtvirtinta, kad PSO, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis bei PSO po viešųjų konsultacijų su elektros energijos gamintojais parengtu ir su Energetikos ministerija raštu suderintu tretinio aktyviosios galios rezervo aukciono reglamentu (toliau – Reglamentas), kartą per metus organizuoja ir vykdo tretinio aktyviosios galios užtikrinimo paslaugos pirkimą aukciono būdu visam kalendorinių metų laikotarpiui. Tai reiškia, kad Reglamentas yra rengiamas ir viešai derinamas kasmet, todėl kiekvienais metais iš naujo yra nustatomos aukciono dalyvių bei aukcioną organizuojančio elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus teisės ir pareigos bei aukciono vykdymo tvarka.

Detali informacija apie 2016–2019 m. organizuotos šios paslaugos įsigijimo aukcionus pateikiama šios ataskaitos 4.3.2 poskyryje.

Taip pat vertinant tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų teikimo sąlygos nustatytos Tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pirkimo-pardavimo sutartyje¹² (toliau – Sutartis). Sutarties 2.1 papunktyje nustatyta, kad gamintojas įsipareigoja suteikti PSO rezervo paslaugą, kuri reiškia gamintojo įrenginiais palaikomą galios rezervą, kuris operatoriaus užsakyta apimtimi aktyvuojamas per 12 val. laikotarpį, pagal PSO pateiktą užsakymą, o PSO įsipareigoja sumokėti gamintojui už suteiktą paslaugą.

Vadovaujantis Tinklų taisyklių 33¹.2 papunkčiu PSO atskirai rengia paslaugų aukcionus šių tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų rinkose: a) Tretinio 330 kV rezervo paslaugos rinkoje (Tinklų taisyklių 33¹.2.1 papunktis), b) Tretinio rezervo paslaugos rinkoje (Tinklų taisyklių 33¹.2.2 papunktis). Atsižvelgiant į tai, išskirtinos šios Tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos:

1) *Tretinio rezervo paslauga* – teikiamos paslaugos atitinka Tinklų taisyklių 33 punkte nustatytą tretinio aktyviosios galios reguliavimo paslaugą. Papildomi reikalavimai šios paslaugos teikėjams nustatyti Reglamente, kurio 2.2 papunktis nustato, kad įrenginiai, kuriais numatoma teikti

¹² http://www.litgrid.eu/uploads/files/dir446/dir22/dir1/8_0.php

šià paslaugà turi atitikti šiuos techninius reikalavimus: (1) įrenginio aktyvavimo laikas iš šaltos būklės iki pasiūlyme dėl šios paslaugos teikimo nurodytos maksimalios galios atleidimo į tinklą ne daugiau kaip 12 val., (2) įrenginys gali užtikrinti elektros energijos gamybà aktyvavus visà palaikomà tretinio aktyviosios galios rezervo kiekį ne trumpesniam nei 10 parų laikotarpiui, (3) įrenginys tiesiogiai prijungtas prie PSO tinklo, (4) įrenginio vienietinė instaliuota elektrinė aktyvioji galia ne mažesnė kaip 20 MW.

2) *Tretinio 330 kV rezervo paslauga* – teikiamos paslaugos atitinka Tinklų taisyklių 33 punkte nustatytà tretinio aktyviosios galios reguliavimo paslaugà. Papildomi reikalavimai šios paslaugos teikėjams nustatyti Reglamente, t. y. įrenginys turi atitikti visus Reglamento 2.2 papunktyje nurodytus reikalavimus ir turi būti per aukštinantį transformatorių prijungtas prie PSO 330 kV perdavimo tinklo ir įrenginio reaktyviosios galios valdymo ribos yra ne mažesnė kaip ± 40 MVar visame darbiname aktyviosios galios generavimo diapazone.

Poreikis.

3 lentelė. PSO Anketoje pateikta informacija apie 2016–2018 m. tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos apimtį (MW)

	Tretinio rezervo paslaugos apimtį (Rezervinės galios kiekis, MW)	Tretinio 330 kV rezervo paslaugos apimtį (Rezervinės galios kiekis, MW)	Prieinami balansavimo pasiūlymai Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose (MW)	Bendras Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugos poreikis (MW)
	1.	2.	3.	1. + 2. + 3.
2016 m.	505	0	195	700
2017 m.	224	260	216	700
2018 m.	223	260	217	700

Geografinė teritorija. Lietuvos geografinė teritorija.

Tiekėjai. Lietuvos elektros energijos gamintojai.

3.4.1. Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų pakeičiamumas paklausos atžvilgiu

Vertinant tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pakeičiamumą paklausos atžvilgiu nagrinėjama, ar egzistuoja abipusis pakeičiamumas tarp Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo. Taip pat, ar kiekviena iš šių tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų gali būti pakeičiama prieinamais balansavimo pasiūlymais Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose.

Pirmiausia vertinami teisės aktuose nustatyti šių paslaugų teikimui keliami techniniai reikalavimai. Pažymėtina, kad Tretinio 330 kV rezervo paslaugai Tinklų taisyklėse nustatyti reikalavimai atitinka Tretinio rezervo paslaugos reikalavimus, tačiau Tretinio 330 kV rezervo paslaugà teikiančiam elektros energijos gamintojui taikomas papildomas reikalavimas – elektros energijos gamintojo įrenginiai turi būti prijungti prie 330 kV elektros perdavimo tinklo.

Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad remiantis PSO Anketoje pateikta informacija šias paslaugas gali teikti skirtingi elektros energijos gamintojai, t. y. Tretinio rezervo paslaugà gali teikti: LEG padalinio Lietuvos elektrinės 7, 8 ir kombinuoto ciklo blokas, AB „Orlen Lietuva“, AB

„Panevėžio energija“ ir UAB Kauno termofikacijos elektrinė, o Tretinio 330 kV rezervo paslaugos teikimą gali užtikrinti LEG padalinio Lietuvos elektrinės 7, 8 ir kombinuoto ciklo blokas.

Atsižvelgiant į tai, kad Tretinio rezervo paslauga negali pakeisti Tretinio 330 kV rezervo paslaugos, kadangi šios paslaugos teikėjai nėra prijungti prie 330 kV elektros perdavimo tinklo, darytina išvada, kad tarp Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų egzistuoja tik vienpusis pakeičiamumas paklausos atžvilgiu.

Siekiant įvertinti, ar Tretinio rezervo paslauga gali būti pakeičiamas balansavimo elektros energijos pasiūlymais Lietuvos elektros energetikos sistemoje ir kaimyninėse elektros energetikos sistemose, pirmiausia pažymėtina, kad balansavimo aukcionu įsigyjamos elektros energijos prieinamumas nėra garantuojamas visus kalendorinius metus, kadangi elektros energijos rinkoje gali susiklostyti situacija, kuomet balansavimo aukcionuose gali neatsirasti ir (arba) sumažėti gamintojų pasiūlymų teikti šią paslaugą dėl elektros įrenginių remontų, didelės elektros paklausos elektros energijos biržoje ir kitų aplinkybių. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad remiantis PSO skelbiama informacija¹³ tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos poreikis (MW) nustatomas vadovaujantis 2015 m. rugpjūčio 12 d. PSO generalinio direktoriaus įsakymu Nr. IS-114 patvirtinta „Aktyviosios galios rezervų apimčių nustatymo metodika“, kuri numato, kad atsižvelgiama į Lietuvos elektros energetikos sistemoje ateinantiems metams planuojamą didžiausią avarinį aktyviosios galios praradimą (700 MW). Taip pat šiame įsakyme nurodytoje formulėje numatyta, kad didžiausias avarinis aktyviosios galios praradimas mažinamas disponuojamais prieinamais balansavimo pasiūlymais Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose (2018 m. – 217 MW), o galutinės rezervinių paslaugų apimtys apskaičiuojamos pagal šią formulę:

$$P_{III,rez.} = \text{Max} [P_{\text{max}}; P_{\text{IMPmax}}; P_{\text{VE max}}] - P_{\text{reg}}$$

kur:

P_{max} – Lietuvos elektros energetikos sistemos ateinantiems metams planuojamas didžiausias avarinis aktyviosios galios praradimas (vienetinio energetinio bloko atsijungimas įvertinus maksimalų galimą atleidimą į tinklą arba nuolatinės srovės tarpsisteminės jungties atsijungimas įvertinus keitiklio instaliuotą galingumą);

P_{IMPmax} – tarpsisteminių jungčių perkrovų valdymui reikalingas rezervus (MW);

P_{VEmax} – vėjo parkų gamybos sumažėjimo valdymui reikalingas rezervus (MW);

P_{reg} – disponuojami reguliavimo pasiūlymai Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose (apskaičiuojami įvertinus praėjusių metų faktinių valandinių reguliavimo pasiūlymų aritmetinį vidurkį nevertinant reguliavimo pasiūlymų Kruonio HAE ir Kauno HE).

PSO 2018 metams nustatė bendrą 700 MW tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos poreikį, kuris užtikrinamas:

- Tretinio rezervo paslauga – 223 MW;

- Tretinio 330 kV rezervo paslauga, – 260 MW;

- balansavimo pasiūlymais Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose, kurie vertinant istorinius duomenis yra prieinami rinkoje pilna apimtimi ir gali padengti tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos poreikį – 217 MW.

¹³ http://www.litgrid.eu/uploads/files/dir397/dir19/4_0.php

PSO kiekvienais atitinkamais metais nustatydamas tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų apimtį taip pat privalo nustatyti ir balansavimo pasiūlymų apimtį Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose, kurie vertinant istorinius duomenis yra prieinami rinkoje visus metus. Todėl, tarp tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos (700 MW) ir balansavimo pasiūlymų egzistuoja pakeičiamumas, tačiau tik tam tikroje PSO nustatytoje apimtyje 2018 m. – 217 MW, 2019 m. – 180 MW. Atsižvelgiant į tai, kad nustatant Tretinio rezervo paslaugų apimtį (2018 m. – 223 MW) ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų apimtį (2018 m. – 260 MW) jau yra įvertinti balansavimo rinkoje prieinami balansavimo pasiūlymai, todėl Tretinio rezervo paslaugos pakeičiamumas balansavimo pasiūlymais nėra galimas.

LEG 2018 m. balandžio 23 d. raštu Nr. SD-323 pateiktoje Anketoje ir PSO Anketoje nurodyta, kad atsižvelgiant į viešai prieinamą informaciją apie tai, kad nustojus veikti „NordBalt“ elektros energijos jungčiai 2018 m. sausio 15–16 d. ir 2018 m. vasario 26 d. perdavimo sistemos operatorius įsigijo tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugas ne tik Lietuvoje, be ir kaimyninėse valstybėse – Latvijoje, Estijoje, Suomijoje, Lenkijoje, Rusijoje ir Baltarusijoje. PSO pateiktoje Anketoje nurodyta, kad siekdama pakeisti „NordBalt“ elektros jungties atsijungimą buvo pasinaudota galimybe įsigyti mažiausios kainos elektros balansavimo paslaugas, kurie užtikrintų tretinio galios rezervo paslaugos rinkoje reikalingų paslaugų poreikį.

Atkreiptinas dėmesys, kad aktyvuojant tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą teikiančius įrenginius, pirmiausia įsigijami balansavimo elektros energijos paslaugos pasiūlymai, kurie perdavimo sistemos operatoriaus vertinimu prieinami visus metus – 217 MW apimtimi, toliau perdavimo sistemos operatorius vertindamas tretinio galios rezervo paslaugų teikiančių įrenginių aktyvumą (483 MW apimtyje) atsižvelgia į mažiausios kainos kriterijus, todėl pirmiausia pasinaudoja galimybe (tačiau ne garantija) įsigyti regioninius balansavimo paslaugas (kadangi 217 MW balansavimo pasiūlymų apimtis nustatyta, kaip minimali garantuojama ištisus metus, tačiau vertinant balansavimo pasiūlymų apimtį konkrečiomis dienomis šios apimtys gali būti didesnės) bei vertinamos nacionaliniu mastu užsakytų pajėgumų aktyvavimo kainos. Jeigu regioniniu mastu nėra galimybės įsigyti pakankamai balansavimo paslaugos pasiūlymų, galinčių padengti tretinio galios rezervo paslaugos rinkų poreikį arba rezervuotų galios pajėgumų paslaugos aktyvavimo įrenginių kaina yra mažesnė negu balansavimo paslaugos pasiūlymų, tik tuomet operatorius pasirenka tretinio aktyviosios galios paslaugą teikiančių elektros energijos gamintojų aktyvumą iš šaltos agregatų būsenos.

3.4.2. Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų pakeičiamumas pasiūlos atžvilgiu

Atitinkamų paslaugų pakeičiamumo iš pasiūlos pusės analizėje bus atliekamas vertinimas, ar elektros energijos gamintojai, teikiantys Tretinio rezervo paslaugą gali nepatirdami finansinių nuostolių ir per trumpą laiką pradėti teikti Tretinio 330 kV rezervo paslaugą ir atvirkščiai, taip pat ar kiekviena iš šių tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų gali būti pasiūlos atžvilgiu pakeičiama prieinamais balansavimo pasiūlymais Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose.

Šios ataskaitos 2.1 poskyryje atlikta techninė tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų pakeičiamumo analizė. Atsižvelgiant į šio vertinimo išvadą, gamintojai, kurie atitinka techninius Tretinio rezervo paslaugos reikalavimus, tačiau nėra prijungti prie 330 kV perdavimo tinklo turi

galimybę teikti tik Tretinio rezervo paslaugą, bet ne Tretinio 330 kV paslaugą. Todėl šių gamintojų atžvilgiu neegzistuoja pakeičiamumas tarp skirtingų tretinio rezervo paslaugų pasiūlos atžvilgiu.

Atkreiptinas dėmesys, kad elektros energijos gamintojai, kurie yra prijungti prie 330 kV perdavimo tinklo turi galimybę teikti tiek Tretinio rezervo paslaugą, tiek Tretinio 330 kV rezervo paslaugą. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad šių gamintojų atžvilgiu egzistuoja pakeičiamumas tarp skirtingų tretinio rezervo paslaugų pasiūlos atžvilgiu.

Vertinant šių tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų pakeičiamumą balansavimo elektros energija pasiūlos atžvilgiu, pirmiausia pažymėtina, kad balansavimo elektros energijos paslauga teikiami elektros energijos gamintojų, o kiekvienai iš tretinio galios rezervo paslaugų reikalingas galios rezervavimas ir didelės galios apimtys. Atsižvelgiant į tai, kad gamintojai, teikiantys balansavimo paslaugą, negali visus metus patikimai (garantuojant galios prieinamumą paslaugos teikimo laikotarpiui) pakeisti Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų pasiūlos atžvilgiu.

3.4.3. Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų geografinės aprėpties apibrėžimas

Atsižvelgiant į nurodytus argumentus, darytina išvada, kad tretinio galios rezervo poreikį nustatytoje apimtyje (Tretinio rezervo 2018 m. – 223 MW, Tretinio 330 kV rezervo 2018 m. – 260 MW) gali pakeisti balansavimo elektros energijos pasiūlymai (2018 m. – 217 MW), todėl tretinis aktyviosios galios rezervas, kuris negali būti pakeičiamas balansavimo pasiūlymais, nes didesnė balansavimo pasiūlymų apimtis balansavimo rinkoje nėra prieinama visus metus, sudaro 483 MW ir yra išskiriamas į dvi atskiras paslaugas: a) Tretinis 330 kV rezervas, ir b) Tretinis rezervas.

Atsižvelgiant į Elektros energetikos įstatymo 2 straipsnio 39 dalį, rezervinės galios paslaugų esmė – elektros energijos gamybos potencialas (galia), kuris paslaugos teikėjų turi būti užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose (atsižvelgiant į Tinklų taisyklių 2 priedą, žr. šios ataskaitos 2.1 poskyryje pateiktą vertinimą). Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu regioniniu mastu gali būti perkama pagaminta elektros energija, naudojama balansavimo tikslais, bet ne rezervuojami kitose šalyse esantys gamybos pajėgumai ir tarpsisteminių jungčių prieinamumas, kas bus galima tik įgyvendinus Balansavimo ir Eksploatavimo tinklo kodeksus ir atlikus kaštų ir naudos analizę, darytina išvada, kad PSO iš Lietuvos Respublikos teritorijoje esančių elektros energijos gamintojų užsako: a) Tretinį 330 kV rezervą ir b) Tretinį rezervą.

Šios ataskaitos 2.2 poskyryje pateiktoje PSO tarptautinių susitarimų apžvalgoje nurodyta, kad LitPolLink ir NordBalt susitarimai leidžia esant laisvų gamybos pajėgumų Švedijos ir Lenkijos sistemose pasinaudoti jais ir tarpsisteminiemis elektros energijos jungtimis užtikrinti susidariusį elektros energijos trūkumą sistemoje, kuris kitu atveju būtų dengiamas aktyvuojant tretinį aktyviosios galios rezervą teikiančius elektros energijos gamintojus Lietuvoje. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad LitPolLink ir NordBalt susitarimuose nėra nustatyta, kad Švedijos ir Lenkijos PSO privalėtų garantuoti pajėgumus nuolatos, todėl elektros rinkoje susiklosčius situacijai, kuomet balansavimo aukcionuose gali neatsirasti ir (arba) sumažėti gamintojų pasiūlymų teikti šią paslaugą dėl elektros įrenginių remontų, didelės elektros paklausos elektros energijos biržoje ir kitų aplinkybių, Lietuvos PSO gali neturėti galimybės pasinaudoti elektros energija, kuri gaunama remiantis LitPol Link ir NordBalt susitarimais.

Pažymėtina, kad vertinant paklausos ir pasiūlos pakeičiamumą tretinio aktyviosios galios rezervas ir elektros energijos gamintojų balansavimo pasiūlymai gali būti pakeičiami PSO nustatytoje

apimtyje, kurioje balansavimo pasiūlymai prieinami ištisus metus (217 MW). Todėl, išskirtina atskira paslauga – balansavimo pasiūlymai Lietuvos elektros energetikos ir kitose Baltijos šalių energetikos sistemose, kurie vertinant istorinius duomenis yra prieinami rinkoje pilna apimtimi ir gali padengti tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos poreikį. Tačiau, kadangi balansavimo elektros energija nėra rezervinės galios paslauga, todėl tretinio aktyviosios galios rezervo rinkos dalis (217 MW), kuri pakeičiama balansavimo elektros energija nebus vertinama šio rezervinės galios rinkos tyrimo apimtyje. Pažymėtina, kad balansavimo paslauga padengia tik dalį (217 MW) viso 700 MW reikiamo tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos poreikio, atitinkamai ir Tretinio rezervo paslauga padengia tik dalį (223 MW) bei Tretinio 330 kV rezervo paslauga padengia 260 MW poreikį, todėl pilno pakeičiamumo tarp šių rinkų nėra, todėl atitinkamai jos išskirtinos į atskiras rinkas.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad įvertinus tai, kad 217 MW gali būti užtikrinami perkant balansavimo elektros energiją balansavimo aukcione visus metus, tretinio aktyviosios galios rezervo poreikį sudaro – 483 MW, iš kurios 223 MW užtikrinami Tretinio rezervo paslaugos rinkoje, 260 MW – Tretinio 330 kV rezervo paslaugos rinkoje, o šios rinkos geografinė aprėptis yra Lietuvos Respublikos teritorija.

3.4.4. Išvados

Tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos (700 MW) poreikį užtikrina:

1. Tretinio 330 kV rezervo paslaugos rinka. Lietuvos geografinė teritorija (260 MW).
2. Tretinio rezervo paslaugos rinka. Lietuvos geografinė teritorija (223 MW).
3. Tretinio aktyviosios galios rezervo rinkos dalį padengia balansavimo paslauga kiekvienų metų nustatyta apimtimi (2018 m. – 217 MW), kuri įsigyjama bendrame Baltijos šalių balansavimo elektros energijos aukcione ir kurią teikia Baltijos šalių teritorijoje esantys elektros energijos gamintojai. Atsižvelgiant į tai, kad balansavimo paslauga nepriskirtina prie rezervinės galios paslaugų, PSO kiekvienų metų nustatytoje šios paslaugos įsigijimo apimtyje konkurencija nebus vertinama.

3.5. Reaktyviosios galios ir įtampos valdymas ir avarijų, sutrikimų prevencija ir jų likvidavimo paslauga

Rinkos nutarimo 1.1 papunkčiu konstatuota bei Komisijos Rinkų tyrimų ir statistikos skyriaus 2012 m. rugsėjo 14 d. Elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo ataskaitoje Nr. O13-4, į kurią atsižvelgiant priimtas Rinkos nutarimas, nurodyta, jog atliekant elektros energijos rezervinės galios tyrimą 2012 m. buvo tiriama reaktyvios galios ir įtampos valdymas ir avarijų, sutrikimų prevencija ir jų likvidavimo paslauga. Komisija pateikė Anketas, kuriose, remdamasi Rinkos nutarimu į potencialią rezervinės rinkos apibrėžtį įtraukė minėtas paslaugas.

Perdavimo sistemos operatoriaus pateiktoje Anketoje nurodyta informacija, kad reaktyviosios galios ir įtampos valdymas bei avarijų, sutrikimų prevencija ir jų likvidavimo paslauga yra sisteminės paslaugos, kurios nėra tiesiogiai susijusi su rezervine galia. Todėl, perdavimo sistemos operatoriaus nuomone, rinkos tyrimo pavadinimas turėtų būti pakeistas į sisteminių paslaugų rinkos tyrimą arba turėtų būti išbraukta iš tyrimo apimties. Taip pat LEG pateiktoje Anketoje nurodoma, kad iš šiuo metu galiojančio teisinio reglamentavimo matyti, kad ši paslauga nėra priskirtina rezervinės galios paslaugoms ir neturėtų būti vertinamos rezervinės galios rinkos tyrimo apimtyje.

Reaktyviosios galios ir įtampos valdymas – Lietuvos elektros energetikos sistemos reaktyviosios galios ir įtampų valdymas atliekamas siekiant užtikrinti nustatytus įtampos kokybės reikalavimus ir mažinti aktyviosios galios nuostolius (Tinklų taisyklių 34 papunktis). PSO reaktyviasias galias ir įtampas optimaliai valdo vadovaudamasis įtampų stabilumo reikalavimais, kurie nustatyti sinchroninį darbą su kaimyninėmis energetikos sistemomis reglamentuojančiuose dokumentuose (Tinklų taisyklių 36 papunktis). Tinklų taisyklių 41 punkte nustatyta, kad reaktyviajai galiai ir įtampai valdyti gali būti naudojama: reaktyviosios galios kompensavimo priemonės (šuntiniai reaktoriai ir (ar) kondensatorių baterijos, statiniai reaktyviosios galios kompensatoriai ir kt.); reaktyviosios galios kompensavimas elektros energijos gamybos šaltiniuose ir sinchroniniuose kompensatoriuose; autotransformatorių ir transformatorių, reguliuojamų esant apkrovai, apvijų atšakų perjungimas; linijų įjungimas ir (ar) išjungimas; apkrovos išjungimas ir (ar) įjungimas.

Avarių, sutrikimų prevencija ir jų likvidavimo paslauga – apima avarinio plano parengimą ir atnaujinimą, avarių prevencijos ir likvidavimo priemonių numatymą ir diegimą, avarių ir sutrikimų likvidavimą. Avarių prevencijos ir likvidavimo planą parengia PSO, kurio rengimo reikalavimai ir reikalavimai gamintojams nustatyti Tinklų taisyklių IV skyriuje.

Pažymėtina, kad reaktyviosios galios ir įtampos valdymas bei avarių, sutrikimų prevencija ir jų likvidavimo paslauga yra sisteminės paslaugos, reikalingos patikimam elektros energetikos sistemos veikimui. Tačiau Elektros energetikos įstatymo 67 straipsnio 1 dalimi, Komisijai suteikta teisė atlikti elektros energijos gamybos ir rezervinės galios, kuriose siekiama nustatyti didelę įtaką turinčius asmenis. Todėl, darytina išvada, kad reaktyviosios galios ir įtampos valdymas bei avarijos paslauga nėra rezervinės galios paslaugos, todėl nebus vertinamos rezervinės galios rinkos tyrimo apimtyje.

3.6. Išvados

Atsižvelgiant į tai, Tyrimo darbo grupė nustatė, kad išskirtinos šios rezervinės galios paslaugų rinkos:

1. Pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka (šiuo metu PSO šios paslaugos neužsisako) – Trečiųjų šalių geografinėje aprėptyje, elektros perdavimo sistemos operatorių perkama ir paslaugos teikėjų parduodama pirminio aktyviosios galios rezervo paslauga, skirta palaikyti aktyviųjų rezervo galių balansą bei stabilizuoti sistemos dažnį nustatytose ribose ir kuris paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 30 sekundžių ir užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose.

2. Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinka (poreikis 21 MW – užtikrinamas per balansavimo paslaugą) – Baltijos šalių geografinėje aprėptyje, elektros perdavimo sistemos operatorių perkami ir paslaugos teikėjų parduodami antrinio aktyviosios galios rezervo, skirto reguliuoti elektros energetikos valdymo rajono galios nuokrypiams nuo planinio grafiko, susidarantiems dėl elektros energijos poreikio ir (ar) jos gamybos prognozės netikslumo paslaugos, ir kuris šios paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 15 minučių bei užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose bei balansavimo elektros energija paslaugos.

3. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka (poreikis 700 MW) – Lietuvos Respublikos geografinėje aprėptyje (400 MW) ir BRELL geografinėje aprėptyje (300 MW) elektros perdavimo sistemos operatorių perkami ir paslaugos teikėjų parduodami antrinės aktyviosios

galios rezervo, skirto galios ir elektros energijos trūkumui elektros energetikos sistemos valdymo rajone kompensuoti dėl avarijos atsijungus elektros energijos gamybos šaltiniui arba elektros tinklų įrenginiui, taip pat pirminiam aktyviosios galios rezervui atkurti paslaugos bei kuris šios paslaugos teikėjų turi būti aktyvuojamas ne vėliau kaip per 15 minučių bei užtikrinamas nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose ir kurią teikia rezervinės galios paslaugos teikėjai, kurie atitinka Tinklų taisyklėse nustatytus šių paslaugų teikimo reikalavimus.

4. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinka (poreikis 223 MW) – Lietuvos Respublikos geografinėje aprėptyje elektros perdavimo sistemos operatoriaus perkami aukciono būdu ir paslaugos teikėjų parduodami tretiniam aktyviosios galios reguliavimui skirto tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui paslaugos, aktyvuojami per 12 val., ir kurie paslaugos teikėjų turi būti užtikrinami nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose.

5. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinka (poreikis 260 MW) – Lietuvos Respublikos geografinėje aprėptyje elektros perdavimo sistemos operatoriaus perkami aukciono būdu ir paslaugos teikėjų parduodami tretiniam aktyviosios galios reguliavimui skirto tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui paslaugos, aktyvuojami per 12 val., ir kurie paslaugos teikėjų turi būti užtikrinami nepertraukiamai paslaugos teikimo laikotarpiu, kaip nustatyta galios rezervo atitinkamos paslaugos teikimo sutartyse ir (ar) teisės aktuose.

Pažymėtina, kad Reaktyviosios galios ir įtampos valdymas bei avarių, sutrikimų prevencija ir jų likvidavimo paslaugos nėra priskirtinos rezervinės galios paslaugoms, todėl nepatenka į Komisijos nustatytą rezervinės galios rinkos apibrėžimą, todėl Komisijai nesuteikta kompetencija šių paslaugų vertinti rezervinės galios rinkos tyrimo apimtyje.

4 lentelė. Apibendrinanti informacija nustatytas rezervinės galios rinkas

Apibrėžtos rezervinės galios rinkos	Nustatytos paslaugos, kurios pakeičiamos tarpusavyje pasiūlos ir paklausos atžvilgiu	Geografinė teritorija	Konkurencija tiriama/netiriama
Pirminio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka	Nėra pakeičiamumo, BRELL susitarimas	Trečiųjų šalių geografinėje aprėptis	Konkurencija netiriama
Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos rinka	Balansavimo energijos paslauga pilnai padengia antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos poreikį.	Baltijos šalių teritorija (Latvija, Lietuva, Estija) (21 MW)	Konkurencija netiriama
Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka	BRELL susitarimo 3.1 papunkčiu užtikrinamas 300 MW rezervas Latvijos, Rusijos Federacijos ir Baltarusijos šalių teritorijoje	Bendra paslaugos (700 MW) geografinė aprėptis yra išskirtina į dvi dalis: 1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka. Lietuvos geografinė teritorija (400 MW). Konkurencija tiriama.	1. Konkurencija tiriama 2. Konkurencija netiriama

		2. BRELL susitarimu teikiama paslauga. BRELL šalių teritorija (300 MW). Konkurencija netiriama.	
Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinka	Balansavimo pasiūlymai prieinami Baltijos šalių teritorijoje (217 MW apimtyje)	Šios paslaugos (700 MW) geografinė aprėptis yra išskirtina į tris dalis: 1. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinka. Lietuvos geografinė teritorija (260 MW). 2. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinka. Lietuvos geografinė teritorija (223 MW). 3. prieinami Baltijos šalių teritorijoje (217 MW).	1. Konkurencija tirinama 2. Konkurencija tirinama 3. Konkurencija netiriama
Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinka			

4. KONKURENCIJOS ELEKTROS ENERGIJOS REZERVINĖS GALIOS RINKOSE VEIKSMINGUMO TYRIMAS

Vadovaujantis Taisyklių 22 punktu, tiriant, ar konkurencija rinkoje yra veiksminga, turi būti įvertinta rinkos struktūra ir koncentracija, įėjimo į rinką barjerai, potenciali konkurencija, asmens galimybės taikyti nepagrįstas (pernelyg didelės) kainas, kainų spaudimą (pernelyg mažas kainas). Naudojant šiuos kriterijus, įvertinamas konkurencijos veiksmingumas:

1. antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo rinkoje;
2. Tretinio 330 kV rezervo rinkoje;
3. Tretinio rezervo rinkoje.

4.1. Įėjimo į rinką barjerai

Rinkos tyrime vertinami šie įėjimo į elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinką barjerai, kurie gali atsirasti tiek nepriklausomai nuo rinkoje veikiančių subjektų veiksmų (struktūriniai barjerai), tiek ir dėl rinkoje veikiančių subjektų veiksmų, kuriais siekiama apsunkinti įėjimą į rinką naujiems subjektas (strateginiai barjerai)¹⁴:

1. teisiniai / administraciniai:
 - 1.1. mokestiniai reikalavimai;
 - 1.2. aplinkosauginiai reikalavimai;
 - 1.3. paramos schemas:
 - 1.3.1. viešuosius interesus atitinkančių paslaugų rėmimo schema;
 - 1.3.2. Europos Sąjungos parama;
 - 1.4. dažna teisės aktų kaita.

¹⁴ Įėjimo į rinką barjerų grupavimas paremtas Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos dokumentu Policy Roundtables „Barriers to Entry“ (2005).

2. Infrastruktūros barjerai:
 - 2.1. esama šalies tinklų sistema bei galimybė pasinaudoti tinklais;
 - 2.2. prijungimo galimybės;
 - 2.3. tinklų išnaudojimo efektyvumo poveikis;
 - 2.4. įrenginių pajėgumai bei tarnavimo laikotarpis.
3. Strateginiai barjerai:
 - 3.1. praktinė patirtis (*know-how*) ir vertikali įmonių integracija.
4. Finansiniai barjerai.

4.1.1. Teisiniai / administraciniai barjerai

Teisiniai / administraciniai barjerai kyla iš galiojančių ir bendrai visiems subjektams taikomų įstatymų, konkretų sektorių reglamentuojančių teisės aktų, įskaitant techninių taisyklių reikalavimus. Šių reikalavimų visuma sukuria pareigą ūkio subjektui nuo ketinimo pradėti elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikimą iki realios elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikimo atlikti įvairius tarpinius veiksmus, kurie ūkio subjektams sukuria dvejopus apribojimus: administracinę našą ūkio subjektams bei visų administracinių procedūrų trukmę, kol ūkio subjektai gali realiai pradėti vykdyti elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikimą.

Visų pirma, ūkio subjektams, ketinantiems tiekti elektros energijos rezervinės galios paslaugą taikomi bendri visiems sektoriams privalomi teisiniai reikalavimai:

1. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos statybos įstatymu ir jo įgyvendinamaisiais teisės aktais, taip pat Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymu ir jo įgyvendinamaisiais teisės aktais, asmuo, siekiantis statyti, rekonstruoti statinį, privalo gauti statybą leidžiantį dokumentą (išskyrus išimtinus atvejus), parengti teritorijų planavimo dokumentus, atitikti techninius reikalavimus, nustatytus Statybų techniniuose reglamentuose (prireikus parengti techninį projektą). Pastebėtina, jog Statybos įstatyme yra įtvirtinti statybas leidžiančio dokumento išdavimo terminai (10–35 darbo dienų) ir statinio projekto vertinimo terminai (10–45 darbo dienų), kurie skiriasi, atsižvelgiant į statinio ypatumus.

2. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymu ir jo įgyvendinamaisiais teisės aktais, taip pat Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymu ir jo įgyvendinamaisiais teisės aktais, asmuo, statantis, rekonstruojantis statinius ir planuojantis vykdyti ūkinę veiklą, išskyrus teisės aktuose nustatytas išimtis, privalo atlikti planuojamos ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai vertinimą ar planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimą ir gauti atitinkamų institucijų sprendimus.

3. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymu, subjektai, kuriems šio įstatymo nustatyta tvarka privaloma vykdyti viešojo pirkimo procedūras siekiant įsigyti įrenginius ir kitas reikiamas prekes ar paslaugas elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikimui vykdyti (išskyrus šiame įstatyme numatytas išimtis), privalo atlikti įstatyme įtvirtintus veiksmus ir reikalavimus. Konkretūs viešojo pirkimo procedūros terminai nustatomi atsižvelgiant į pirkimo apimtį, pretenzijų, apskundimo atvejus ir kitas aplinkybes.

Antra, subjektams, ketinantiems teikti elektros energijos rezervinės galios paslaugą, taip pat taikomi ir reikalavimai, nustatyti elektros energetikos sektorių reglamentuojančiuose teisės aktuose:

1. Asmuo, ketinantis statyti (įrengti) naują energetikos objektą (elektrinę) ar padidinti esamų elektros energijos gamybos įrenginių įrengtąją galią rekonstruodamas ar pakeisdamas esamus arba statydamas papildomus elektros energijos gamybos įrenginius, ar rekonstruoti veikiančius elektros

energijos gamybos įrenginius, pritaikant juos kitos rūšies kuro (iškastinio kuro ar atsinaujinančių energijos išteklių) naudojimui, privalo Elektros energetikos įstatymo 16 straipsnyje bei Veiklos elektros energetikos sektoriuje leidimų išdavimo taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2013 m. spalio 22 d. įsakymu Nr. 1-212 „Dėl Veiklos elektros energetikos sektoriuje leidimų išdavimo taisyklių patvirtinimo“, nustatyta tvarka gauti leidimą plėtoti elektros energijos gamybos pajėgumus. Elektros energetikos įstatymo 17 straipsnyje 2 dalyje bei Veiklos elektros energetikos sektoriuje leidimų išdavimo taisyklių 35 punkte nustatyta, kad leidimus išduodanti institucija – Valstybinė energetikos inspekcija – privalo pareiškėjui išduoti leidimą per 30 kalendorinių dienų nuo reikiamų duomenų ir dokumentų gavimo dienos arba pateikti rašytinį motyvuotą atsisakymą išduoti leidimą. Jeigu pateikti ne visi leidimui išduoti reikalingi dokumentai arba pateikti duomenys yra neteisingi, taip pat jeigu jų nepakanka nustatyti, ar dokumentai atitinka nustatytus reikalavimus, Valstybinė energetikos inspekcija ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo prašymo registravimo leidimus išduodančioje institucijoje dienos praneša asmeniui, kad būtina pateikti trūkstamus dokumentus ar informaciją. Asmuo trūkstamus dokumentus ar informaciją pateikia ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo pranešimo gavimo dienos. Jeigu asmuo per nustatytą terminą pateikia trūkstamus dokumentus ar informaciją, taip pašalindamas aplinkybes, trukdančias išduoti leidimą, leidimas išduodamas aukščiau minėtu terminu, t. y. per 30 kalendorinių dienų.

2. Vadovaujantis Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“, 38 punktu, gamintojas, pageidaujantis prijungti savo įrenginius prie operatoriaus elektros tinklų, turi pateikti operatoriui prašymą gauti preliminarias prijungimo sąlygas, nustatančias rekomenduotinus elektros tinklų tiesimo, pertvarkymo ir (ar) plėtros reikalavimus ir nesuteikiančios teisių bei pareigų operatoriui ar gamintojui. Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo 40 punktas nustato, kad gamintojas, gavęs leidimą plėtoti elektros energijos gamybos pajėgumus, teisės aktu nustatyta tvarka pateikia operatoriui prašymą gauti prijungimo sąlygas. Gamintojo elektros įrenginiai prijungiami Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo 32 ir 34 punktuose nustatyta tvarka ir sąlygomis pagal prijungimo sąlygose nurodytą leistinąją generuoti galią (didžiausią galią, kuri gamintojo generavimo šaltinių gali būti tiekama į operatoriaus elektros tinklus). Prieš operatoriui prijungiant gamintojo elektros įrenginius prie operatoriaus tinklų, gamintojas operatoriui pateikia Valstybinės energetikos inspekcijos išduotą Elektros įrenginių techninės būklės patikrinimo pažymą (derinimo ir bandymo darbams) ar kito kompetentingo asmens, kuriam suteikta tokia teisė, išduotą dokumentą, liudijantį apie gamintojui nuosavybės teise priklausančių ar kitų teisėtu pagrindu valdomų elektros įrenginių techninės būklės atitiktį teisės aktų reikalavimams, o operatorius per 5 kalendorines dienas laikinai prijungia gamintojo elektros tinklus prie operatoriaus elektros tinklų derinimo, bandymo laikotarpiui. Šių bandymų atlikimo reikalavimai yra nustatyti Elektrinių ir elektros tinklų eksploatavimo taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. 1-211 „Dėl Elektrinių ir elektros tinklų eksploatavimo taisyklių patvirtinimo“. Operatorius prijungia gamintojo elektros įrenginius prie elektros tinklų nuolatiniam darbui, kai gamintojas pateikia galutinę Valstybinės energetikos inspekcijos išduotą Elektros įrenginių techninės būklės patikrinimo pažymą ar kito kompetentingo asmens, kuriam suteikta tokia teisė, išduotą dokumentą, liudijantį apie gamintojui nuosavybės teise priklausančių ar kitų teisėtu pagrindu valdomų elektros įrenginių techninės būklės

atitiktį teisės aktų reikalavimams ir kai yra įvykdyti visi kiti Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo 35 punkte nustatyti reikalavimai.

3. Įvykdžius aukščiau nurodytus reikalavimus, gamintojas, vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 16 straipsnio 9 dalimi, privalo kreiptis su prašymu į leidimus išduodančią instituciją išduoti leidimą gaminti elektros energiją ir pateikti visus privalomus dokumentus. Leidimo išdavimui taikomi aukščiau minėti terminai.

Pažymėtina, kad Tinklų taisyklės reglamentuoja specialiuosius techninius reikalavimus, susijusius su rezervinės galios paslaugos teikimu, kuriuos turi tenkinti gamintojai, teikiantys šią paslaugą, įskaitant pirminio aktyviosios galios rezervą, antrinį aktyviosios galios rezervą bei tretinį aktyviosios galios rezervą.

4.1.1.1. Mokestiniai reikalavimai

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymu, elektros energijos rezervinės galios paslaugą teikiantiems subjektams gali būti taikomi šie mokesčiai:

1. **PVM mokestis.** Vadovaujantis Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 71 straipsnio 2 dalimi, prievolė registruotis PVM mokėtoju ir skaičiuoti PVM bei mokėti jį į biudžetą tenka apmokestinamiesiems asmenims, kurie tiekdami prekes ir (arba) teikdami paslaugas viršijo 45 000 eurų apyvartą per metus. Taip pat yra numatyta savanoriško registravimosi PVM mokėtojais galimybė tais atvejais, kai minėtos registravimosi ribos neviršijamos. Visais kitais atvejais elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikėjui tektų registruotis PVM mokėtoju ir mokėti PVM mokestį, kuris šiuo metu yra 21 proc. (Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 2 straipsnio 32 dalis). Tačiau PVM mokestį sumoka vartotojas (žr. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 14 str.), todėl elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikėjui PVM mokėjimas nesudaro finansinių nuostolių, išskyrus administracinę naštą registruojantis PVM mokėtoju.

2. **Nekilnojamojo turto mokestis.** Šį mokestį privalo mokėti Lietuvos ir užsienio fiziniai ir juridiniai asmenys (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymo 3 straipsnio 1 dalis), o nekilnojamajam turtui gali būti taikomas nuo 0,3 iki 3 procentų nekilnojamojo turto mokesčio tarifas (Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymo 6 straipsnio 1 dalis).

3. **Žemės mokestis.** Vadovaujantis Lietuvos Respublikos žemės mokesčio įstatymo 3 ir 6 straipsniais, mokestį moka žemės savininkas – fizinis ir juridinis asmuo, o mokesčio tarifas varijuoja nuo 0,01 procento iki 4 procentų žemės mokestinės vertės. Tad jei žemės sklypo, ant kurio statoma elektrinė, savininkas būtų gamintojas, privalėtų šį mokestį mokėti. Jei ne, tokiu atveju gamintojas patirtų žemės sklypo nuomos išlaidas.

4. **Mokestis už aplinkos teršimą.** Vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 4 straipsnio 1 dalimi, mokestį už aplinkos teršimą iš stacionarių taršos šaltinių moka aplinką teršiantys fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie Vyriausybės ar jos įgaliotų institucijų nustatyta tvarka privalo turėti taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimą arba taršos leidimą, kuriuose nustatyti teršalų išmetimo į aplinką normatyvai. Vadovaujantis Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymu bei Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-528 „Dėl Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių patvirtinimo“, 1 ir 2 priedais, pateikiamos veiklos rūšys, pagal kurias nustatoma, ar stacionariam ūkinės veiklos objektui reikia turėti leidimą pagal reikalavimus, numatytus šiems įrenginiams energetikos sektoriuje (kurą deginantys įrenginiai, kurių nominalus

šiluminis galingumas didesnis kaip 50 MW, naftos ir dujų perdirbimo įrenginiai, kokso krosnys, anglies dujų fofikavimo ir suskystinimo įrenginiai, kurių bendra nominali šiluminė galia yra lygi arba didesnė kaip 20 MW). Taigi, mokestį už aplinkos teršimą turi mokėti tie elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikėjai, kurių gamybos įrenginiai patenka į aukščiau išvardytas grupes. Pastebėtina, kad asmenys, pateikę biokuro sunaudojimą patvirtinančius dokumentus, už išmetamą į atmosferą taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidime ar taršos leidime nustatytą teršalo kiekį, susidarantį naudojant biokurą, nuo mokesčio už aplinkos teršimą iš stacionarių taršos šaltinių atleidžiami (Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 5 straipsnio 4 dalis). Mokesčio už aplinkos teršimą tarifai ir tarifų koeficientai nustatomi teršalams ir teršalų grupėms pagal jų kenksmingumą aplinkai. Pagrindinių teršalų sąrašas, tarifai ir koeficientai už juos pateikiami Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 1 ir 2 priedėliuose. Šis mokestis glaudžiai susijęs su Prekybos taršos leidimais schema, kuri bus aptariama vėliau.

5. Privalomo sveikatos draudimo įmokos. Šias įmokas privalo mokėti nuo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka apskaičiuotų pajamų, nuo kurių skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos, visi juridiniai asmenys ir jų filialai bei atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, už dirbančius asmenis, taip pat asmenys, kurie verčiasi individualia veikla.

6. Pelno mokestis. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 4 ir 5 straipsniais, šį mokestį moka užsienio ir Lietuvos Respublikos asmenys nuo Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybėse uždirbtų pajamų, kurių šaltinis yra Lietuvos Respublikoje ir ne Lietuvos Respublikoje (pastaruoju atveju, kai veikla prasideda Lietuvos Respublikos teritorijoje ir baigiasi užsienyje arba prasideda užsienyje ir baigiasi Lietuvos Respublikos teritorijoje). Paprastai pelno mokesčio dydis sudaro 15 proc. Numatyta 5 proc. pelno mokesčio dydis asmenims, kurių pajamos neviršija 300 000 eurų, o darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių.

7. Valstybės socialinio draudimo įmokos. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 ir 7 straipsniais, Valstybinio socialinio draudimo įmokas apskaičiuoja ir sumoka į valstybinio socialinio draudimo sąskaitą darbdaviai – valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėtojai (draudėjai). Valstybinio socialinio draudimo įmokų draudėjai – visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie privalo apskaičiuoti, išskaityti ir mokėti į Valstybinio socialinio draudimo biudžetą iš apdraustųjų asmenų pajamų mokamas valstybinio socialinio draudimo įmokas. Asmenys, vykdantys individualią veiklą, įmokas sumoka patys. Konkretūs įmokų dydžiai nustatomi Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu.

Apibendrinant pastebėtina, kad elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikėjas, vykdydamas veiklą gali mokėti iki 7 skirtingų mokesčių, tačiau šie mokesčiai nesudaro ribojimo, kuri būtų galima traktuoti kaip įėjimo į rinką barjerą.

4.1.1.2. Aplinkosauginiai reikalavimai

Apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema. 2003 m. spalio 13 dieną buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/87/EC, nustatanti prekybos šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo apyvartiniais taršos leidimais sistemą Bendrijoje ir iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 96/61/EB (OL 2003 L 275, p. 32) (toliau – ATL direktyva), įtvirtinanti Europos Sąjungos prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemą (toliau – ATL sistema). ATL sistema yra pagrindinė Europos Sąjungos klimato kaitos programos priemonė, skirta sumažinti klimato kaitos padarinius mažinant industrinių anglies dvideginio ekvivalento emisijų kiekį ekonominėmis priemonėmis, skatinančiomis asmenis įvertinti poreikį modernizuoti turimus įrenginius užuot pirkus brangesnius apyvartinius taršos

leidimus, į rinką įeinantiems asmenims kyla paskata pakeisti savo elgesio modelį ir apsvarstyti kitas, mažiau anglies dvideginio emisijų išmetančių įrenginių, įsigijimo alternatyvas.

Pagal ATL direktyvą nė vienos ES valstybės nustatytų ūkio šakų įmonė negali vykdyti veiklos, susijusios su anglies dvideginio emisijomis, nepateikusi atitinkamo kiekio apyvartinių taršos leidimų. Apyvartiniai taršos leidimai įmonėms yra nemokamai paskirstomi kiekvienos šalies įpareigtos institucijos. Trūkstamą apyvartinių taršos leidimų kiekį įmonės gali nusipirkti aukcionuose, biržose bei tiesiogiai iš kitų įmonių, turinčių apyvartinių taršos leidimų perteklių. Neįsigijus pakankamo kiekio apyvartinių taršos leidimų, įmonės turės mokėti 40 eurų/t (CO₂ emisijų) baudą.

Anglies dvideginio emisija susidaro deginant bet kokią kurą ir priklauso tik nuo sudeginto kuro kiekio ir rūšies, bet ne nuo degiklių kokybės ar filtrų, galinčių mažinti kitų, „klasikinių“ teršalų kiekius. Didžiausia tarša gaunasi deginant mazutą, orimulsiją, akmens anglį ir durpes. Gamtinių dujų tarša šiuo atžvilgiu yra maždaug 30 proc. mažesnė, o atsinaujinantys energijos išteklių (šiaudai, mediena, kt.) laikomi neutraliu CO₂ atžvilgiu kuru.

Įmonės, planuojančios investuoti į atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimą arba į efektyvesnę energijos vartojimą, gali būti pačios suinteresuotos dalyvauti apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemoje, nes pajamos iš parduodamo apyvartinių taršos leidimų pertekliaus leidžia greičiau atsipirkti investicijoms.

Taigi, elektros energijos gamintojui, ketinančiam įeiti į elektros energijos rezervinės galios rinką, be kitų faktorių, svarbu įvertinti ir ATL sistemos kontekste, kokį gamybos įrenginį ekonomiškiau pasirinkti - konvencinį, kuris išmeta CO₂ emisijas, ar įrenginį, kuris elektros energiją gamina naudojant atsinaujinančius energijos išteklius.

Kilmės garantijos. Kaip viena iš aplinkosauginių reikalavimų išvestinė priemonė yra elektros energijos kilmės garantijų išdavimo sistema, kylanti iš 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2009/28/EB dėl skatinimo naudoti atsinaujinančių išteklių energiją, iš dalies keičiančios bei vėliau panaikinančios Direktyvas 2001/77/EB ir 2003/30/EB, numatančios, jog turi būti skatinamas elektros energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių vartojimas bei siekiant palengvinti prekybą elektra, pagaminta iš atsinaujinančios energijos šaltinių, ir padidinti skaidrumą bei informuotumą vartotojui pasirenkant elektra, pagamintą iš neatsinaujinančios ar atsinaujinančios energijos šaltinių, yra reikalinga elektros energijos kilmės garantija, taikoma visoms elektros, pagamintos iš atsinaujinančios energijos šaltinių, formoms.

Vadovaujantis Elektros energijos, pagamintos iš atsinaujinančių energijos išteklių, kilmės garantijų išdavimo, perdavimo ir jų galiojimo panaikinimo ir kitose valstybėse narėse išduotų kilmės garantijų pripažinimo Lietuvos Respublikoje taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2016 m. lapkričio 14 d. įsakymu Nr. 1-298 „Dėl Elektros energijos, pagamintos iš atsinaujinančių energijos išteklių, kilmės garantijų išdavimo, perdavimo ir jų galiojimo panaikinimo ir kitose valstybėse narėse išduotų kilmės garantijų pripažinimo Lietuvos Respublikoje taisyklių patvirtinimo“, 2 punktu, šių taisyklių privalo laikytis elektros energijos gamintojai, elektros energijos tiekėjai, elektros energijos perdavimo sistemos operatorius ir elektros energijos skirstomųjų tinklų operatoriai bei kiti elektros energijos rinkos dalyviai, kurie yra registruojami kilmės garantijų duomenų bazėje, turi išduotas kilmės garantijas, teikia informaciją paskirtajai įstaigai, įgaliotai atlikti elektros energijos rinkos dalyvių registraciją kilmės garantijų duomenų bazėje, elektros energijos, pagamintos iš atsinaujinančių energijos išteklių, kilmės garantijų išdavimo, perdavimo ir jų galiojimo panaikinimo, pripažinimo bei kilmės garantijų naudojimo priežiūros funkcijas.

2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/27/ES dėl energijos vartojimo efektyvumo, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2009/125/EB ir 2010/30/ES bei kuria

panaikinamos direktyvos 2004/8/EB ir 2006/32/EB, nustatyta, kad siekiant padidinti skaidrumą, kad galutinis vartotojas galėtų rinktis tarp kogeneracijos būdu pagamintos elektros energijos, remiantis suderintosiomis naudingumo ataskaitos vertėmis turėtų būti suteikiama didelio naudingumo kogeneracijos kilmės garantija. Elektros energijos gamintojams, gaminantiems elektros energiją kogeneracijos proceso metu ir norintiems įgyti kilmės pažymėjimus, taikomos Elektros energijos, pagamintos didelio efektyvumo kogeneracijos proceso metu, kilmės garantijų pažymėjimų išdavimo taisyklės, patvirtinto Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. lapkričio 5 d. įsakymu Nr. 1-216 „Dėl Elektros energijos, pagamintos didelio efektyvumo kogeneracijos proceso metu, kilmės garantijų pažymėjimų išdavimo taisyklių patvirtinimo“.

Kilmės garantijų išdavimas netraktuotinas kaip realus įėjimo į rinką barjeras, nes ši kilmės garantijų išdavimo procedūra tampa priemone, kuria įrodoma pagamintos elektros energijos kilmė ir už kurią gamintojui suteikiama parama. Vadovaujantis Atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymo 20 straipsnio 10 dalimi, fiksuotas tarifas taikomas tik tai iš atsinaujinančių energijos išteklių pagamintai elektros energijai, kuriai teisės aktų nustatyta tvarka suteikta kilmės garantija.

4.1.1.3. Paramos schemos

4.1.1.3.1. Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo schema

Siekiant įgyvendinti valstybės energetikos, ekonominės ir aplinkos apsaugos politikos strateginius tikslus elektros energetikos sektoriuje ir užtikrinti visuomenės interesų įgyvendinimą, Vyriausybė, vadovaudamasi veiklos energetikos sektoriuje teisinius pagrindus reglamentuojančių įstatymų nuostatomis, gali nustatyti viešuosius interesus atitinkančių paslaugų (toliau – VIAP) sąrašą (Elektros energetikos įstatymo 74 straipsnio 1 dalis). Elektros energetikos sektoriuje VIAP schemos funkcionavimas paremtas lėšų surinkimo ir persikirstymo principu, kurį, vadovaujantis teisės aktų reikalavimais atlieka VIAP lėšų administratorius. Vyriausybės 2012 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. 1338 „Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energetikos sektoriuje lėšų administratoriaus paskyrimo“ BALTPool UAB paskirtas VIAP lėšų administratoriumi, kuris perėmė visas VIAP administratoriaus funkcijas, teises bei pareigas.

Pažymėtina, kad VIAP schemoje didžiąją dalimi dalyvauja privatūs asmenys, t. y. tiek VIAP lėšų mokėtojai, tiek gavėjai gali būti ir yra iš esmės privatūs asmenys, o VIAP lėšų mokėtojai – gyventojai ir įmonės, sumokančios VIAP kainą per elektros energijos tarifą arba elektros energijos gamintojai, gaminantys ir vartojantys elektros energiją savo reikmėms. VIAP lėšų surinkimo tvarka ir sąlygos yra nustatytos Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energetikos sektoriuje lėšų administravimo tvarkos apraše, patvirtintame Vyriausybės 2012 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1157 „Dėl Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energetikos sektoriuje lėšų administravimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – VIAP lėšų administravimo aprašas). VIAP lėšų gavėjai yra privataus kapitalo energetikos įmonės, gaminančios elektros energiją iš atsinaujinančių energijos išteklių, bendro elektros energijos ir šilumos gamybos ciklo elektrinėse režimu, ar tiekimo saugumui ir patikimumui užtikrinti ir tiekiančios savo pagamintą elektros energiją į tinklus, taip pat VIAP lėšos gali būti skirtos ir strateginiams projektams įgyvendinti. Detalus VIAP sąrašas pateikiamas Elektros energetikos įstatymo 74 straipsnio 2 dalyje bei Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energetikos sektoriuje teikimo ir jų apimčių nustatymo tvarkos aprašo, patvirtinto Vyriausybės 2012 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 916 „Dėl Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų

elektros energetikos sektoriuje teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – VIAP aprašas), 7 punkte:

- elektros energijos gamyba naudojant atsinaujinančius energijos išteklius, šios elektros energijos balansavimas ir jos centralizuota prekyba, vykdoma Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka;

- elektros energijos gamyba elektrinėse, kuriose elektros energija gaminama didelio naudingumo kogeneracijos būdu, kaip tai apibrėžta šio įstatymo 2 straipsnio 3¹ dalyje;

- elektros energijos gamyba nustatytose elektrinėse, kuriose elektros energijos gamyba būtina elektros energijos tiekimo saugumui užtikrinti;

- elektros energetikos sistemos rezervų užtikrinimas nustatytose elektrinėse, kurių veikla būtina valstybės energetiniam saugumui užtikrinti;

- elektros energijos gamybos pajėgumų, strategiškai svarbių elektros energetikos sistemos darbo saugumui ir patikimumui ar valstybės energetinei nepriklausomybei užtikrinti, plėtra;

- strateginių elektros energetikos sektoriaus projektų, susijusių su energetinio saugumo didinimu, įrengiant jungiamąsias linijas su kitų valstybių narių elektros energetikos sistemomis ir (ar) sujungiant Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemas su kitų valstybių narių elektros energetikos sistemomis, įgyvendinimas;

- energetikos objektų darbo saugumo užtikrinimo, Ignalinos atominės elektrinės radioaktyviųjų atliekų tvarkymo ir joje panaudoto branduolinio kuro tvarkymo veikla;

- elektros tinklų operatoriaus atliekamas elektros tinklų optimizavimas, plėtra ir (ar) rekonstravimas, užtikrinantys elektros gamybos naudojant atsinaujinančius energijos išteklius plėtrą.

Konkretus VIAP teikėjų sąrašas nustatytas VIAP aprašo 8 punkte:

- elektros energijos gamintojai, elektros energijai gaminti naudojantys atsinaujinančius energijos išteklius, kurie nustatomi vadovaujantis Atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo energijai gaminti skatinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Vyriausybės 2012 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. 827 „Dėl Atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo energijai gaminti skatinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, nuostatomis;

- gamintojai, gaminantys elektros energiją didelio naudingumo kogeneracijos būdu, kaip tai apibrėžta Elektros energetikos įstatymo 2 straipsnio 3¹ dalyje;

- Vyriausybės nustatyti gamintojai, kuriems apvesta teikti VIAP aprašo 7.3 ir 7.4 papunkčiuose nustatytas viešuosius interesus atitinkančias paslaugas;

- Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje, jos įgyvendinimo plane ar programose nustatyti asmenys, kuriems pavesta teikti VIAP aprašo 7.5 ir 7.6 papunkčiuose nustatytas viešuosius interesus atitinkančias paslaugas;

- asmenys, teikiantys iš Fondo finansuojamas VIAP aprašo 7.7 papunktyje nustatytas viešuosius interesus atitinkančias paslaugas;

- perdavimo sistemos ir skirstomųjų tinklų operatoriai, teikiantys VIAP aprašo 7.8 ir 7.9 papunkčiuose nustatytas viešuosius interesus atitinkančias paslaugas ir balansuojantys Aprašo 7.1 papunktyje nurodytą elektros energijos gamybą naudojant atsinaujinančius energijos išteklius.

Pažymėtina, kad, vadovaujantis VIAP aprašo 19 punktu, VIAP lėšos surenkamos iš asmenų už jų faktiškai suvartotą elektros energijos kiekį (taip pat ir už asmenų, gaunančių elektros energiją tiesioginėmis linijomis, suvartotą elektros energijos kiekį). Tačiau vadovaujantis VIAP aprašo 20 punktu, VIAP lėšos nerenkamos už:

- gamintojų naudojant atsinaujinančius energijos išteklius pasigaminant ir ūkinei veiklai vykdyti suvartotą elektros energijos kiekį;

- elektros energiją, būtiną elektros energijos gamybos technologiniam procesui užtikrinti, o termofikaciniu režimu kombinuotojo elektros energijos ir šilumos gamybos ciklo elektrinėse už elektros energiją, būtiną bendram elektros energijos ir šilumos gamybos technologiniam procesui užtikrinti;

- elektros energiją, būtiną elektros energijos perdavimo ir skirstymo veiklos technologiniam procesui užtikrinti. Šios energijos metinis kiekis negali būti didesnis už tiems kalendoriniams metams Komisijos konkrečiam skirstomųjų tinklų operatoriui apskaičiuojant elektros energijos skirstymo paslaugos kainų viršutinės ribas naudotą procentinį dydį (normatyvinį arba faktinį, jei pastarasis mažesnis);

- elektros energijos kiekį, kuris laikotarpiu nuo einamųjų metų balandžio 1 d. iki kitų metų kovo 31 d. elektros energiją gaminančio vartotojo buvo patiektas į elektros tinklus ir po to suvartotas savo reikmėms ir ūkio poreikiams.

Taip pat, vadovaujantis VIAP aprašo 21 punktu, dalis VIAP lėšų (už elektros energijos gamybą termofikaciniu režimu kombinuotojo elektros energijos ir šilumos gamybos ciklo elektrinėse, kai šios elektrinės tiekia šilumą į aprūpinimo šiluma sistemas ir sutaupomas toks kiekis pirminės energijos, kad bendrą šilumos ir elektros energijos gamybą galima laikyti efektyvia; elektros energijos gamybą nustatytose elektrinėse, kuriose elektros energiją gaminti būtina elektros energijos tiekimo saugumui užtikrinti) nerenkama iš asmenų už jų termofikaciniu režimu kombinuotojo elektros energijos ir šilumos gamybos ciklo elektrinėse pasigaminant ir suvartotą elektros energiją (taip pat ir už asmenų, gaunančių elektros energiją tiesioginėmis linijomis, suvartotą elektros energiją).

Vertinant iš elektros energijos rezervinės galios teikimo perspektyvos, pažymėtina, kad 2016–2017 m. laikotarpiu Lietuvos elektrinės rezervui buvo skirtas 59,454 mln. Eur VIAP lėšų biudžetas (2016 m. VIAP lėšų biudžetas siekė 25,146 mln. Eur, 2017 m. – 34,308 mln. Eur).

Vertinant iš elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikėjų perspektyvos, pabrėžtina, kad ne visi rinkoje veikiantys gamintojai, teikiantys rezervinės galios paslaugą, yra ir gali būti VIAP teikėjai, todėl per VIAP schemą yra sukuriamos nevienodos sąlygos veikti šioje rinkoje, kai VIAP teikėjams užtikrinamas patirtų sąnaudų kompensavimas – tai reiškia, pastovios pajamos, o kiti subjektai, kuriems VIAP schema netaikoma, turi konkuruoti su tais gamintojais, kurie teikia VIAP paslaugas.

4.1.1.3.2. Europos Sąjungos parama

Kaip viena iš paramos priemonių yra Europos Sąjungos paramos programos ir kiti Europos Sąjungos finansiniai instrumentai (Sanglaudos fondas, Europos socialinės paramos fondas, Europos regioninės plėtros fondas, Europos investicijų bankas), kuriuos įtvirtina Europos Sąjungos sutartis (174-178 straipsniai) bei atskirus fondus ir paramos programas reglamentuojantys reglamentai.

Europos regioninės plėtros fondas teikia regionams įvairią finansinę paramą. Fondas numato investicijas į gamybą, siekiant sukurti ir išsaugoti ilgalaikes darbo vietas, investicijas į infrastruktūrą (kelius, telekomunikacijas, energetiką) siekiant sujungti centrinčius ES regionus su periferiniais, darbo vietų kūrimą bei paramą smulkiam ir vidutiniam verslui (įmonių konsultavimas, rinkos tyrimai, mokslo tyrimai), technologijų plėtrą.

Europos socialinis fondas remia projektus, sprendžiančius socialines (pirmiausia užimtumo) problemas ir finansuoja švietimą ir profesinį mokymą, įsidarbinimo galimybių plėtrą, mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą, švietimo ir profesinio mokymo sistemų tobulinimą.

Sanglaudos fondo parama skiriama dideliems transporto ir aplinkos apsaugos projektams.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu elektros energetikos sektoriuje yra patvirtinta priemonė „Didelio efektyvumo kogeneracijos skatinimas Vilniaus mieste“ Nr. 04.1.1-LVPA-V-108, pagal kurią ES struktūrinių fondų lėšomis gali būti finansuojama UAB Vilniaus kogeneracinės jėgainės veikla, susijusi su atsinaujinančių išteklių energijos panaudojimo plėtra efektyviai šilumos ir elektros energijos gamybai kogeneracinėje elektrinėje Vilniuje¹⁵.

Kitų finansavimo priemonių, kuriomis galėtų pasinaudoti elektros energijos gamintojai, siekiantys teikti elektros energijos rezervinės galios paslaugą šiuo metu nėra patvirtinta, todėl Europos Sąjungos parama šio tyrimo kontekste netraktuotina kaip įėjimo į rinką barjeras.

4.1.1.4. Dažna teisės aktų kaita

Kaip vienas iš administracinių / teisinių barjerų traktuotini ir dažni teisinės aplinkos pokyčiai, dėl kurių ūkio subjektams, potencialiems gamintojams gali tapti sunkiau orientuotis jų veiklą reglamentuojančių teisės aktų sukurtoje verslo aplinkoje, daryti įtaką jų verslo planams sprendžiant ar vystyti tolesnę veiklą ar vykdyti / nevykdyti veiklos plėtrą.

Elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrimo kontekste svarbu paminėti, kad per tiriamąjį laikotarpį net tris kartus keitėsi Tinklų taisyklės:

(1) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2016 m. spalio 3 d. įsakymu Nr. 1-258 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. birželio 18 d. įsakymo Nr. 1-116 „Dėl Elektros tinklų naudojimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeisti taisyklių 32.7, 88.1, 88.3.1, 91.4 papunkčiai, pakeistas taisyklių 2 priedas, taisyklės papildytos 32.7¹, 71.21¹ papunkčiais;

(2) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2017 m. rugsėjo 4 d. įsakymu Nr. 1-235 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. birželio 18 d. įsakymo Nr. 1-116 „Dėl Elektros tinklų naudojimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ taisyklės papildytos 33¹ punktu;

(3) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2017 m. rugsėjo 26 d. įsakymu Nr. 1-253 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. birželio 18 d. įsakymo Nr. 1-116 „Dėl Elektros tinklų naudojimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeisti taisyklių 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 15, 18, 49 punktai bei 69.23 papunktis.

Paminėtina ir tai, kad tiriamuoju laikotarpiu net 5 kartus keitėsi Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašas:

(1) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2016 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. 1-64 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymo Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ aprašas papildytas 57¹ punktu bei pakeistas aprašo 57 punktą;

(2) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2016 m. kovo 23 d. įsakymu Nr. 1-96 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymo Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeista aprašo preambulė, pakeistas aprašo 3 punktą, papildyti aprašo 6,

¹⁵ Šaltinis: http://www.esinvesticijos.lt/lt/patvirtintos_priemones/didelio-efektyvumo-kogeneracijos-skatinimas-vilniaus-ir-kauno-miestuose

12, 14, 16, 17, 25, 27 punktai, 28.6 papunktis, pakeistas 33, 35, 36, 46 punktai bei 47.1 ir 47.2 papunkčiai;

(3) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2017 m. sausio 17 d. įsakymu Nr. 1-15 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymo Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeisti aprašo 14, 37, 59 punktai bei aprašas papildytas 59¹ punktu;

(4) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2017 m. rugpjūčio 28 d. įsakymu Nr. 1-227 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymo Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeisti aprašo 8, 10, 14, 25, 26, 30, 33, 34, 35, 36 punktai bei 27.2 papunktis;

(5) Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2017 m. lapkričio 2 d. įsakymu Nr. 1-276 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymo Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeisti 6, 6¹, 10, 11, 17, 20, 24, 25, 29, 31, 35, 43, 45, 47, 49, 55 punktai bei 27.1, 27.2 papunkčiais, aprašas papildytas 17¹, 28¹, 46¹ punktais, 26.3 papunkčiu bei VII¹ skyriumi.

Be kita ko, kaip buvo minėta anksčiau šiame tyrime, 2017 m. rugpjūčio 2 d. buvo priimtas Europos Komisijos reglamentas (ES) 2017/1485, kuriuo nustatomos elektros energijos perdavimo sistemos eksploatavimo gairės, o 2017 m. lapkričio 23 d. buvo priimtas Europos Komisijos reglamentas (ES) 2017/2195, kuriuo nustatomos elektros energijos balansavimo gairės, kurių įgyvendinimas taip pat gali turėti reikšmingos įtakos elektros energijos rezervinės galios rinkai ateityje.

Pažymėtina, kad dalis rezervinės galios paslaugų rinkos dalyvių Anketose taip pat nurodė, kad įėjimo į rezervines galios rinką kliūtimis laikytina reguliavimo ir teisinės aplinkos nestabilumas bei nenuosekli energetikos sritį reglamentuojančių teisės aktų priėmimo ir jų taikymo praktika.

Apibendrinant teisinių / administracinių barjerų analizę, darytina išvada, kad visiems gamintojams taikomi vienodi įėjimo į rinką teisiniai / administraciniai barjerai. Asmeniui, siekiančiam teikti elektros energijos rezervinės galios paslaugą, reikia atlikti daugelį administracinių procedūrų, kurios reglamentuojamos skirtinguose teisės aktuose ir kurios gali gana ilgai užtrukti (iki elektrinės eksploatavimo gali praeiti 2–3 metai), tačiau veiklos teikiamos naudos nusveria administracinės naštos, ilgų terminų keliamus trukdžius.

4.1.2. Infrastruktūros barjerai

Apibrėžiant infrastruktūros barjero sąvoką šiame tyrime, svarbu pažymėti, jog tam, kad būtų užtikrinti teisės aktuose nustatyti reikalavimai, infrastruktūrai sukurti reikia ne tik nemažos apimties finansinių išteklių, bet ir turėti galimybę pasinaudoti tinklais, t. y. laisvai perduoti elektros energiją bei efektyviai išnaudoti esamą bei kuriamą infrastruktūrą, taip pat turėti galimybę išvengti techninių, eksploatacinių bei technologinių ribojimų. Analizuojant infrastruktūros barjerus įvertinama (1) esama šalies tinklų sistema bei galimybė pasinaudoti tinklais, (2) prijungimo galimybės, (3) tinklų išnaudojimo efektyvumo poveikis, (4) įrenginių pajėgumai bei tarnavimo laikotarpis. Visi šie faktoriai lemia įėjimo į rinką galimybes bei gali būti apibrėžti kaip galimi įėjimo į rinką infrastruktūros barjerai.

4.1.2.1. Esama šalies tinklų sistema bei galimybė pasinaudoti tinklais

Nagrinėjant galimybę pasinaudoti tinklais, t. y. laisvai perduoti elektros energiją, svarbu pažymėti, kad visi Lietuvos Respublikoje esantys elektros energijos perdavimo arba skirstomieji tinklai yra nuosavybės teise arba kitais teisėtais pagrindais valdomi tinklų operatorių, kuriems, vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 15 straipsnio 5 dalimi, išduodamos licencijos, kai jie turi pakankamai technologinių, finansinių ir vadybinių pajėgumų, leidžiančių tinkamai vykdyti licencijuojamos veiklos sąlygas. Elektros energetikos įstatymo 15 straipsnio 4 dalyje nustatyta, jog elektros energijos perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo veiklos licencijose nurodoma teritorija, kurioje asmenys turi išskirtines licencijoje nurodytos veiklos vykdymo teises ir pareigas. Perdavimo tinklus Lietuvos Respublikos teritorijoje nuosavybės teise valdo PSO. Pažymėtina, jog elektros energijos gamintojas, siekiantis teikti rezervinės galios paslaugą, turi disponuoti tam tikra infrastruktūra ir būti prisijungęs prie perdavimo tinklo.

Vertinant Tinklų taisyklių 31-33¹ bei 53¹ punktų, susijusių su elektros energijos rezervinės galios reikalavimais, nuostatas, darytina išvada, kad gamintojai, teikiantys elektros energijos rezervinės galios paslaugą, turi būti prijungti prie perdavimo sistemos operatoriaus valdomų tinklų. Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo 37 punkte numatyta, kad jeigu gamintojo elektros įrenginių galia lygi ar didesnė kaip 6 MW, elektros įrenginiai jungiami prie perdavimo tinklo arba skirstomojo tinklo, jeigu leidžia skirstomojo tinklo galimybės.

Atitinkamai, nors skirstomieji ir perdavimo tinklai yra nuosavybės teise valdomi atskirų bendrovių, elektros energijos gamintojai gali bei privalo būti prijungti prie atitinkamų tinklų. Todėl darytina išvada, kad esamų šalies tinklų sistema suteikia visiems gamintojams galimybę laisvais prisijungti tiek prie elektros energijos perdavimo, tiek prie skirstymo tinklų.

4.1.2.2. Prijungimo galimybės

Kaip vienas iš infrastruktūrinių ribojimų, galintis lemti gamintojo apsisprendimą mažinti arba didinti gamybos įrenginio galią, yra prijungimo prie elektros tinklų kaštai. Gamintojams, gaminantiems elektros energiją iš atsinaujinančių energijos išteklių, taip pat galioja teisės aktai, kuriuose nustatytas elektrinių prijungimo prie energetikos tinklų ar sistemų išlaidų kompensavimo mechanizmas. Vadovaujantis Atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymo 21 straipsnio 3 dalimi, Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka elektrinę pastatę ar įrengę asmuo apmoka faktines elektrinių prijungimo prie elektros tinklų išlaidas, nurodytas šio straipsnio 4 dalyje: (1) 40 procentų elektrinių, kurių įrengtoji galia viršija 350 kW, prijungimo prie elektros tinklų išlaidų; (2) 20 procentų elektrinių, kurių įrengtoji galia yra ne didesnė kaip 350 kW, prijungimo prie elektros tinklų išlaidų.

4.1.2.3. Tinklų išnaudojimo efektyvumo poveikis

Neefektyviai išnaudoti tinklai taip pat yra vienas iš infrastruktūros barjerų, kuris reikalauja didesnių investicijų iš gamintojų, kai nepanaudojus esamų laisvų galių, reikalingi statyti nauji įrenginiai prijungimui, taip neefektyviai vykdant elektros energetikos plėtrą. Atsižvelgiant į elektros energijos perdavimo ir skirstomųjų tinklų ruožus, elektros energiją generuojančių šaltinių ar kitų elektros įrenginių galimų prijungimų vietas, panaudotas bei laisvas galias 330/110/10 kV

transformatorinėse pastotėse, gamintojai turi galimybę efektyviau planuoti savo prisijungimus bei mažinti nebūtiną plėtos išlaidas.

4.1.2.4. Įrenginių pajėgumai bei tarnavimo laikotarpis

Disponuojama elektros energijos galia yra vienas iš rodiklių, vertinant elektros energijos infrastruktūrą, kuomet gamintojo įrenginiai jau yra prijungti prie skirstymo/perdavimo tinklų.

Gamintojų investicijos į infrastruktūrą yra būtinos užtikrinti teisės aktuose nustatytus reikalavimus, todėl infrastruktūrai sukurti bei panaudoti reikalingi nemažos apimties finansiniai ištekliai. Investicijos į infrastruktūrą yra būtinos užtikrinti energijos tiekimą bei vidaus rinkos funkcionavimą, todėl nepakankamai lėšų arba nepakankamos investicijos sukuria dar vieną infrastruktūrinį barjerą. Skirtingų jėgainių tipų savininkai, priklausomai nuo jėgainės tipo, skirtingai paskirsto savo investicijas į infrastruktūrą.

Skirtingų technologijų tarnavimo laikotarpis arba naudingo eksploatavimo laikotarpis taip pat priklauso nuo atskirų technologijų ir yra šis: saulės jėgainės – 20 m., vėjo jėgainės – 20 m., hidroelektrinės – 28 m., biomasės jėgainės – 15 m.¹⁶, iškastinio kuro kogeneracinės jėgainės – 16 m., gamtinių dujų kogeneracinės jėgainės – 16 m.¹⁷ Toks skirtingų technologijų tarnavimo laikotarpis taip pat gali lemti apsisprendimą, į kurią technologiją investuoti, tačiau pirmiausiai tai lemia reikalinga investicijai suma bei instaliuotoji galia, t. y. būsimosios jėgainės dydžio ir reikalingos investicijos santykis.

Apibendrinant infrastruktūros barjerų analizę, darytina išvada – visi gamintojai turi lygias sąlygas pasinaudoti tinklais, t. y. bent jau teisiniai / administraciniai barjerai neriboja galimybės naudotis tinklais, nors ir reikia atlikti daugelį administracinių procedūrų prieš pradėdant vykdyti gamybos veiklą. Išimtis taikoma gamintojams, gaminantiems elektros energiją iš atsinaujinančių energijos išteklių, kuriems taikomos Atsinaujinančių išteklių energetikos įstatyme numatytos prisijungimo lengvatos bei galioja teisės aktai, kuriuose nustatytas elektrinių prijungimo prie energetikos tinklų ar sistemų išlaidų kompensavimo mechanizmas. Toks gamintojų, gaminančių elektros energiją iš atsinaujinančių energijos išteklių, skatinimas sudaro nelygiavertes sąlygas kitų gamintojų atžvilgiu, juos diskriminuojant, tačiau šių gamintojų skatinimas nesudaro prastesnių sąlygų kitiems asmenims efektyviai pasinaudoti tinklais. Be kita ko, pažymėtina, kad pagal rinkos dalyvių Anketose pateiktą vertinimą dėl įėjimo į rezervinės galios rinką kliūčių, tokios aplinkybės kaip žema didmeninės elektros energijos bei sisteminių paslaugų kaina, trumpalaikis paslaugų teikimo horizontas bei nepatraukli investicinė aplinka dėl vienos mažiausių investicijų gražos normų visoje Europos Sąjungoje, lemia gamintojų nenorą investuoti į esamų įrenginių atnaujinimą bei naujų pajėgumų plėtojimą.

4.1.3. Strateginiai barjerai

Rinkoje veikiantys gamintojai yra pakankamai susipažinę su pačia rinka, jos veikimo principais bei tendencijomis, taip pat žino teisinę bazę, reglamentuojančią šią rinką, kurioje asmuo veikia, taip pat įėjimo į rinką pagrindinius reikalavimus, barjerus, turi praktinės patirties, žinių bei gamybinių / technologinių įgūdžių. Tokie gamintojai, turintys praktinę patirtį, esant palankiai atitinkamos rinkos

¹⁶ [http://old.regula.lt/lt/teises-aktai/teises-aktu-projektai/Viesosios%20konsultacijos%20dokumentas-ataskaita_20111220_%20\(3\).pdf](http://old.regula.lt/lt/teises-aktai/teises-aktu-projektai/Viesosios%20konsultacijos%20dokumentas-ataskaita_20111220_%20(3).pdf)

¹⁷ Šilumos kainų nustatymo metodika, patvirtinta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. O3-96 ([excel priedas](#)).

(šiuo atveju rezervinės galios) situacijai, gali steigti dukterines įmones ar kitas valdymo ryšiais susijusias įmones, kurios vykdytų elektros energijos rezervinės galios paslaugos teikimo veiklą. Minėtų žinių ir gebėjimų visuma tokiam gamintojui sukuria pranašumą palyginti su kitais gamintojais, kurie pirmą kartą ketina įeiti į rinką, atžvilgiu, ir yra viena iš strateginių barjerų priemonių. Taip pat kuo ilgiau rinkoje veikia gamintojas, tuo jo patirtis ir rinkos pokyčių suvokimas gali būti platesnis ir sukurti konkurencinį pranašumą kitų gamintojų, kurie neturi tokios patirties rinkoje, atžvilgiu bei apriboti jų galimybes vykdyti veiklą rinkoje. Praktinę patirtį turinčios įmonės gali kurti efektyvesnes veiklos strategijas rinkoje jau veikiančioms savo įmonėms, taip pat kurti naujas - dukterines įmones, ar įsigyti konkurentų įmonių akcijų ir tokiu būdu daryti įtaką įmonių valdymui.

Ar gamintojas turi strateginį pranašumą, vertintina nustatant laikotarpį, kurį gamintojas veikia rinkoje, gamintojo dydį (vertinant ir susijusias įmones) bei įmonės vykdomas veiklos sritis (ne tik rezervinės galios paslaugos teikimo aspektu).

Vertinant laikotarpį, kurį gamintojas veikia rinkoje, pirmiausia pastebėtina, kad visi dabar veikiantys gamintojai turi šį pranašumą prieš naujus į rinką bandančius įeiti gamintojus, kurie nėra susiję sąsajų ryšiais, bet šis pranašumas yra pastebimas visose srityse ir visuose sektoriuose. Tai natūralus rinkos veikimo principas ir pats savaime, be kitų strateginio barjero dalių negali būti traktuojamas kaip esminis ir darantis įtaką naujų gamintojų įėjimui į rezervinės galios rinką. Tarpusavyje veikiantys gamintojai taip pat turi nevienodus strateginius pranašumus veiklos trukmės aspektu pagal tai, kiek ilgai ir kokia apimtimi veikia rinkoje, tačiau šio tyrimo kontekste, kai vertinami įėjimo į rinką ribojimai, veikiančių gamintojų strateginiai tarpusavio pranašumai nenagrinėjami.

Vertikaliai integruota įmonė gali turėti pranašumų kitų gamintojų atžvilgiu dėl aukščiau minėtos praktinės patirties arba dėl to, jog keliais lygiais veikiančios įmonės gali optimizuoti savo kaštus bei lengviau realizuoti savo veiklos produktą.

4.1.4. Finansiniai barjerai

PSO, kaip pagrindinį įėjimo į rinką gamintojams barjerą įvardino ekonominę/finansinę problemą, kadangi nei didmeninė elektros energijos kaina, nei sisteminių paslaugų kaina neduoda reikiamų signalų elektros gamybos pajėgumų plėtrai. Tačiau pažymėjo, kad teisinį reguliavimą papildžius nuostatomis dėl ilgalaikių galios aukcionų organizavimo, galima būtų sudaryti sąlygas elektros gamybos pajėgumų plėtrai ir sukurti didesnę konkurenciją sisteminių paslaugų rinkoje.

Be kita ko, vienas rinkos dalyvis kaip įėjimo į rezervinės galios rinką kliūtis įvardino tokias aplinkybes kaip žema didmeninės elektros energijos bei sisteminių paslaugų kaina, trumpalaikis paslaugų teikimo laikotarpis bei nepatraukli investicinė aplinka, kas lemia gamintojų nenorą investuoti į esamų įrenginių atnaujinimą bei naujų pajėgumų plėtojimą.

Tam, kad elektros energijos gamintojai atitiktų Tinklų taisyklėse nustatytus reikalavimus, rezervinės galios paslaugų teikimui, infrastruktūros sukūrimui reikia nemažos apimties finansinių investicijų. 5 lentelėje pateikiami investicijų į elektros energijos jėgaines dydžiai, remiantis viešai prieinamais informacijos šaltiniais.

5 lentelė. Elektros energijos gamintojų vidutinės investicijos

	Elektros energijos gamintojo tipas	Vidutinės investicijos, EUR/kW
--	------------------------------------	--------------------------------

1.	Vėjo elektrinė	1436
2.	Hidroelektrinė	4681
3.	Gamtinių dujų elektrinė	789
4.	Kaupikliai	1554
5.	Biomasė	1937

Šaltinis: <https://www.eia.gov/electricity/generatorcosts/>

Taip pat kaip finansinis barjeras paminėtina ir tai, kad investicijos į gamybos įrenginius trunka ne trumpiau nei 3–5 metus, todėl remiantis šiuo metu galiojančiu teisiniu reglamentavimu, kuomet rezervinės galios paslaugų aukcionai vykdomi kiekvienais metais užtikrinti ateinančių metų rezervinės galios poreikį, juose turi galimybę dalyvauti tik elektros energijos gamintojai, kurie jau eksploatuoja savo gamybos pajėgumus, kadangi nauji gamintojai nespėtų pasistatyti pajėgumų ir per itin trumpą laiką įeiti į rezervinės galios rinką.

Energetikos ministerija viešai paskelbė¹⁸, kad pradėta rengti galių mechanizmo koncepcija, kuri skirta elektros energetikos sistemos adekvatumui užtikrinti ir investicijoms į elektros gamybos pajėgumus paskatinti. Galių mechanizmas turi sudaryti sąlygas patikimai prieinamai, lanksčiai ir greitai pasileidžiančiai elektros energijos gamybai užtikrinti. Energetikos ministerija planuoja, kad 2020 m. pirmą ketvirtį jau bus įvykęs pirmasis aukcionas, o numatoma eksploatavimo pradžia – iki 2024 metų. Kuriant galios mechanizmą Lietuvoje numatyta, kad po aukciono laimėjimo elektros energijos gamintojai naujus gamybos pajėgumus turės įsirengti per 4 metus.

4.2. Susijusių asmenų nustatymas

Atliekant Rinkos tyrimą, elektros energijos gamintojai buvo vertinami kartu su susijusiais asmenimis, ir, vadovaujantis Taisyklių 23 punktu, kartu su susijusiais asmenimis laikomi vienu asmeniu (vienu rinkos dalyviu). Vadovaujantis Taisyklių 24 punktu, susijusiais asmenimis laikomi asmenys:

1. kuriuose, kaip ir tiriamo juridinio asmens atveju, tas pats fizinis asmuo arba tie patys fiziniai asmenys turi akcijų dalį, kuri sudaro 25 ar daugiau procentų įstatinio kapitalo, arba turi teises į 25 ar daugiau procentų visų balsų;

2. kurie su tiriamu juridiniu asmeniu yra bendrai valdomi ar turi bendrą administracinę padalinį, arba kurių stebėtojų taryboje, valdyboje ar kitame valdymo ar priežiūros organe yra pusė ar daugiau tų pačių narių, kaip ir tiriamo juridinio asmens valdymo ar priežiūros organuose;

3. kuriuose tiriamas asmuo turi akcijų dalį, sudarančią 25 ar daugiau procentų įstatinio kapitalo, arba turi teises į 25 ar daugiau procentų visų balsų, arba kurie yra įsipareigoję derinti savo ūkinės veiklos sprendimus su tiriamu asmeniu, arba už kurių prievolių tretiesiems asmenims įvykdymą yra įsipareigoję atsakyti tiriamas asmuo, arba kurie yra įsipareigoję perduoti visą arba dalį pelno ar suteikę teisę naudoti 25 procentus ar daugiau savo turto tiriamam asmeniui;

4. kurie tiriamame juridiniame asmenyje turi akcijų dalį, sudarančią 25 ar daugiau procentų įstatinio kapitalo, arba turi teises į 25 ar daugiau procentų visų balsų, arba su kuriais tiriamas asmuo yra įsipareigojęs derinti savo ūkinės veiklos sprendimus, arba kurie yra įsipareigoję atsakyti už tiriamo asmens prievolių tretiesiems asmenims įvykdymą, arba kuriems tiriamas asmuo yra įsipareigojęs perduoti visą arba dalį pelno ar suteikęs teisę naudoti 25 ar daugiau procentų savo turto;

¹⁸ <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/vietines-elektros-energijos-gamybai-pletoti-kuriama-galiu-mechanizmo-koncepcija>

5. kurie veikia Lietuvos Respublikoje ir yra tiesiogiai ar netiesiogiai, per kitus asmenis, įskaitant ir veikiančius kitose valstybėse, susiję su šių Taisyklių 24.1, 24.2, 24.3 ir 24.4 papunkčiuose nurodytais asmenimis bet kuriuo iš šių Taisyklių 24.1, 24.2, 24.3 ir 24.4 papunkčiuose nurodytų būdų;

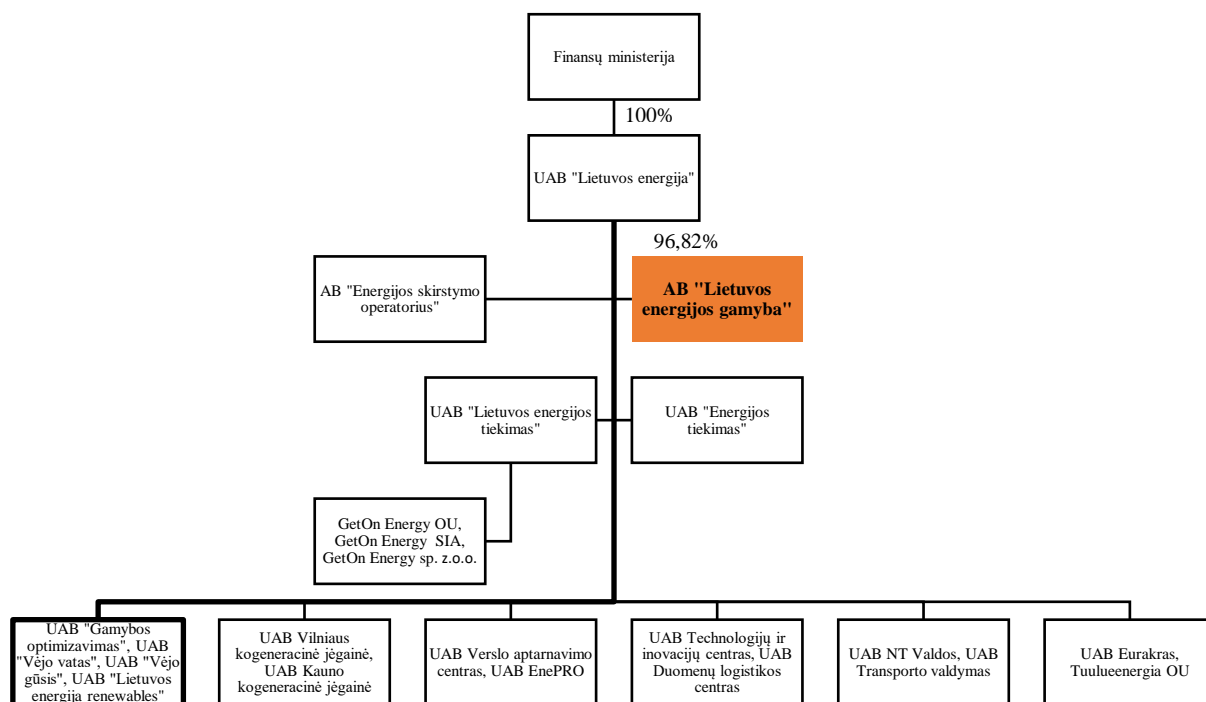
6. tiriamo asmens Lietuvos Respublikoje veikiančias dukterines ar patronuojančias bendroves, susijusias su tiriamu asmeniu per kitose valstybėse veikiančias bendroves, arba tiriamo asmens patronuojančių bendrovių Lietuvos Respublikoje veikiančias dukterines bendroves Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo prasme.

Anketoje Komisija PSO prašė pateikti informaciją apie ūkio subjektus, kurie šiuo metu veikia elektros energetikos rinkoje bei planuojančius pradėti veikti 2018 – 2019 m. rinkos dalyvius, kurie techniškai galėtų teikti rezervinės galios užtikrinimo paslaugas. PSO Anketoje nurodė keturis ūkio subjektus: LEG, AB „Orlen Lietuva“, AB „Panevėžio energija“, UAB Kauno termofikacinė elektrinė. Naujų subjektų, kurie galėtų teikti šią paslaugą artimiausiu metu, nebuvo įvardinta. Atsižvelgiant į tai, Rinkos tyrime, vertinant sąsajumą, toliau analizuojami aukščiau nurodyti keturi ūkio subjektai.

Anketoje Komisija ūkio subjektų prašė pateikti informaciją apie Rinkos tyrime dalyvaujančio juridinio asmens akcininkų, kurie turi daugiau nei 5 procentus balsų, suteikiančių akcijų, struktūrą bei su elektros energijos rezervinės galios rinkos tyrime dalyvaujančiu asmeniu susijusius asmenis, apibrėžiamus Taisyklių 24 punktu. Taip pat Komisija, nustatydamą ūkio subjektų sąsajumą, naudojosi Juridinių asmenų registre (toliau – JAR) pateiktais duomenimis apie su analizuojamais ūkio subjektais susijusius asmenis ir viešai prieinamą informaciją.

LEG. Remiantis LEG Anketoje pateikta informacija, 96,82 proc. akcijų valdė „Lietuvos energija“, UAB, kurios vienintele akcininke yra Lietuvos Respublikos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos finansų ministerijos¹⁹.

3 pav. Įmonių kontrolė UAB „Lietuvos energija“ įmonių grupėje

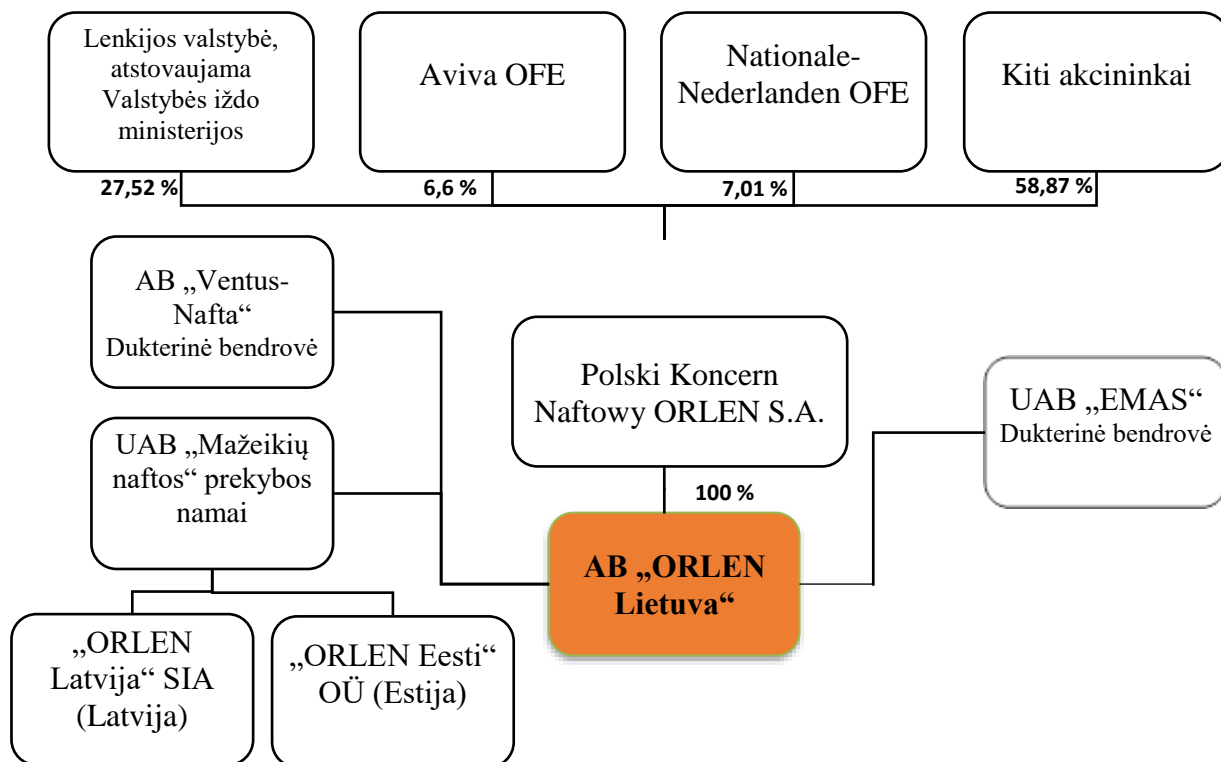

Duomenys: JAR, Anketa, www.le.lt

¹⁹ Informacija iš Juridinių asmenų registro.

AB „ORLEN Lietuva“. Remiantis AB „ORLEN Lietuva“ Anketoje pateikta informacija, 100 proc. akcijų valdė Polski Koncern Naftowy Orlen Polska Akcyjna, kurios akcininkai Lenkijos Respublikos valstybė, atstovaujama Valstybės išdo ministerijos (27,52 proc.), Nationale-Nederlanden OFE (7,01 proc.), Aviva OFE (6,6 proc.), kiti akcininkai (58,87 proc.)²⁰.

4 pav. Įmonių kontrolė AB „ORLEN Lietuva“ įmonių grupėje

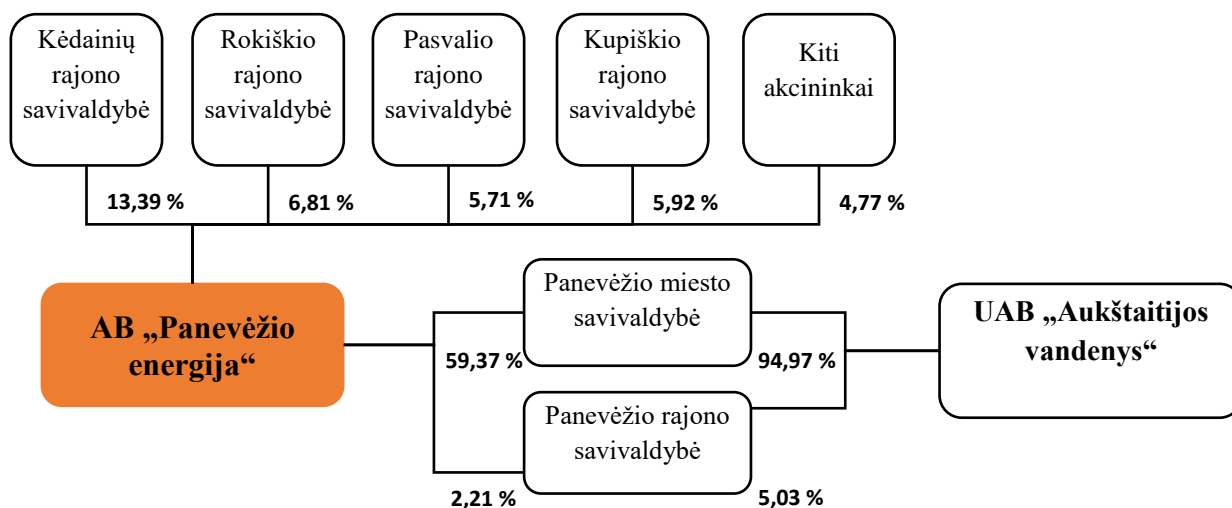

UAB Kauno termofikacijos elektrinė. Įmonė nepateikė Anketos, todėl Komisija vadovaujasi viešai prieinamais duomenimis iš JAR, vertinant įmonių sąsajumą. Vadovaujantis JAR duomenimis, UAB Kauno termofikacijos elektrinė vienintelis akcininkas yra įmonė Energy Capital Holding PTE. LTD.

AB „Panevėžio energija“. Remiantis AB „Panevėžio energija“ Anketoje pateikta informacija, Panevėžio miesto savivaldybei priklauso 59,37 proc. įmonės akcijų, Kėdainių r. sav. – 13,39 proc., Rokiškio r. sav. – 6,81 proc., Kupiškio r. sav. – 5,92 proc., Pasvalio r. sav. – 5,71 proc.

5 pav. AB „Panevėžio energija“ sąsajumas

²⁰ Informacija apie patrunuojančios bendrovės akcininkus:
<https://www.orlen.pl/EN/Company/ShareHoldersStructures/Pages/default.aspx>

Išvados. Taigi, įvertinus ir išanalizavus įmonių, galinčių teikti rezervinės galios paslaugas, sąsajumo ryšius, nustatyta, jog tarpusavyje LEG, AB Panevėžio energija“, AB „ORLEN Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė neturi sąsajumo ryšių. Toliau Rinkos tyrime elektros energijos gamintojai, teikiantys rezervinės galios paslaugas, kartu su susijusiais asmenimis yra laikomi vienu rinkos dalyviu.

4.3. Elektros energijos rezervinės galios paslaugas galinčių užtikrinti elektros energijos gamintojų analizė, 2016–2019 m. faktiškai teiktų rezervinės galios paslaugų teikimo vertinimas

Šiame poskyryje pateikiami duomenys apie rezervinės galios paslaugas galinčių teikti elektros energijos gamintojų turimąją galią, kurios techniškai prieinama dalis kiekvienais metais naudojama rezervinės galios paslaugų teikimui, elektros energijos gamintojų deklaruotą maksimalų galimą patiekti bei 2016–2019 m. užsakytą kiekvienos iš rezervinės galios paslaugos kiekį bei paslaugos užsakymo principus. Informacija pateikiama remiantis šiais šaltiniais:

1. PSO sisteminių paslaugų kainų nustatymui pateikta informacija²¹, viešai PSO internetinėje svetainėje paskelbtais rezervinės galios paslaugų aukcionų rezultatais bei PSO ir elektros energijos gamintojų pateiktomis Anketomis;

2. PSO parengtais: Lietuvos elektros energetikos sistemos 400–110 kV tinklų plėtros planu 2016–2025 m.; Lietuvos elektros energetikos sistemos 400–110 kV tinklų plėtros planu 2017–2026 m.²²;

3. Komisijos 2016–2017 m. parengtomis Lietuvos elektros energetikos sistemos patikimumo įvertinimo ataskaitomis²³;

4. Energetikos ministerijos viešai paskelbta 2018 m. rugsėjo 17 d. Kauno technologijų universiteto Lietuvos elektros energetikos sistemos adekvatumo vertinimo tikimybinio metodu 2019–2030 m. ataskaitos santrauka²⁴.

²¹ PSO 2015 m. rugpjūčio 13 d. raštas Nr. SD-3415, 2016 m. rugpjūčio 12 d. raštas Nr. SD-3573, 2017 m. rugpjūčio 11 d. raštas Nr. SD- 3772, 2018 m. rugpjūčio 16 d. raštas Nr. SD-2865.

²² <http://www.litgrid.eu/index.php/tinklo-pletra/lietuvos-elektros-perdavimo-tinklu-10-metu-pletros-planas-/3850>

²³ <https://www.regula.lt/elektra/Puslapiai/%E2%80%8B%E2%80%8Blietuvos-elektros-energetikos-sistemos-patikimumo-ivertinimo-ataskaita-.aspx>

²⁴ http://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/LEES_adekvatumo_vertinimo_santrauka.pdf

4.3.1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga

Pirmiausia pažymėtina, kad PSO Anketoje nurodoma, kad šią paslaugą gali teikti tik besisukantys agregatai bei hidroagregatai, kurie gali teikti antrinį avarinį galios rezervą esant šaltai būsenai, nes šių gamybos įrenginių pasileidimas trunka iki 15 min. PSO Anketoje taip pat įvardinti ir Lietuvoje veikiantys elektros energijos gamintojai, kurie gali teikti šią paslaugą – LEG padalinio Lietuvos elektrinės 7, 8 blokai, kombinuoto ciklo blokas bei padalinio KHAE visi 4 agregatai, taip pat AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir AB „Panevėžio energija“. AB „Orlen Lietuva“ Anketoje nurodoma, kad antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga galėtų būti teikiama 30 MW apimtimi, AB „Panevėžio energija“ nenurodė galimos teikti šios paslaugos apimties, LEG nurodė, kad maksimalus galimas pateikti antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos galios kiekis – 585 MW, kuris atitinka KHAE 3 agregatų paskutinę gamybos valandą pateiktiną maksimalią galią gaminant 12 val. Ši paslaugos apimtis apskaičiuota vertinant KHAE 3 agregatus, kadangi metų eigoje vykdomi vieno iš KHAE agregatų remontai, todėl remontuojamas agregatas nėra prieinamas antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos teikimui.

Pažymėtina, kad PSO sisteminių paslaugų kainos nustatyme pateiktoje informacijoje nurodoma, kad antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos užsakymo laikotarpis – kalendoriniai metai, taip pat LEG Anketoje pateikdama informaciją apie maksimalią šios paslaugos apimtį vertina ne trumpesnę nei metų paslaugos teikimo laikotarpį. Todėl darytina išvada, kad besisukantys agregatai gali teikti antrinio avarinio galios rezervo paslaugą tik atskiromis metų valandomis, tačiau negalėtų užtikrinti tinkamo šios paslaugos teikimo visus kalendorinius metus. Atsižvelgiant į tai, kad PSO turi turėti visus kalendorinius metus galimybę aktyvuoti antrinį avarinį aktyviosios rezervinės galios paslaugą teikiančią elektros energijos gamintoją bei taip pat vertinant techninius šios paslaugos reikalavimus (rezervinė galia turi būti aktyvuojama iki 15 min. iš šaltos būsenos), darytina išvada, kad šią paslaugą Lietuvoje gali teikti tik vienintelio tipo elektros energijos generatoriai – hidroagregatai.

Atkreiptinas dėmesys, kad PSO 2015 m. rugpjūčio 13 d. raštu Nr. SD-3415 nurodė, kad 2016 m. prognozuojamas antrinio avarinio galios rezervo poreikis 400 MW per val. bus užtikrinamas LEG KHAE 2 hidroagregatais, t. y. PSO 2016 m. nurodė konkretų šios paslaugos teikėją. Nuo 2016 m. PSO teikdamas informaciją reguliuojamų sisteminių paslaugų kainos nustatymui nenurodydavo konkretaus šios paslaugos teikėjo, tačiau *de facto* paslauga būdavo užsakoma iš LEG KHAE, šios paslaugos teikimui 2017–2019 m. rezervuojant 400 MW galią nuo visos KHAE įrengtosios galios. Atkreiptinas dėmesys, kad paslauga būdavo teikiama už Komisijos kiekvieniems kalendoriniams metams nustatytą antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos kainos viršutinę ribą, kuri nustatyta įvertinant LEG padalinio KHAE pagrįstų sąnaudų dalį, priskirtiną proporcingai 400 MW galiai nuo visos KHAE galios 900 MW. PSO taip pat 2018–2019 metais viešai paskelbdavo²⁵, kad šią paslaugą teiks KHAE.

Pažymėtina, kad šiuo metu teisės aktuose nėra reglamentuota antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos užsakymo tvarka. Atkreiptinas dėmesys, kad PSO vadovaudamasis 2017 m. lapkričio 23 d. Europos Komisijos reglamento (ES) 2017/2195, kuriuo nustatomos elektros energijos balansavimo gairės, 18 straipsnio 1 dalimi, 2018 m. birželio 14 d. raštu Nr. SD-2018 Komisijai pateikė parengtą balansavimo paslaugų teikėjams taikytinų nuostatų ir sąlygų pasiūlymą

²⁵ <http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/skelbiami-tretinio-elektros-galios-rezervo-aukciono-rezultatai/3781>

<http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/skelbiami-tretinio-aktyviosios-galios-rezervo-aukciono-rezultatai/10035>

(Balansavimo paslaugų pirkimo–pardavimo sutarties standartinės sąlygos) ir už balansą atsakingoms šalims taikytinų nuostatų ir sąlygų pasiūlymą (Disbalanso pirkimo–pardavimo sutarties standartinės sąlygos). PSO šiuose dokumentuose siūlo, kad PSO nustato balansavimo pajėgumų apimtis Lietuvoje, vadovaujantis PSO antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo apimčių nustatymo metodika ir kartą per metus organizuoja aukcioną (kuriame nustatomas PSO perkamas iš balansavimo paslaugų tiekėjų balansavimo pajėgumų kiekis ir kaina) siekiant užsitikrinti balansavimo pajėgumų palaikymo paslaugą visam kalendorinių metų laikotarpiui, vadovaujantis PSO aukciono reglamentu. Tačiau pažymėtina, kad šios nuostatos įsigaliojė tik jas patvirtinus nacionalinei reguliavimo institucijai ir galėtų būti pradėtos taikyti ne anksčiau kaip nuo 2020 m., kadangi šiuo metu nustatyti 2019 metams antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos teikėjai. Komisija 2018 m. lapkričio 28 d. raštu Nr. R2-(RPS)-2584 pateikė šiuos PSO pasiūlymus viešajai konsultacijai, o gavusi rinkos dalyvių ir institucijų pastabas²⁶ 2018 m. gruodžio 14 d. raštu Nr. R2-(RPS)-2683 paprašė PSO jas įvertinti ir atitinkamai pateikti atnaujintus pasiūlymus.

Atsižvelgiant į 2016–2019 m. faktinę šios paslaugos užsakymo situaciją, darytina išvada, kad šią paslaugą teikė tik vienas elektros energijos gamintojas – LEG KHAE.

Įvertinus PSO Anketoje, LEG Anketoje pateiktą informaciją, taip pat PSO sisteminių paslaugų kainos nustatymui teiktą informaciją, 6 lentelėje pateikiama elektros energijos gamintojų 2016–2019 m. faktiškai teikta antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos apimtis.

6 lentelė. Antrinis avarinis aktyviosios galios rezervo paslaugą teikiančių gamintojų 2016–2019 m. faktinė teikimo apimtis

Metai	Elektros energijos gamintojas – LEG	Įrengtoji galia, MW	Turimoji galia, MW	Maksimalus galimas patiekti rezervinės galios kiekis, MW	PSO užsakytas rezervinės galios kiekis, MW
2016	KHAE	900	900	585	400
2017	KHAE	900	900	585	400
2018	KHAE	900	900	585	400
2019	KHAE	900	900	585	400

Apibendrinant antrinio avarinis aktyviosios galios rezervo paslaugos technines charakteristikas, darytina išvada, kad 2016–2019 m. šią paslaugą teikė tik vienas elektros energijos gamintojas, tai pat įvertinus gamintojų anketose pateiktą informaciją dėl planuojamų ateityje didinti elektros energijos gamybos pajėgumų, pastebėtina, kad nei vienas gamintojas neplanuoja investuoti į antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugą galinčius teikti įrenginius iki 2025 m.

Išvada: LEG padalinys KHAE tiriamuoju laikotarpiu užėmė 100 proc. antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkos.

4.3.2. Tretinio rezervo paslauga

PSO Anketoje nurodoma, kad Tretinio rezervo paslaugą gali teikti LEG padalinio Lietuvos elektrinės 7, 8 blokai ir kombinuoto ciklo blokas, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir AB „Panevėžio energija“.

Atkreiptinas dėmesys, kad PSO 2015 m. rugpjūčio 13 d. raštu Nr. SD-3415 nurodė, kad 2016 metams ši paslauga bus užsakoma iš LEG padalinio Lietuvos elektrinės, t. y. PSO pasirinko šios

²⁶ <https://www.regula.lt/Puslapiai/bendra/viesosios-konsultacijos/vykstancios-viesosios-konsultacijos.aspx>

paslaugos teikėją. Nuo 2016 m. ši paslauga buvo užsakoma PSO organizuojant šios paslaugos užsakymui aukcioną 2017 metams.. Atsižvelgiant į tai, šiame poskyryje pateikiamos 2016–2019 m. paslaugos teikimo apimtys, įskaitant 2017–2019 m. vykdytų aukcionų, skirtų Tretinio rezervo paslaugos įsigijimui, rezultatai, kurie taip pat turi įtakos vertinant potencialią konkurenciją ir galimybės taikyti nepagrįstas (pernelyg dideles) kainas ar grobuonišką kainodarą.

4.3.2.1. Dėl 2016 m. organizuoto Tretinio rezervo paslaugos aukciono 2017 metams

Vadovaudamasis Elektros energetikos įstatymo 31 straipsnio 1 dalies 12 punktu, PSO 2016 m. gruodžio 1 d. viešai paskelbė apie tretinio aktyviosios galios rezervo aukcioną (toliau – 2016 m. Aukcionas), kuriame turėjo būti išrinkti tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą 2017 m. teiksiantys elektros energijos gamintojai. Tai buvo pirmasis PSO organizuotas tretinio aktyviosios galios rezervo aukcionas, o iki tol PSO kasmet tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą užsakydavo tiesiogiai iš LEG. 2016 m. sausio 7 d. UAB Kauno termofikacijos elektrinė raštu Nr. KTE-S-3 kreipėsi į valstybines institucijas, kuriuo pasiūlė imtis sprendimų, kuriais būtų sukurtos skaidrios ir nediskriminuojančios sąžiningos konkurencijos sąlygos teikti tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugas visiems turintiems galimybę jas teikti elektros energijos rinkos dalyviams. 2016 m. Aukcionas pradėtas organizuoti po to, kai PSO iš Lietuvos Respublikos energetikos ministerijos 2016 m. spalio 7 d. raštu gavo pavedimą organizuoti tretinio aktyviosios galios rezervo aukcioną.

2016 m. Aukcionas buvo vykdomas remiantis PSO patvirtintomis Tretinio galios rezervo aukciono reglamento²⁷ (toliau – 2016 m. Aukciono reglamentas) nuostatomis. 2016 m. Aukciono reglamente buvo nurodyta, kad 2016 m. Aukcionas reiškia PSO organizuojamą aukcioną, skirtą nustatyti elektros energijos gamintojus, kurie teiks tretinio rezervo paslaugą, kuri apibrėžiama kaip gamintojų teikiama paslauga tretiniam rezervui užtikrinti. Taip pat 2016 m. Aukciono reglamente buvo nurodyta, kad PSO rengia dviejų tipų aukcionus: (1) Tretinio 330 kV rezervo (260 MW), (2) Tretinio rezervo (224 MW).

PSO 2016 m. gruodžio 16 d. raštu Nr. SD-5833 informavo Komisiją apie 2016 m. gruodžio 13 d. įvykusio 2016 m. Aukciono rezultatus. Aukciono pasiūlymus teikti 2017 metais užsakomą tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą pateikė AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, AB „Panevėžio energija“ ir LEG. Tretinio rezervo paslaugos pasiūlymus šiame aukcione pateikė „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, AB „Panevėžio energija“ ir LEG, kurios pasiūlymas šiai paslaugai teikti buvo 15,09 EUR/MW/val. Be to, LEG 2016 m. Aukcione, teikdama pasiūlymus, taip pat numatė papildomą sąlygą, jog jei LEG būtų pripažinta laimėtoja abiejų tipų aukcionuose, tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų teikimo kaina būtų 10,04 EUR/MW/val.

Šiame rašte taip pat nurodyta, kad PSO, įvertinęs 2016 m. Aukciono dalyvių pasiūlymus, nusprendė: (1) atmesti LEG pasiūlymą kaip neatitinkantį 2016 m. Aukciono reglamento sąlygų, (2) nutraukti 2016 m. Aukcioną, kadangi 2016 m. Aukcionui pateiktuose pasiūlymuose, bendras tretinio aktyviosios galios rezervo kiekis yra mažesnis už PSO nustatytą tretinio aktyviosios galios rezervo kiekį, tokiu būdu PSO neturi galimybės 2016 m. Aukcione įsigyti nustatytą tretinio aktyviosios galios rezervo kiekį 2017 metams. AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, AB „Panevėžio energija“ šiame aukcione galėjo pasiūlyti bendrą maksimalų 165 MW tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio galios rezervo atstatymui, kiekį, kuris buvo mažesnis už PSO šios paslaugos 224 MW poreikį 2017 m.

²⁷ Skelbiama viešai <http://www.litgrid.eu/index.php/paslaugos/tretinio-galios-rezervo-aukcionas/3391>

PSO 2016 m. gruodžio 28 d. raštu Nr. SD-5985 informavo, kad siekdamas apsirūpinti tretinio aktyvios galios rezervu, kuris leistų užtikrinti elektros energetikos sistemos patikimumą ir avarinių situacijų suvaldymą jį aktyvuojant, PSO 2016 m. gruodžio 27 d. organizavo derybas su gamintojais lygiavertėmis ir nediskriminacinėmis sąlygomis, o įvertinęs visų derybose dalyvavusių gamintojų galutinius pasiūlymus, nustatė, kad ekonomiškiausias būdas užtikrinti Tretinio rezervo paslaugos teikimą 2017 m. yra perkant ją iš LEG už 5,19 EUR/MW/val.

UAB Kauno termofikacijos elektrinė 2016 m. gruodžio 23 d. raštu Nr. KTE-S-171 ir 2016 m. gruodžio 30 d. raštu Nr. KTE-S-174 kreipėsi į Komisiją nurodydama, kad LEG, teikdama pasiūlymus 2016 m. Aukcionui, galimai pažeidė Elektros energetikos įstatymą ir paprašė pradėti tyrimą dėl LEG veiksmų. Lietuvos Respublikos Seimo Energetikos komisija 2017 m. sausio 16 d. raštu Nr. S-2017-412 pasiūlė Komisijai ištirti, ar LEG nepiktnaudžiavo dominuojančia padėtimi elektros energijos rezervinės galios rinkoje. Atsižvelgiant į tai, Komisijos pirmininko 2017 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. O1-19 „Dėl „Lietuvos energijos gamyba“ AB neplaninio patikrinimo“ buvo pradėtas neplaninis LEG patikrinimas, kurio tikslas buvo įvertinti, ar LEG, teikdama pasiūlymus 2016 m. Aukcionui, teisingai taikė Komisijos 2016 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. O3-391 „Dėl LEG elektros energijos rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų viršutinių ribų 2017 metams nustatymo“ (toliau – 2016 m. kainos nutarimas) 2 punktu nustatytą tretinio aktyvios galios rezervo užtikrinimo paslaugos kainos viršutinę ribą 2017 metams.

Komisija 2017 m. birželio 16 d. nutarimu Nr. O3E-265 „Dėl „Lietuvos energijos gamyba“, AB neplaninio patikrinimo akto patvirtinimo“ pritarė 2017 m. gegužės 5 d. „Lietuvos energijos gamyba“, AB neplaninio patikrinimo aktui Nr. E3-1 ir jame pateiktoms išvadoms. Komisija konstatavo, kad LEG 2016 m. Aukcionui pasiūlytos tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų kainos (15,09 EUR/MW/val. ir 13 EUR/MW/val.) viršijo 2016 m. kainos nutarimu nustatytą tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos kainos viršutinę ribą (10,04 EUR/MW/val.), todėl LEG, teikdama pasiūlymus 2016 m. Aukcione, neteisingai taikė 2016 m. kainos nutarimo 2 punktu nustatytą tretinio aktyviosios galios rezervo užtikrinimo paslaugos kainos viršutinę ribą 2017 metams ir tokiais savo veiksmais pažeidė Elektros energetikos įstatymo 68 straipsnio 1 dalies 3 punktą.

Apibendrinant 2016 m. Aukciono rezultatus, galima daryti išvadą, kad (1) LEG aukcione pateikti pasiūlymai viršijo 2016 m. kainos nutarimu nustatytą tretinio aktyviosios galios rezervo kainos viršutinę ribą (10,04 EUR/MW/val.), pažeidžiant 2016 m. Aukciono reglamento 4.9 papunktį, taip pat (2) juose buvo numatytos papildomos sąlygos, pažeidžiant 2016 m. Aukciono reglamento 5.4 papunktį. Organizuotas Tretinio rezervo aukcionas neįvyko dėl to jog likusių Lietuvos elektros energijos gamintojų turimos galios (165 MW) neužteko padengti PSO tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos 2017 metų poreikio (224 MW). Paašikėjus visų 2016 m. Aukciono dalyvių pateiktiems pasiūlymams, LEG derybose su PSO tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio galios rezervo atstatymui, skirtingai nei teikdama pasiūlymą 2016 m. Aukcione, kainos pasiūlymą pateikė pakeitusi kurą, kurį deginant bus gaminama elektros energija, iš gamtinių dujų į mazutą, tokiu būdu pasiūlydama mažiausią kainą ir užsitikrindama teisę teikti Tretinio rezervo paslaugą.

4.3.2.2. Dėl 2017 m. organizuoto Tretinio rezervo paslaugos aukciono 2018 metams

PSO 2017 m. liepos 5 d. raštu Nr. SD-3198 informavo Komisiją, kad 2018 m. siekdamas apsirūpinti tretinio aktyviosios galios rezervu, kuris leistų užtikrinti elektros energetikos sistemos

patikimumą ir avarinių situacijų suvaldymą jį aktyvuojant, organizuos dviejų tipų tretinio aktyviosios galios rezervo aukcioną (toliau – 2017 m. Aukcionas).

Energetikos ministras 2017 m. rugsėjo 4 d. įsakymu Nr. 1-235 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. birželio 18 d. įsakymo Nr. 1-116 „Dėl Elektros tinklų naudojimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeitė Tinklų taisykles ir 33¹.1 papunktyje įtvirtino, kad PSO, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis bei PSO po viešųjų konsultacijų su elektros energijos gamintojais parengtu ir su Energetikos ministerija raštu suderintu tretinio aktyviosios galios rezervo aukciono reglamentu, kartą per metus organizuoja ir vykdo tretinio aktyviosios galios rezervo užtikrinimo paslaugos pirkimą aukciono būdu visam kalendorinių metų laikotarpiui.

Taisyklių 33¹.5 papunktyje taip pat įtvirtinta, kad elektros energijos gamintojai tretinio aktyviosios galios rezervo aukcione konkuruoja visais kaštais, išskyrus gamtinių dujų tiekimo saugumo papildomos dedamosios prie gamtinių dujų perdavimo kainos kaštus. Taip pat Taisyklų 33¹.6 papunktyje įtvirtinta, kad gamtinių dujų tiekimo saugumo papildomos dedamosios prie gamtinių dujų perdavimo kainos kaštai į sisteminių paslaugų kainą įtraukiami pagal tretinio aktyviosios galios rezervo aukcioną laimėjusių tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų teikėjų šiai paslaugai teikti naudojamų įrenginių bendrą instaliuotą galią. Toks reglamentavimas leidžia gamintojams, naudojantiems gamtines dujas, į tretinio aktyviosios galios rezervo aukcione teikiamus kainos pasiūlymus, kuriuos įvertinus nuo mažiausio iki didžiausio ir nustatoma laimėjusių gamintojų eilė, neįtraukti gamtinių dujų gamtinių dujų tiekimo saugumo papildomos dedamosios prie gamtinių dujų perdavimo kaštų.

PSO 2017 m. rugsėjo 28 d. raštu Nr. SD-4496 Energetikos ministerijai pateikė suderinimui 2017 m. Aukciono reglamentą. Energetikos ministerija įvertinusi PSO 2017 m. rugsėjo 28 d. raštu Nr. SD-4496 pateiktą 2017 m. Aukciono reglamentą, 2017 m. spalio 2 d. raštu Nr. (17.2-16E)3-1868 informavo, kad Energetikos ministerija iš esmės jam pritaria.

PSO 2017 m. spalio 2 d. viešai paskelbė²⁸, kad siekiant užsitikrinti tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą laikotarpiui nuo 2018 sausio 1 d. iki 2018 gruodžio 31 d., organizuoja dviejų tipų tretinio aktyviosios galios rezervo aukcionus: (1) Tretinio rezervo – 223 MW, (2) Tretinio 330 kV rezervo – 260 MW. Taip pat PSO viešai paskelbė 2018 m. Aukciono rezultatus ir pranešė 2018 m. Aukciono nugalėtojų eilę Tretinio rezervo bei Tretinio 330 kV rezervo atkūrimui.

PSO 2017 m. spalio 2 d. viešai paskelbė, kad siekiant užsitikrinti Tretinio rezervo paslaugą (223 MW apimtimi) laikotarpiui nuo 2018 sausio 1 d. iki 2018 gruodžio 31 d., organizuoja aukcioną. PSO 2017 m. spalio 6 d. viešai paskelbė 2018 m. Aukciono rezultatus ir PSO 2017 m. spalio 9 d. raštu Nr. SD-KONF-92 informavo, kad pasiūlymus teikti 2018 metais užsakomą Tretinio rezervo paslaugą pateikė AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, AB „Panevėžio energija“ ir LEG. Įvertinus gamintojų pateiktus kainų pasiūlymus, PSO nurodė, kad LEG kainos pasiūlymas nelaimėjo šios paslaugos teikimo aukciono, todėl Tretinio rezervo paslaugą 223 MW apimtimi 2018 m. teiks: AB „Panevėžio energija“ – 30 MW, AB „Orlen Lietuva“ – 120 MW, UAB Kauno termofikacijos elektrinė – 73 MW. Atsižvelgdama į PSO 2017 m. spalio 9 d. raštu Nr. SD-KONF-92 pateiktą informaciją ir į tai, kad didelę įtaką elektros energijos rezervinės galios rinkoje užimanti LEG 2018 m. neteiks Tretinio rezervo paslaugos, Komisija 2017 m. spalio 30 d. nutarimo Nr. O3E-559 „Dėl AB „Lietuvos energijos gamyba“ elektros energijos rezervinės galios

²⁸ <http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/skelbiamas-tretinio-galios-rezervo-aukcionas/3691>

užtikrinimo paslaugų kainų viršutinių ribų 2018 metams nustatymo“ 2.2 papunkčiu nutarė nenustatyti Tretinio rezervo paslaugos kainos viršutinės ribos 2018 metams.

4.3.2.3. Dėl 2018 m. organizuoto Tretinio rezervo paslaugos aukciono 2019 metams

PSO 2018 m. rugsėjo 25 d. raštu Nr. SD-3408 pateikė šiems elektros energijos gamintojams – AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, AB „Panevėžio energija“ ir LEG, Tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos 2019 m. reglamento pakeitimus ir kvietimą dalyvauti PSO organizuojamame tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos aukcione 2019 m.

PSO 2018 m. spalio 4 d. raštu Nr. SD-3549 informavo, kad 2019 m. tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos tiekėjų nustatymas bus atliekamas vadovaujantis Energetikos ministerijos 2017 m. rugsėjo 15 d. raštu Nr. (17.2-16E)3-1786 suderintu tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos aukciono reglamentu. Taip pat PSO nurodė, kad tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos sutartis 2019 m. bus papildyta naujais punktais, susijusiais su 2019 m. atliekamu izoliuoto darbo bandymu, t. y. PSO šioje sutartyje numatė, kad Tretinio rezervo paslaugą teikiantys įrenginiai, turi dalyvauti izoliuoto darbo bandymo metu atliekant pirminį aktyviosios galios reguliavimą. Detali informacija apie atliekamą 2019 m. Baltijos šalių izoliuoto darbo bandymą pateikiama šios ataskaitos 4.3.4 poskyryje.

PSO 2018 m. spalio 9 d. raštu Nr. KONF_SD-108 nurodė, kad PSO 2018 m. spalio 5 d. organizavo šių tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugų įsigijimo aukcionus: (1) Tretinio 330 kV rezervo, kurio apimtis 2019 m. – 260 MW per val. ir (2) Tretinio rezervo, kurio apimtis 2019 m. – 260 MW per val. PSO 2018 m. gruodžio 7 d. viešai paskelbė²⁹ įvykusio tretinio aktyviosios galios rezervo aukciono rezultatus ir pateikė galutinę aukciono rezultatų suvestinę. PSO informavo, kad 2019 m. Tretinio rezervo paslaugą (260 MW per val.) užtikrins AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė. PSO 2018 m. gruodžio 31 d. viešai paskelbė³⁰, kad 2018 m. gruodžio 29–30 dienomis atliko gamintojų (AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, LEG), 2019 m. teikiančių tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą, natūrinius bandymus. Bandymų metu gamintojai per 12 valandų turėjo aktyvuoti jiems nustatytą tretinio aktyviosios galios rezervo kiekį. Visi gamintojai atitiko tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos tiekėjams keliamus techninius reikalavimus.

7 lentelėje pateikiami šią 2016–2019 m. paslaugą teikę elektros energijos gamintojai ir paslaugos teikimo apimtys (MW).

7 lentelė. Tretinio rezervo paslaugą teikusią gamintojų 2016–2019 m. faktinė teikimo apimtis

Metai	Elektros energijos gamintojas	Rezervinės galios kiekis, MW
2016	LEG 2x300 MW blokai	505
2017	LEG 1x300 MW blokas	224
2018	AB „Orlen Lietuva“	120
	UAB Kauno termofikacijos elektrinė	73
	AB „Panevėžio energija“	30
2019	AB „Orlen Lietuva“	126
	UAB Kauno termofikacijos elektrinė	104

²⁹ <http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/skelbiami-tretinio-aktyviosios-galios-rezervo-aukciono-rezultatai/10035>

³⁰ <http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/tretinio-rezervo-bandymai-ivyko-sekmingai/10042>

Išvada. Tretinio rezervų paslaugą 2016–2019 m. laikotarpiu teikė AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, AB „Panevėžio energija“ ir LEG. Paslaugos teikėjai iki 2016 m. (imtinai) buvo nustatomi PSO sprendimu, o nuo 2017 m. išrenkami atsižvelgiant į PSO organizuojamo aukciono rezultatus.

4.3.3. Tretinio 330 kV rezervų paslauga

Pirmiausia pažymėtina, kad PSO Anketoje nurodoma, kad šią paslaugą gali teikti tik tie elektros energijos gamintojai, kurie prijungti prie 330 kV elektros energijos perdavimo tinklo. Atsižvelgdamas į tai, kad Lietuvoje šiuo metu prie 330 kV elektros energijos perdavimo tinklo prijungtas tik vienas gamintojas, kuris atitinka šios paslaugos teikimo reikalavimus, PSO nurodė, kad šia paslaugą gali teikti LEG 7, 8 blokai ir kombinuoto ciklo blokas. Ši paslauga pirmą kartą užsakoma nuo 2017 m. organizuojant šios paslaugos įsigijimo aukcioną. Taip pat pažymėtina, kad PSO organizuojamame Tretinio 330 kV rezervų aukcione 2017–2019 m. dalyvavo vienas subjektas – LEG.

PSO 2016 m. gruodžio 16 d. raštu Nr. SD-5833 informavo, kad LEG Tretinio 330 kV rezervų aukcione pateikė 13 EUR/MW/val. kainos pasiūlymą. Taip pat PSO 2016 m. gruodžio 28 d. raštu Nr. SD-5985 informavo, kad siekiant apsirūpinti tretinio aktyvios galios rezervu, kuris leistų užtikrinti elektros energetikos sistemos patikimumą ir avarinių situacijų suvaldymą jį aktyvuojant, PSO 2016 m. gruodžio 27 d. organizavo derybas su gamintojais lygiavertėmis ir nediskriminacinėmis sąlygomis, o įvertinęs visų derybose dalyvavusių gamintojų galutinius pasiūlymus, nustatė, kad ekonomiškiausias būdas užtikrinti Tretinio 330 kV rezervų paslaugą 2017 m. yra perkant ją iš LEG už 9,55 EUR/MW/val.

PSO 2017 m. spalio 2 d. viešai paskelbė³¹, kad siekiant užtikrinti tretinio aktyviosios galios rezervų paslaugą laikotarpiui nuo 2018 sausio 1 d. iki 2018 gruodžio 31 d., organizuoja Tretinio 330 kV rezervų atkūrimui – 260 MW. PSO 2017 m. spalio 9 d. raštu Nr. SD-KONF-92 informavo, kad 2018 m. Tretinio 330 kV rezervų paslauga 2018 m. bus teikiama LEG padalinio Lietuvos elektrinės kombinuoto ciklo bloku.

PSO 2018 m. gruodžio 7 d. viešai paskelbė³² įvykusio Tretinio 330 kV rezervų galutinius aukciono rezultatus ir nurodė, kad 2019 m. Tretinio 330 kV rezervų paslaugą 260 MW per val. apimtimi užtikrins LEG padalinio Lietuvos elektrinės kombinuoto ciklo blokas. Pagal PSO 2018 m. spalio 9 d. raštu Nr. SD-KONF-108 pateiktą aukciono protokolą, LEG buvo vienintelis elektros energijos gamintojas, kuris dalyvavo šio tipo aukcione.

8 lentelė. Tretinio 330 kV rezervų paslaugą teikusiu gamintojų 2016–2019 m. faktinė teikimo apimtis

Metai	Elektros energijos gamintojas	Turimoji galia, MW	Turimoji galia (be konservuotų blokų galios) MW	LEG Anketoje nurodytas maksimalus galimas pateikti rezervinės galios kiekis, MW	PSO užsakytas rezervinės galios kiekis, MW

³¹ <http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/skelbiamas-tretinio-galios-rezervo-aukcionas/3691>

³² <http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/skelbiami-tretinio-aktyviosios-galios-rezervo-aukciono-rezultatai/10035>

2017	LEG Lietuvos elektrinė	1002	1002	656	260
2018	LEG Lietuvos elektrinė	1002	717 (konservuotas 7 blokas)	656	260
2019	LEG Lietuvos elektrinė	1002	432 (konservuotas 7 ir 8 blokai)	656	260

Išvada: LEG padalinys Lietuvos elektrinė tiriamuoju laikotarpio užėmė 100 proc. Tretinio 330 kV rezervo paslaugos rinkos.

4.3.4. 2019 m. Baltijos šalių elektros energetikos sistemos izoliuoto darbo bandymas

PSO 2018 m. rugpjūčio 16 d. raštu Nr. SD-2865 ir 2018 m. spalio 9 d. raštu Nr. SD-KONF-108 informavo Komisiją, kad 2019 m. birželio 8 d. (alternatyvi data – 2019 m. birželio 29 d.) planuojamas Baltijos šalių elektros energetikos sistemos izoliuoto darbo bandymas. PSO, prieš atlikdamas Baltijos šalių elektros energetikos sistemos izoliuoto darbo bandymą, 2019 m. pirmą ketvirtį planuoja atlikti šiame bandyme dalyvausiančių elektros energijos gamintojų techninių parametų patikrinimo bandymus, kurių kiekvieno trukmė planuojama apie 6 val. Šio bandymo metu PSO būtina užtikrinti apie 73 MW pirminio galios rezervo ir antrinio rezervo nuokrypiams reguliuoti. Elektros energijos gamintojų patikrinimo ir bandymų metu bus nustatyta visų bandyme dalyvausiančių elektros energijos gamintojų techninės galimybės teikti pirminį galios rezervą pagal nustatytus techninius reikalavimus. Iš viso 2019 m. atliekamo izoliuoto darbo bandymo trukmė 18 val., t. y. 2019 m. birželio 8 d. izoliuoto darbo bandymas truks 12 val. bei 2019 m. I ketv. bus atliekamas 6 val. elektros energijos gamintojų parametų nustatymas.

PSO nurodė, kad Baltijos šalių izoliuoto darbo bandymo atlikimui būtina užtikrinti elektros energijos gamintojų, pateiktų 9 lentelėje, prieinamumą visus 2019 m. Pažymėtina, kad PSO nenurodė konkrečios galios, kurios reikės izoliuoto darbo bandymui, bet nurodė, kad izoliuoto darbo bandymui bus reikalingi AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG gamybos įrenginiai. Atkreiptinas dėmesys, kad atliekant izoliuoto darbo bandymą ir elektros energijos gamintojų techninių parametų patikrinimo bandymą pirminis galios ir antrinis nuokrypių reguliavimas bus atliekamas besisukančiuose generatoriuose, todėl reikalinga užtikrinti elektros energijos gamintojų prieinamumą tiek izoliuoto darbo bandymo, tiek techninių parametų patikrinimo laikotarpiui.

9 lentelė. Gamintojai, kurių prieinamumą būtina užtikrinti 2019 m.

	Elektros energijos gamintojas	Gamintojai įrenginiai	Elektrinių turimoji galia, MW ³³
1.	LEG	Kombinuoto ciklo blokas, 7 blokas, 8 blokas	1002
2.	AB „Orlen Lietuva“	TG-1, TG-2	150
3.	UAB Kauno termofikacijos elektrinė	TG-2	148
4.	AB „Panevėžio energija“	TG-1	30

Vertinant Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugas teikiančių elektros energijos gamintojų ir izoliuoto darbo paslaugos kontekste, pirmiausia pažymėtina, kad PSO 2018 m.

³³ Pateikiama informaciniais tikslais. PSO nurodė, kad būtina užtikrinti gamybos įrenginio prieinamumą, tačiau izoliuoto darbo bandymo atlikimui nebus reikalinga visa gamintojų turimoji galia.

spalio 4 d. raštu Nr. SD-3549 informavo, kad Tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pirkimo-pardavimo sutartis 2019 m. papildyta šiomis nuostatomis, susijusiomis su izoliuoto darbo bandymu:

- Nurodoma, kad izoliuoto darbo bandymas – reiškia PSO kartu su kitais Baltijos šalių perdavimo sistemos operatoriais atliekamą Baltijos šalių elektros energetikos sistemų izoliuotą nuo IPS/UPS sinchroninės zonos darbo bandymą, prieš tai atlikus atskirų Gamintojo įrenginių techninių parametrų (pirminių greičio reguliatorių, žadinimo sistemų, galios stabilizatorių) nustatymo bandymą“.

- Rezervo paslaugos tiekimo dalis papildoma naujais 3.6 ir 3.7 punktais: „3.6. Izoliuoto darbo bandymo metu Gamintojo Įrenginiai, turi dalyvauti atliekant pirminį aktyviosios galios reguliavimą, t. y. Įrenginių pirminių variklių galios reguliavimo sistema turi užtikrinti aktyviosios galios pokytį ir išlaikymą pagal Operatoriaus nustatytą statiškumo koeficientą, kintant srovės dažniui elektros energetikos sistemoje“; „3.7. Izoliuoto darbo bandymo metu Gamintojo Įrenginiai, turi dalyvauti atliekant antrinį aktyviosios galios reguliavimą vadovaujantis Reguliavimo sutarties nuostatomis“.

- Galios rezervo aktyvavimo dalis papildoma nauju 4.8 punktu „4.8. Izoliuoto darbo bandymas vykdomas pagal Operatoriaus ir Gamintojo iš anksto suderintą Izoliuoto darbo bandymų programą“;

- Rezervų paslaugos ir prekybos Reguliavimo energija apskaitos dalis papildoma naujais 7.7 ir 7.8 punktais: „7.7. Izoliuoto darbo bandymo metu faktiniai elektros energijos gamybos pokyčiai dėl pirminio dažnio reguliavimo užtikrinimo apskaitomi kaip balansavimo energija ir prekiaujami pagal Balansavimo sutartį“; „7.8. Izoliuoto darbo bandymo metu faktiniai elektros energijos gamybos pokyčiai dėl antrinio aktyviosios galios reguliavimo apskaitomi kaip reguliavimo energija pagal Reguliavimo sutartį“.

Svarbu pažymėti, kad įvertinus Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugas 2019 m. teikiančių elektros energijos gamintojų turimąją galią, šie elektros energijos gamintojai negalėtų užtikrinti viso PSO poreikio, reikalingo atliekant izoliuoto darbo bandymą, todėl PSO informavo, kad siekiant 2019 m. atlikti izoliuoto darbo bandymą bus reikalinga papildomai užtikrinti LEG padalinio Lietuvos elektrinės 7 ir 8 bloką prienamumą bandymo ir parametrų patikrinimo metu.

Pažymėtina, kad šios paslaugos teikimo sąnaudos įtrauktos į sisteminių paslaugų kainą 2019 m. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad tretinio rezervo sutartyse nurodytos sąlygos, kad tretinio rezervo paslaugas teikiantys elektros energijos gamintojai taip pat turi dalyvauti ir izoliuoto darbo bandyme.

Todėl, įvertinus PSO pateiktą informaciją, darbo izoliuotu režimu bandymui atlikti bus reikalingi visi Lietuvoje veikiantys elektros energijos gamintojai, kurių techninės charakteristikos atitinka izoliuoto darbo paslaugos poreikį, įskaitant ir tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą teikiančius elektros energijos gamintojus, kas reiškia, kad perdavimo sistemos operatoriaus paklausos poreikis 100 proc. atitinka gamintojų pasiūlą.

Kaip matyti iš 2019 m. faktinio izoliuoto darbo paslaugos poreikio ir gamintojų teikiančių šią paslaugą skaičiaus bei 2019 m Tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pirkimo-pardavimo sutarčių nuostatų, izoliuotas darbas yra tiesiogiai susijęs su tretinio paslaugos teikėjų skaičiumi, kadangi gamintojai, kurie 2019 m. neteikia tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos, atskirai užsakomi izoliuoto darbo paslaugos teikimui. Kaip nurodyta šios tyrimo ataskaitos 3.5 poskyryje, izoliuoto darbo paslauga nėra reguliuojama, nėra atliekamas šios paslaugos konkurencijos vertinimas, nėra nustatomi didelę įtaką turintys asmenys šios paslaugos rinkoje, tačiau izoliuoto darbo paslaugos poreikis vertinamas kaip vienas iš veiksnių nustatant didelę įtaką turinčius asmenis Tretinio aktyviosios galios rezervo rinkoje.

Atsižvelgiant į tai, kad izoliuoto darbo paslauga pirmą kartą buvo užsakyta 2019 m. bei į tai, kad Energetikos ministerija 2018 m. lapkričio 19 d. raštu Nr. (17.2-16)-2049 pateikė derinti Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos integracijos į Europos elektros energetikos sistemas įstatymo Nr. XI-2052 pakeitimo įstatymo projektą, kurio siūloma, kad Komisija nustatytų elektros energetikos sistemos darbo izoliuotu režimu kainų reguliavimo tvarką, vertinant, ar gamintojai turi didelę įtaką Tretinio rezervo rinkoje bus nagrinėjami šie 4 scenarijai (6 pav.):

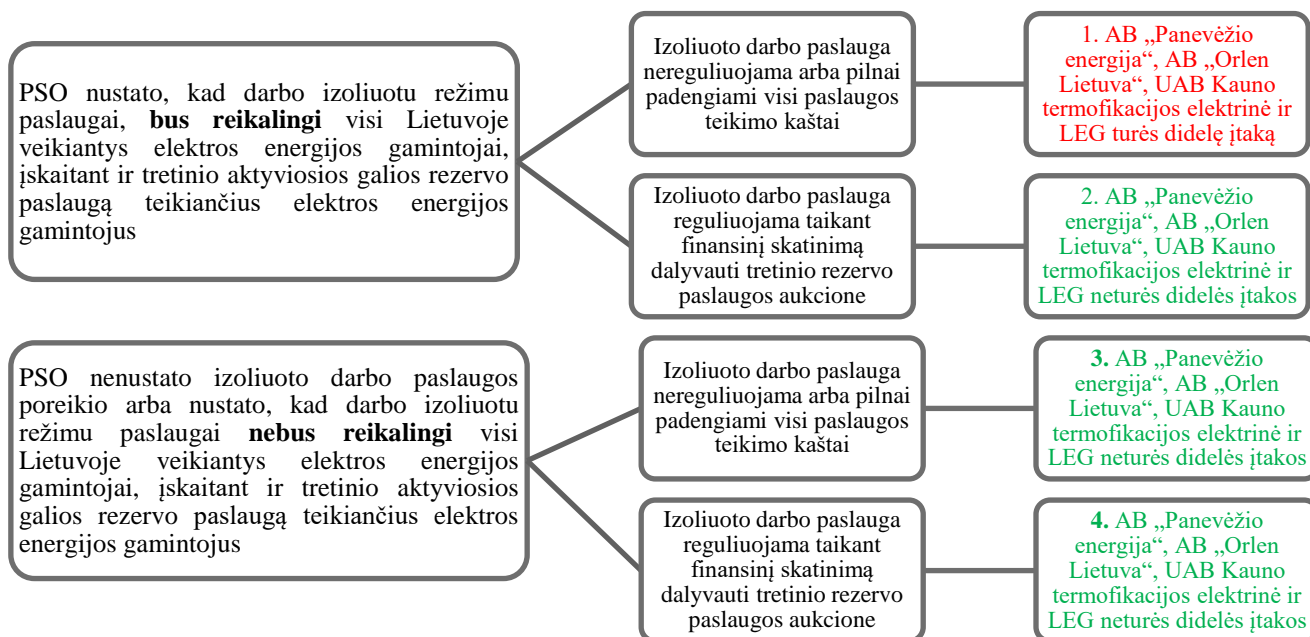
1. Scenarijus. PSO nustato, kad darbo izoliuotu režimu paslaugai bus reikalingi visi Lietuvoje veikiantys elektros energijos gamintojai, įskaitant ir tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą teikiančius elektros energijos gamintojus bei izoliuoto darbo paslaugos kainos nereguliuojamos arba reguliuojamos pilnai padengiant visus paslaugos teikimo kaštus. **Atsižvelgiant į tai, kad PSO paklausos poreikis 100 proc. atitinka gamintojų pasiūlą, AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG turi didelę įtaką Tretinio rezervo rinkoje, kadangi nepriklausomai nuo Tretinio rezervo paslaugos aukciono rezultatų būtų užsakomi šių gamintojų įrenginiai vienos iš paslaugų (Tretinio rezervo arba izoliuoto darbo paslaugos) teikimui.**

2. Scenarijus. PSO nustato, kad darbo izoliuotu režimu paslaugai bus reikalingi visi Lietuvoje veikiantys elektros energijos gamintojai, įskaitant ir tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą teikiančius elektros energijos gamintojus bei izoliuoto darbo paslauga reguliuojama taikant finansinį skatinimą dalyvauti tretinio rezervo paslaugos aukcione. **Atsižvelgiant į tai, AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG neturės didelės įtakos Tretinio rezervo rinkoje, nes nors paklausos poreikis atitinka 100 proc. gamintojų pasiūlą, tačiau šie gamintojai tarpusavyje bus suinteresuoti konkuruoti Tretinio rezervo paslaugos aukcione tam, kad jų paslaugos teikimo kaštai būtų visiškai padengiami, nes teikiant izoliuoto darbo paslaugą visi gamintojų kaštai nebūtų padengiami.**

3. Scenarijus. PSO nenustato izoliuoto darbo paslaugos poreikio arba nustato, kad darbo izoliuotu režimu paslaugai nebus reikalingi visi Lietuvoje veikiantys elektros energijos gamintojai bei izoliuoto darbo paslauga nereguliuojama arba pilnai padengiami visi paslaugos teikimo kaštai. **Atsižvelgiant į tai, AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG neturės didelės įtakos Tretinio rezervo rinkoje, nes gamintojų turima paslaugos pasiūla viršys PSO poreikį.**

4. Scenarijus. PSO nenustato izoliuoto darbo paslaugos poreikio arba nustato, kad darbo izoliuotu režimu paslaugai nebus reikalingi visi Lietuvoje veikiantys elektros energijos gamintojai. Izoliuoto darbo paslauga reguliuojama taikant finansinį skatinimą dalyvauti tretinio rezervo paslaugos aukcione. **Atsižvelgiant į tai, AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG neturės didelės įtakos, nes gamintojų turima paslaugos pasiūla viršys PSO poreikį, nepadengiami visi izoliuoto darbo paslaugos kaštai.**

6 pav. Didelę įtaką turinčio asmens Tretinio rezervo rinkoje nustatymas

Išvados: AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG turi didelę įtaką Tretinio rezervą rinkoje 1 scenarijaus atveju.

4.3.5 Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo schema

Vertinant rezervinės galios paslaugų teikimą svarbu aptarti ir VIAP teikiančius elektros energijos gamintojus. Pirmiausia pažymėtina, kad su rezervinės galios paslaugomis 2016–2019 m. tiesiogiai susijusi Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energetikos sektoriuje teikimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 916 „Dėl Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energetikos sektoriuje teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – Teikimo aprašas), 7.4 papunktyje numatyta paslauga – elektros energetikos sistemos rezervų užtikrinimas nustatytoje elektrinėse, kurių veikla būtina valstybės energetiniam saugumui užtikrinti.

Atsižvelgiant į tai, kad 2016–2018 m. Teikimo aprašo 7.4 papunktyje numatytos paslaugos teikėju buvo nustatytas LEG, toliau pateikiami tretinio aktyvios galios rezervą ir VIAP paslaugos esminiai kiekvienų metų teikimo momentai.

4.3.5.1. Dėl 2016 m. Teikimo aprašo 7.4 papunktyje nustatytos paslaugos

- Vyriausybė 2015 m. spalio 7 nutarimo Nr. 1083 „Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikėjų ir viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo apimties 2016 metams nustatymo“ 1.1 papunkčiu nustatė, kad Teikimo aprašo 7.4 papunktyje nurodytą paslaugą teiks LEG Lietuvos elektrinė.

- PSO nuo 2016 m. sausio 1 d. naujos jungties su Švedija „NordBalt“ eksploatacijai užsakė 505 MW tretinio rezervą (*palyginimui, 2015 m. užsakyta 270 MW tretinio rezervą*). Tretinio rezervą paslauga 2016 m. buvo teikiama LEG padalinio Lietuvos elektrinės.

- LEG sprendimu Lietuvos elektrinės 7 blokas buvo remontuojamas (nuo 2015 m. spalio 19 d. iki 2016 m. gegužės 22 d), nors šio bloko sąnaudos įtrauktos į tretinio rezervo kainą ir dengiamos iš sisteminių paslaugų biudžeto. Kadangi 2016 m. sausio mėn. LEG padalinio Lietuvos elektrinės 7 blokas buvo remontuojamas ir negalėjo teikti rezervo paslaugos, ši paslauga buvo užtikrinama kito Lietuvos elektrinės gamybos pajėgumo – kombinuoto ciklo bloko, kuris buvo priskirtas teikti Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą ir galėtų būti naudojamas gaminant elektros energiją ir didinant pasiūlą elektros energijos biržoje, tačiau 2016 m. sausio mėn. šis blokas pakeitė remontuojamą Lietuvos elektrinės 7 bloką ir teikė rezervo paslaugą, todėl negalėjo būti visu pajėgumu naudojamas elektros energijos gamybai.

- LEG gamybos įrenginiai 2016 m. teikė šias paslaugas: kombinuoto ciklo blokas teikė Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą, Lietuvos elektrinės 7 ir 8 blokai teikė tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą.

4.3.5.2. Dėl 2017 m. Teikimo aprašo 7.4 papunktyje nustatytos paslaugos

- Vyriausybė 2016 m. lapkričio 23 d. nutarimo Nr. 1178 „Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikėjų ir viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo apimties 2017 metams nustatymo“ 1 punktu patvirtino, kad 2017 metais Teikimo aprašo 7.4 papunktyje nurodytą paslaugą teiks LEG Lietuvos elektrinės kombinuotojo ciklo blokas.

- LEG gamybos įrenginiai 2016 m. teikė šias paslaugas: kombinuoto ciklo blokas – nustatytas Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą, Lietuvos elektrinės 7 ir 8 blokai teikė tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugas, t. y. teikė tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle bei antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, ir tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui.

- PSO 2016 m. gruodžio 13 d. organizuojuose Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų aukcionuose LEG Lietuvos elektrinės kombinuotojo ciklo blokas nedalyvavo ir neteikė kainos pasiūlymo, kadangi šis įrenginys buvo priskirtas 2017 m. teikti Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą.

4.3.5.3. Dėl 2018 m. Teikimo aprašo 7.4 papunktyje nustatytos paslaugos

- Vyriausybė 2017 m. lapkričio 29 d. nutarimu Nr. 966 „Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikėjų ir viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo apimties 2018 metams nustatymo“ patvirtino, kad 2018 metais Teikimo aprašo 7.4 papunktyje nurodytą VIAP 212 MW elektros energijos gamybos apimtimi teikia LEG padalinys Lietuvos elektrinė. Taip pat nustatė, kad šiai paslaugai teikti negali būti naudojami tretinį aktyviosios galios rezervą užtikrinantys įrenginiai.

- PSO 2018 metams užsakė 260 MW/val. Tretinio 330 kV rezervo paslaugos, kurią, įvertinus PSO 2017 m. spalio 6 d. organizuoto aukciono rezultatus, 2018 m. teikė LEG kombinuoto ciklo blokas.

- PSO 2017 m. spalio 6 d. organizuojuose Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų aukcionuose LEG teikė kainos pasiūlymus – Lietuvos elektrinės kombinuotojo ciklo bloko ir dėl 8 bloko. LEG padalinio Lietuvos elektrinės 7 blokas nedalyvavo ir neteikė kainos pasiūlymo dėl tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos teikimo 2018 m.

- LEG valdyba 2017 m. gruodžio 11 d. priėmė sprendimą nutraukti Bendrovės padalinio Lietuvos elektrinės 7 bloko eksploatavimą nuo 2018 m. sausio 1 d. ir konservuoti šį bloką.

- LEG gamybos įrenginiai 2018 m. teikė šias paslaugas: Lietuvos elektrinės 8 blokas – nustatytas teikti Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą, kombinuoto ciklo blokas teikė tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle bei antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugą. Lietuvos elektrinės 7 blokas buvo konservuotas.

- LEG 2018 m. liepos 5 d. raštu Nr. SDK-33 kreipėsi į PSO nurodydama, kad 2017 m. gruodžio 22 d. tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos pirkimo–pardavimo sutarties Nr. SUT-279-17/2010/2/17/0279, sudarytos tarp LEG ir PSO 3.5 papunktis įtvirtina gamintojui teisę pakeisti įrenginius, kuriais teikiamos rezervo paslaugos, jei keičiami įrenginiai atitinka reikalavimus ir sutarties nuostatas bei gaunamas PSO sutikimas. Kadangi LEG tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugą 2018 m. teikia LEG kombinuoto ciklo bloku, todėl LEG pateikė prašymą PSO, kad 2018 m. liepos–spalio mėn. planuojamos tarpsisteminės elektros jungties NordBalt remonto metu Tretinio 330 kV rezervo paslaugą būtų teikiama ne kombinuoto ciklo bloku, bet LEG valdomu 8 bloku. Pažymėjo, kad įrenginių apkeitimas būtų atliekamas tik NordBalt remonto laikotarpiu, o remontui pasibaigus Tretinio 330 kV rezervo paslauga ir vėl būtų teikiama su kombinuoto ciklo bloku.

- PSO 2018 m. liepos 11 d. raštu Nr. KONF-SD-84 pateikė sutikimą, kad Tretinio 330 kV rezervo paslauga „NordBalt“ remonto metu būtų teikiama LEG 8 bloku. Taip pat LEG 2018 m. liepos 18 d. viešai paskelbė³⁴ apie kombinuoto ciklo bloko ir 8 bloko apkeitimą.

4.3.5.4. Dėl 2019 m. Teikimo aprašo 7.4 papunktyje nustatytos paslaugos

- Energetikos ministerija 2018 m. spalio 25 d. raštu Nr. (17.2-16E)3-1933 pateikė informaciją, jog 2019 metais neplanuojama nustatyti Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugos teikėjų.

- LEG viešai paskelbė³⁵, kad LEG 7 ir 8 blokai 2019 m. bus konservuoti tol, kol jų prireiks įgyvendinant planuojamo Baltijos šalių elektros energetikos sistemų izoliuoto darbo bandymo programą. Atkreiptinas dėmesys, kad LEG 7 blokas konservuotas jau nuo 2018 m. sausio 1 d., o nuo 2019 m. sausio 1 d. bus nutraukta ir LEG 8 bloko eksploatacija jį konservuojant.

- LEG gamybos įrenginiai 2019 m. teiks šias paslaugas: kombinuoto ciklo blokas – Tretinio 330 kV rezervo paslauga, 7-8 blokai bus konservuoti tokiu būdu, kad būtų prieinami Baltijos šalių izoliuoto darbo bandymui.

4.3.5.5. Išvados

1. Vyriausybės sprendimais 2016–2018 m. laikotarpiu Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą teikė vienintelis elektros energijos gamintojas – LEG. 2016 m. ši paslauga buvo teikiama LEG kombinuoto ciklo bloku, 2017–2018 m. LEG 8 bloku. 2019 m. nenustatytas šios paslaugos poreikis.

2. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, VIAP paslaugos teikimas turi tiesioginę įtakos rezervinės galios paslaugų teikimui, kadangi VIAP teikiantys įrenginiai negali būti naudojami tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos teikimui. Todėl, susidaro situacija, kai gamintojams teikiant Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą atitinkama apimtimi mažėja tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos teikėjų pasiūla. Taip pat elektros energijos gamintojas, kuris teikia Teikimo

³⁴<http://gamyba.le.lt/apie-mus/naujienos/neveikiant-nordbalt-gaminti-gales-kombinuotojo-ciklo-blokas-elektrenuose/4425>

³⁵ <http://gamyba.le.lt/apie-mus/naujienos/konservuoti-senieji-elektrenu-komplekso-blokai-bus-parengti-dalyvauti-sistemos-bandymuose/4431>

aprašo 7.4 papunkčio paslaugą turi lankstesnes galimybes keisti gamybos įrenginius tarpusavyje, kurie teikia Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugą ir Tretinio rezervo arba Tretinio 330 kV rezervo paslaugą, jų remonto, bandymų ir dalyvavimo elektros energijos rinkoje metu.

3. Tačiau, įvertinus tai, jog 2019 m. nenustatyti Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugos teikėjai, tyrimo darbo grupė nevertino Teikimo aprašo 7.4 papunkčio paslaugos ir Tretinio rezervo arba Tretinio 330 kV rezervo paslaugų charakteristikų atitikimo tarpusavyje apibrėžiant Tretinio rezervo arba Tretinio 330 kV rezervo paslaugų rinką.

4.4. Elektros energijos rezervinės galios rinkų koncentracija

Vertinant elektros energijos rezervinės galios rinkų koncentraciją pagal rinkos dalyvių turimų elektrinių turimą galią bei rezervinės galios kiekį, kurį užsako PSO, naudotas *Herfindalio* – *Hiršmano* indeksas (toliau – HHI) (angl. *Herfindahl-Hirschmann-Index*). Jei HHI reikšmė mažesnė nei 1000, rinkos koncentracijos laipsnis yra nedidelis, jeigu HHI reikšmė svyruoja tarp 1000 ir 1800 – rinkos koncentracijos laipsnis yra vidutinis, jei HHI reikšmė didesnė nei 1800 – rinkos koncentracijos laipsnis yra didelis. Rinkos koncentracijai nustatyti taip pat naudoti trys rinkos struktūros rodikliai – C1, C4 ir C10, kurie nurodo vieno, keturių ir dešimties didžiausių rinkos dalyvių užimamą rinkos dalį (proc.). Jei C1 daugiau kaip 40 proc., rinkoje yra dominuojančią padėtį užimantis rinkos dalyvis³⁶, kitu atveju (t. y. jei C1 mažiau kaip 40 proc.) – rinkoje nėra dominuojančią padėtį užimančio rinkos dalyvio. Jei C4 yra mažiau nei 40 proc., rinkoje yra efektyvi konkurencija, jei C4 daugiau nei 70 proc., tuomet rinka yra labai koncentruota.

4.4.1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkos koncentracija

Apskaičiavus rinkos koncentraciją pagal PSO pateiktus antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo kiekius, HHI reikšmė 2016–2019 m. siekė 10000, t. y. buvo maksimali, kadangi šią paslaugą teikė tik vienas elektros energijos gamintojas – LEG.

Atsižvelgiant į rinkos dalyvių skaičių, C1, C4 ir C10 rodikliai nevertinami.

4.4.2. Tretinio 330 kV rezervo paslaugos rinkos koncentracija

Apskaičiavus rinkos koncentraciją pagal PSO pateiktus Tretinio 330 kV rezervo kiekius, HHI reikšmė 2016–2019 m. siekė 10000, t. y. buvo maksimali, kadangi šią paslaugą teikė tik vienas elektros energijos gamintojas – LEG.

Atsižvelgiant į rinkos dalyvių skaičių, C1, C4 ir C10 rodikliai nevertinami.

4.4.3. Tretinio rezervo paslaugos rinkos koncentracija

10 lentelėje pateikiama Tretinio rezervo paslaugos rinkos dalyvių turimoji galia 2016–2019 m.

³⁶ Ši nuostata atitinka ir Konkurencijos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą dominuojančios padėties apibrėžtį, kad Dominuojanti padėtis – vieno ar daugiau ūkio subjektų padėtis atitinkamoje rinkoje, kai tiesiogiai nesusiduriama su konkurencija arba kuri sudaro galimybę daryti vienpusę lemiamą įtaką atitinkamoje rinkoje veiksmingai ribojant konkurenciją. Jeigu neįrodoma priešingai, laikoma, kad ūkio subjektas (išskyrus mažmenine prekyba besiverčiantį ūkio subjektą) užima dominuojančią padėtį atitinkamoje rinkoje, jeigu jo rinkos dalis sudaro ne mažiau kaip 40 procentų.

10 lentelė. Elektros energijos gamintojų turimoji galia nuo visos bendros elektrinių turimosios galios, 2016–2019 m.

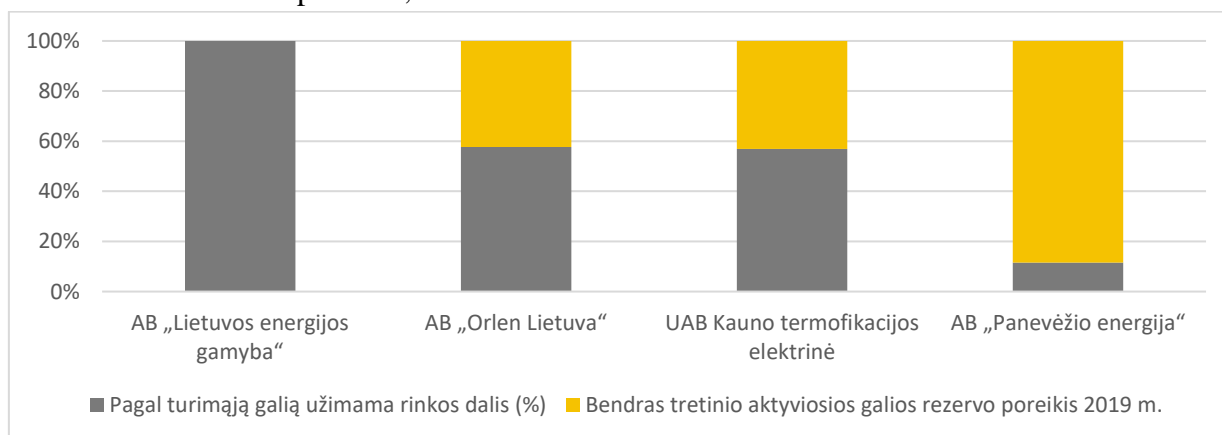
Metai	LEG		AB „Orlen Lietuva“		UAB Kauno termofikacijos elektrinė		AB „Panevėžio energija“		Iš viso:
	Elektrinių turimoji galia, MW	%	Elektrinių turimoji galia, MW	%	Elektrinių turimoji galia, MW	%	Elektrinių turimoji galia, MW	%	Elektrinių turimoji galia, MW
2016	1002	75%	146	11%	148	11%	30	2%	1326
2017	1002	75%	150	11%	148	11%	30	2%	1330
2018	1002	75%	150	11%	148	11%	30	2%	1330
2019	1002	75%	150	11%	148	11%	30	2%	1330

Įvertinus 10 lentelėje pateiktą turimąją galią, apskaičiuoti Konkurencijos intensyvumo rinkoje rodikliai pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė. Konkurencijos intensyvumo rinkoje rodikliai vertinant turimąją elektrinių galią, 2016–2019 m.

Rodiklis – vertinant instaliuotą elektrinių galią (MW)	2016	2017	2018	2019
HHI	5773	5773	5773	5773
C1	74%	74%	74%	74%
C4	100%	100%	100%	100%
C10	-	-	-	-

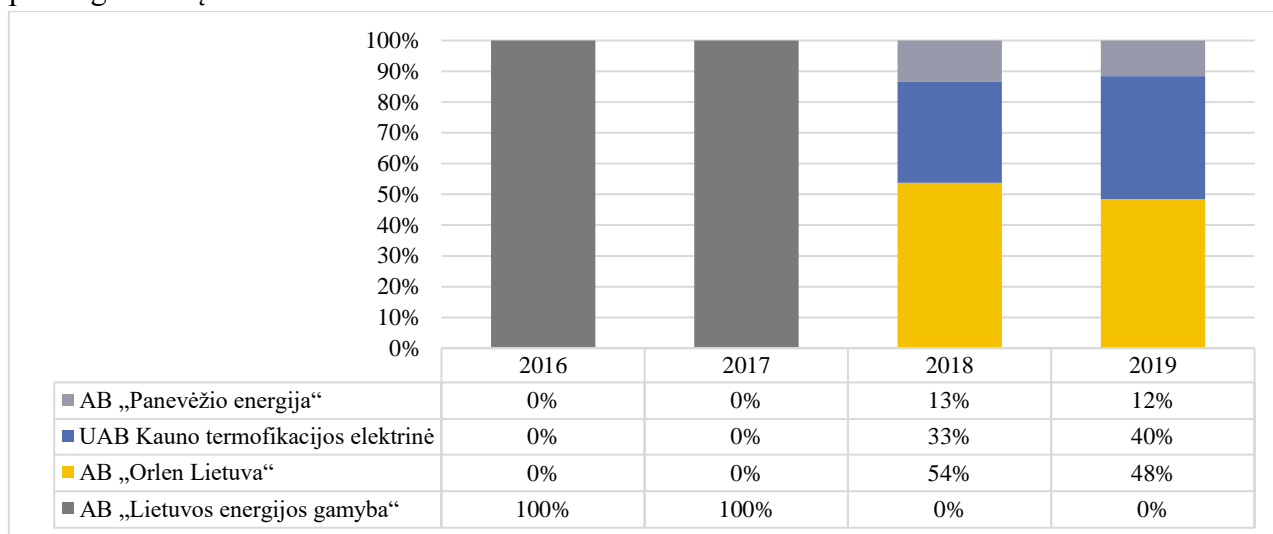
7 pav. Elektros energijos gamintojų pagal turimąją galią užimama Tretinio rezervo paslaugos dalis nuo bendro PSO poreikio, 2019 m.

11¹ lentelė. Elektros energijos gamintojų pagal turimąją galią užimama Tretinio rezervo paslaugos dalis nuo bendro PSO poreikio, 2016–2019 m., proc.

	2016	2017	2018	2019
LEG	100%	100%	100%	100%
AB „Orlen Lietuva“	29%	67%	67%	58%
UAB Kauno termofikacijos elektrinė	29%	66%	66%	57%
AB „Panevėžio energija“	6%	13%	13%	12%

8 pav. Elektros energijos gamintojų užimama dalis pagal 2016–2019 m. teiktą Tretinio rezervo paslaugos kiekį

12 lentelė. Konkurencijos intensyvumo rinkoje rodikliai vertinant elektrinių užimamą dalį pagal rezervo paslaugos kiekį, 2016–2019 m.

Vertinant instaliuotą elektrinių galią (MW)	2016	2017	2018	2019
Rodiklis				
HHI	10000	10000	4148	4082
C1	100%	100%	54%	48%
C4	Atsižvelgiant į rinkos dalyvių skaičių, C1, C4 ir C10 rodikliai nevertinami.			
C10				

Rinkos koncentracijos lygis labai aukštas. Rinkoje yra 4 elektros energijos gamintojai (AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG), galintys teikti Tretinio rezervo paslaugą. Tiriamuoju laikotarpiu daugiau nei 40 % Tretinio rezervo paslaugos rinkos užėmė šie gamintojai: AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir LEG.

4.4.4. Potencialios konkurencijos galimybės, jei atsirastų daugiau rinkos dalyvių

Pastebėtina, kad 2019 m. sausio 15 d. buvo priimtas Energetikos ministro įsakymas Nr. 1-7 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. birželio 18 d. įsakymo Nr. 1-116 „Dėl Elektros tinklų naudojimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo, kuriuo numatoma, jog tretinio aktyviosios galios rezervo aukcione pasiūlymus gali teikti prie elektros energijos skirstomojo tinklo prijungti elektros energijos gamintojai, kurių vienetinė generatoriaus galia yra 20 MW ir daugiau ir kurių elektros energijos gamybos įrenginiai atitinka perdavimo sistemos operatoriaus Tretinio aktyviosios galios rezervų aukciono reglamente nustatytus kvalifikacinius ir techninius reikalavimus.

Tokiu būdu galėtų atsirasti platesnis subjektų ratas Tretinio rezervo rinkoje, tačiau šios paslaugos teikimas subjektams nebūtų privalomas. Šio tyrimo metu, nesant konkrečios informacijos apie subjektus, prijungtus prie elektros energijos skirstomojo tinklo, kurie teiktų ir kokia apimtimi galėtų teikti tokią paslaugą, ši aplinkybė plačiau nėra vertinama.

5. KONKURENCIJOS PROBLEMOS, DIDELĘ ĮTAKĄ TURINČIŲ SUBJEKTŲ ĮVARDIJIMAS

Komisija respondentų prašė pateikti nuomonę apie konkurencijos lygį elektros energijos rezervinės galios rinkose bei įvardinti problemas, su kuriomis respondentai susiduria ir (arba) gali susidurti bei kurios riboja ir (arba) gali ateityje riboti veiksmingą konkurenciją šioje rinkoje.

PSO Anketoje nurodė, kad *„šiuo metu ir artimoje perspektyvoje reali konkurencija galima tik tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui. Dėl Lietuvos gamintojų nekonkurencinės elektros energijos kainos didmeninėje elektros rinkoje didžioji dalis generatorių yra šaltos būsenos ir technologiškai negali dalyvauti antrinio avarinio rezervo paslaugų rinkoje. Kadangi tik LEG elektros gamybos įrenginiai prijungti prie 330 kV tinklo, konkurencijos nėra ir tretinio aktyviosios galios rezervo rinkoje, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui.“* Vienas gamintojų nurodė, jog *„konkurencija yra tik tretinio aktyviosios galios rezervo paslaugos teikime, išskyrus 330 kV tinklą“*. Taip pat viena respondentų nurodė, kad *„veiksmingą konkurenciją riboja tai, kad Lietuvoje didžiąją dalį elektros jėgainių (pagal instaliuotą galią) valdo viena bendrovė, neskelbiami konkursai ilgalaikių (5-10 metų) galios rezervo tiekimo sutarčių sudarymui. Konkurenciją galėtų riboti ir sumažėjęs dalyvių skaičius.“* Kitas respondentas nurodė, kad *„Antrinio aktyviosios galios rezervo nuokrypiams reguliuoti paslaugos teikimo konkurencija pasireiškia ne Lietuvos rinkoje, o regioninėje rinkoje, kadangi šių paslaugų Lietuvos PSO gali įsigyti ir iš kitų šalių PSO. <...> antrinio ir (ar) tretinio aktyviosios galios rezervų paslaugų rinka akivaizdžiai apima platesnę geografinę teritoriją nei Lietuvos Respublika, todėl ji turi būti atsižvelgta vertinant konkurencijos lygį bei galimus veiksmingos konkurencijos ribojimus šiose rinkose.“* Referuojant į pastarąją pastabą pastebėtina, kad Tyrimo darbo grupė regioniškumo aspektą įvertino apibrėždama elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkas (žr. šios ataskaitos 3 skyrių).

Apibendrinant respondentų atsakymus, darytina išvada, jog daugumą respondentų indikuoja konkurencijos trūkumo problematiką atskirose rinkose ir identifikuoja, jog dalyje rinkų konkurencijos apskritai nėra.

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 66 straipsnio 1 dalimi, asmuo laikomas turinčiu didelę įtaką elektros energijos rinkoje, jeigu jis vienas ar kartu su kitais asmenimis užima padėtį, prilygintą dominuojančiai, tai yra tokią ekonominės galios padėtį, kuri suteikia jam galią elgtis pakankamai nepriklausomai nuo konkurentų, klientų ir vartotojų. Dominavimo atitinkamose rinkose aspektai įvertinti šios ataskaitos 4 skyriuje.

Išanalizavus pagrindinius konkurencijos Rezervinės galios paslaugų rinkose veiksmingumo vertinimo kriterijus (rinkos koncentraciją, įėjimo į rinką barjerus, potencialią konkurenciją, galimybes taikyti nepagrįstas kainas), nustatyta, kad:

1.1. Tiriamuoju 2016–2019 m. laikotarpiu (t. y. įvertinant visą Komisijai pateiktą ir žinomą informaciją dėl 2019 m. elektros energijos rezervinės galios paslaugų užsakymo ir teikimo apimčių):

1.1.1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje Lietuvos geografinėje aprėptyje veiklą vykdė 1 asmuo „Lietuvos energijos gamyba“, AB.

1.1.2. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje veiklą vykdė 4 asmenys: AB „Panevėžio energija“, AB „Orlen Lietuva“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė ir „Lietuvos energijos gamyba“, AB.

1.1.3. Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje veikė 1 asmuo AB „Lietuvos energijos gamyba“, AB.

1.1.4. Susiję asmenys, sudarę vieną ūkio subjektą:

1.1.5. „Lietuvos energijos gamyba“, AB kartu su Lietuvos energija, UAB, tiesiogiai ir netiesiogiai valdomomis įmonėmis (toliau – Ūkio subjektas „Lietuvos energijos gamyba“, AB).

1.1.6. AB „ORLEN Lietuva“ kartu su Polski Koncern Naftowy Orlen Polska Akcyjna, tiesiogiai ir netiesiogiai valdomomis įmonėmis (toliau – Ūkio subjektas AB „ORLEN Lietuva“).

1.1.7. AB „Panevėžio energija“ kartu su UAB „Aukštaitijos vandenys“, susiję per Panevėžio miesto savivaldybę (toliau – Ūkio subjektas AB „Panevėžio energija“).

1.1.8. UAB Kauno termofikacijos elektrinė kartu su Energy Capital Holding PTE. LTD (toliau – Ūkio subjektas UAB Kauno termofikacijos elektrinė).

3. Nustatyti, kad:

3.1. Konkurencija **Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje Lietuvos geografinėje aprėptyje** nėra veiksminga, nes:

3.1.1. Ūkio subjekto „Lietuvos energijos gamyba“, AB užimama rinkos dalis vertinant pagal turimąją galią sudarė 100 proc., vertinant pagal teiktą paslaugos apimtį – 100 proc.

3.1.2. Koncentracijos laipsnis labai didelis.

3.1.3. Egzistuoja administraciniai / teisiniai, strateginiai barjerai bei finansiniai barjerai. Įėjimo į rinką barjerai dėl infrastruktūros, kuria disponuojant galima gaminti ir į tinklus tiekti elektros energiją, egzistuoja, tačiau visi gamintojai turi galimybę pasinaudoti esamais tinklais, jeigu turimi pakankami finansiniai ištekliai. Didžiausia infrastruktūra disponuoja „Lietuvos energijos gamyba“, AB.

3.1.4. Konkurenciniai rinkos plėtros procesai nestebimi. Vertinant rinką pagal paslaugas teikiančius subjektus, rinkoje dalyvauja tas pats rinkos dalyvis.

3.1.5. Ūkio subjektas „Lietuvos energijos gamyba“, AB dėl veiksmingos konkurencijos trūkumo, jei šio Ūkio subjekto teikiamos antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos kainos būtų nereguliuojamos, turi galimybes nustatyti nepagrįstas (pernelyg dideles ar pernelyg žemas) kainas. „Lietuvos energijos gamyba“, AB kainos antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinkoje 2016–2019 m. laikotarpiu buvo reguliuojamos.

3.2. Konkurencija **Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje** nėra veiksminga, nes:

3.2.1. Ūkio subjekto „Lietuvos energijos gamyba“, AB užimama rinkos dalis Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje vertinant pagal turimąją galią sudarė 100 proc., vertinant pagal teiktą paslaugos apimtį – 100 proc.

3.2.2. Koncentracijos laipsnis labai didelis.

3.2.3. Egzistuoja administraciniai / teisiniai, strateginiai barjerai bei finansiniai barjerai. Įėjimo į rinką barjerai dėl infrastruktūros, kuria disponuojant galima gaminti ir į tinklus tiekti elektros energiją, egzistuoja, tačiau visi gamintojai turi galimybę pasinaudoti esamais tinklais, jeigu turimi pakankami finansiniai ištekliai. Didžiausia infrastruktūra disponuoja „Lietuvos energijos gamyba“, AB.

3.2.4. Konkurenciniai rinkos plėtros procesai nestebimi. Vertinant rinką pagal paslaugas teikiančius subjektus, rinkoje dalyvauja tas pats rinkos dalyvis.

3.2.5. Ūkio subjektas „Lietuvos energijos gamyba“, AB dėl veiksmingos konkurencijos trūkumo, jei šio Ūkio subjekto teikiamų tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos kainos

būtų nereguliuojamos, turi galimybes nustatyti nepagrįstas (pernelyg didelės ar pernelyg žemas) kainas. „Lietuvos energijos gamyba“, AB kainos tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje 2016–2019 m. laikotarpiu buvo reguliuojamos.

3.3. Konkurencija Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje nėra pakankamai veiksminga, nes:

3.3.1. Ūkio subjekto „Lietuvos energijos gamyba“, AB užimama rinkos dalis Tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje vertinant pagal turimąją galią sudarė 100 proc., vertinant pagal teiktą paslaugos apimtį – 2016–2017 m. – 100 proc., 2018–2019 m. – 0 proc.

3.3.2. Ūkio subjekto AB „ORLEN Lietuva“ užimama rinkos dalis tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje vertinant pagal turimąją galią sudarė nuo 29 iki 67 proc., vertinant pagal teiktą paslaugos apimtį – 2016–2017 m. – 0 proc., 2018 m. – 54 proc., 2019 m. – 48 proc.

3.3.3. Ūkio subjekto AB „Panevėžio energija“ užimama rinkos dalis tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje vertinant pagal turimąją galią sudarė nuo 6 iki 13 proc., vertinant pagal teiktą paslaugos apimtį – 2016–2017 m. – 0 proc., 2018 m. – 13 proc., 2019 m. – 12 proc.

3.3.4. Ūkio subjekto UAB Kauno termofikacijos elektrinė užimama rinkos dalis tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje vertinant pagal turimąją galią sudarė nuo 29 iki 66 proc., vertinant pagal teiktą paslaugos apimtį – 2016–2017 m. – 0 proc., 2018 m. – 33 proc., 2019 m. – 40 proc.

3.3.5. Tiriamuoju laikotarpiu daugiau nei 40 proc. rinkos pagal turimąją galią paslaugos teikimui ir pagal faktiškai teiktą paslaugos apimtį tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje užėmė Ūkio subjektas „Lietuvos energijos gamyba“, AB, Ūkio subjektas AB „ORLEN Lietuva“ ir Ūkio subjektas UAB Kauno termofikacijos elektrinė.

3.3.6. Perdavimo sistemos operatoriaus 2019 m. nustatytas poreikis tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugai bei Baltijos šalių elektros energetikos sistemos izoliuoto darbo bandymo paslaugai, atitinka Ūkio subjektų „Lietuvos energijos gamyba“, AB, AB „Panevėžio energija“, AB „ORLEN Lietuva“ ir UAB Kauno termofikacijos elektrinė turimų gamybos įrenginių pasiūlą, t. y. konkurencija negalima.

3.3.7. Koncentracijos laipsnis labai didelis;

3.3.8. Egzistuoja administraciniai / teisiniai, strateginiai barjerai bei finansiniai barjerai. Įėjimo į rinką barjerai dėl infrastruktūros, kuria disponuojant galima gaminti ir į tinklus tiekti elektros energiją, egzistuoja, tačiau visi gamintojai turi galimybę pasinaudoti esamais tinklais, jeigu turimi pakankami finansiniai ištekliai. Didžiausia infrastruktūra disponuoja „Lietuvos energijos gamyba“, AB;

3.3.9. Konkurenciniai rinkos plėtros procesai nestebimi. Vertinant rinką pagal paslaugas teikiančius subjektus, rinkoje dalyvauja tie patys rinkos dalyviai.

3.3.10. Tais atvejais, kai iki tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos aukciono pradžios viešai prieinama informacija, kad šio skyriaus 2.1.4 papunktyje nurodytoje rinkoje elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus nustatytas poreikis šiai paslaugai didesnis už tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugą galinčių teikti elektros energijos gamintojų

(išskyrus „Lietuvos energijos gamyba“, AB) šios paslaugos aukcionui prieinamą turimąją galią, Ūkio subjektas „Lietuvos energijos gamyba“, AB dėl veiksmingos konkurencijos trūkumo turi galimybes nustatyti nepagrįstas (pernelyg dideles ar pernelyg žemas) kainas.

3.3.11. Tuo atveju, kai iki tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos aukciono pradžios, elektros energijos perdavimo sistemos operatorius paskelbia, kad bus užsakomi papildomi izoliuoto darbo paslaugą galinčių teikti elektros energijos gamintojų pajėgumai, o izoliuoto darbo paslaugos kainos teisės aktų nustatyta tvarka nebūtų reguliuojamos arba teisės aktų nustatyta tvarka izoliuoto darbo paslaugos kainos būtų grįstos visišku izoliuoto darbo paslaugos sąnaudų padengimu, ir šių paslaugų teikimui būtų reikalingi visų gamintojų, galinčių teikti tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, ir izoliuoto darbo paslaugas, pajėgumai, Ūkio subjektai „Lietuvos energijos gamyba“, AB, AB „ORLEN Lietuva“, AB „Panevėžio energija“, UAB Kauno termofikacijos elektrinė dėl veiksmingos konkurencijos trūkumo turi galimybes nustatyti nepagrįstas (pernelyg dideles) kainas šio skyriaus 2.1.4 papunktyje nurodytoje rinkoje.

4.1. Ūkio subjektas „Lietuvos energijos gamyba“, AB yra didelę įtaką turintis asmuo:

4.1.1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo rinkos Lietuvos Respublikos geografinėje aprėptyje.

4.1.2. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje.

4.1.3. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje, atsižvelgiant į tai, kad tai vienintelis ūkio subjektas, kuris pagal savo turimąją galią, gali užtikrinti visą elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus poreikį šiai paslaugai teikti.

4.2. Ūkio subjektas AB „ORLEN Lietuva“ didelę įtaką turintis asmuo tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje šio skyriaus 3.3.12 papunktyje nurodytu atveju.

4.3. Ūkio subjektas AB „Panevėžio energija“ didelę įtaką turintis asmuo tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje šio skyriaus 3.3.12 papunktyje nurodytu atveju.

4.4. Ūkio subjektas UAB Kauno termofikacijos elektrinė didelę įtaką turintis asmuo tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje šio skyriaus 3.3.12 papunktyje nurodytu atveju.

Remiantis aukščiau išdėstytomis aplinkybėmis, konstatuotina, kad konkurencija tirtose rinkose nėra veiksminga.

6. GALIMYBĖS TAIKYTI NEPAGRĮSTAS (PERNELYG DIDELES AR PERNELYG ŽEMAS) KAINAS

6.1. Galimybės taikyti pernelyg dideles kainas vertinimas

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 67 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad gamintojų ir nepriklausomų tiekėjų parduodamos elektros energijos ir rezervinės galios kainos nereguluojamos, išskyrus atvejus, kai Komisija, vadovaudamasi Elektros energijos rinkos tyrimo taisyklėmis, ištyrusi rinką nustato, kad toks gamintojas ar nepriklausomas tiekėjas turi didelę įtaką rinkoje ir dėl veiksmingos konkurencijos trūkumo gali taikyti pernelyg dideles kainas arba naudoti kainų spaudimą, tuo darydamas žalą rinkos dalyviams. Atkreiptinas dėmesys, kad šio tyrimo metu nenustatyta

galimybė taikyti kainų spaudimą, atsižvelgiant į tai, kad konkurencijos teisėje kainų spaudimas ir grobuoniška kainodara laikomi savarankiškais veiksmais (pažeidimais) — pirmasis siejamas su vertikaliuoju stūmimu iš rinkos, o antrasis – su horizontaliuoju. Kainų (arba kitaip dar vadinamas maržos) spaudimas yra vertikalčiai integruoto (veikiančio priešsrovinėje ir pasrovinėje rinkoje) ūkio subjekto, dominuojančio priešsrovinėje rinkoje ir parduodančio priešsrovinę prekę (pvz., esminį išteklių kitų prekių gamybai ar paslaugų teikimui ir pan.) ūkio subjektams, konkuruojantiems su dominuojančiuoju pasrovinėje rinkoje, elgesys³⁷.

Atsižvelgdama į tai, Komisija, siekdama įvertinti rezervinės galios paslaugų teikėjų elgseną dėl galimybės taikyti pernelyg dideles ar pernelyg žemas (grobuoniškas) kainas, žemiau aptaria kiekvieną tiriamą rinką.

6.1.1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslaugos rinka

Kaip konstatuota šios ataskaitos 4.3.1 poskyryje, LEG šiuo metu yra vienintelis rinkos dalyvis, galintis užtikrinti elektros energijos rezervinės galios paslaugų antrinio avarinio galios rezervo teikimo pastovumą visus metus, Tiriamuoju laikotarpiu teikęs paslaugą 100 proc. Šios paslaugos užsakymui 2016–2019 m. nebuvo organizuojama atrankos procedūra (aukcionas), o paslauga užsakoma PSO sprendimu. Todėl, potencialios konkurencijos galimybių šioje rinkoje taip pat nenustatyta. Taigi LEG užima 100 proc. antrinio avarinio rezervo galios rinkos, *atitinkamai darytina išvada, kad asmuo turi galimybes taikyti nepagrįstai dideles teikiamų paslaugų kainas.*

Atkreiptinas dėmesys, kad ateityje planuojamas įgyvendinti regioninis rezervinės galios paslaugos rinkos sukūrimas gali turėti įtakos LEG statusui šioje rinkoje (žr. plačiau šios ataskaitos 2.3 poskyryje).

Taip pat remiantis PSO 10 metų tinklo plėtros planu 2018-2027 m., kuriame modeliujant generuojančių galių kitimą dešimties metų laikotarpiui, sudaryti du generuojančių galių kitimo scenarijai: Bazinis scenarijus ir Gamintojų vizijos scenarijus. Gamintojų vizijos scenarijuje numatyta, kad 5 agregato Kruonio HAE eksploatacija bus pradėta nuo 2025 m., kitų elektros energijos gamybos įrenginių, galinčių teikti antrinio aktyviosios galios rezervo paslaugą nėra numatyta.

6.1.2. Tretinio 330 kV rezervo paslaugos rinka

Kaip konstatuota šios ataskaitos 4.3.3 poskyryje, LEG šiuo metu yra vienintelis rinkos dalyvis, galintis užtikrinti elektros energijos Tretinio 330 kV rezervo paslaugų teikimo pastovumą visus metus, Tiriamuoju laikotarpiu teikęs paslaugą 100 proc. Potencialios konkurencijos galimybių šioje rinkoje taip pat nenustatyta. Taigi LEG užima 100 proc. Tretinio 330 kV rezervo galios rinkos, *atitinkamai darytina išvada, kad asmuo turi galimybes taikyti nepagrįstai dideles teikiamų paslaugų kainas.*

Taip pat remiantis PSO 10 metų tinklo plėtros planais naujų vartotojų prijungimas prie 330 kV elektros perdavimo tinklo neplanuojamas.

6.1.3. Tretinio rezervo paslaugos rinka

³⁷ Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2019 m. sausio 21 d. raštas Nr. (1.46-41) 6V-138 (R1-654).

Pastebėtina, kad vienam ūkio subjektui LEG tiriamuoju laikotarpiu buvo taikomas kainų reguliavimo įpareigojimas rezervinių paslaugų galios rinkoje, kurį vykdant paslaugų kainos negalėjo būti didesnės (įvertinus numatytą investicijų gražos dydį) nei sąnaudos. Todėl šiame poskyryje atliekamas vertinimas dviem pjūviais (1) ar LEG turėtų galimybių ir motyvų taikyti nepagrįstai dideles kainas, nesant kainų reguliavimo ir sąnaudų apskaitos įpareigojimų, (2) ar kiti gamintojai turi galimybių ir motyvų taikyti nepagrįstai dideles kainas, nesant kainų reguliavimo ir sąnaudų apskaitos įpareigojimų Tretinio rezervo paslaugos rinkoje.

Kaip minėta šios ataskaitos 4.4.3 poskyryje, šioje rinkoje aukštas koncentracijos lygis. Todėl, vertinant, ar yra subjektas/subjektai galintys taikyti pernelyg dideles kainas, vertinami trys galimi Tretinio rezervo paslaugos aukciono modeliavimo scenarijai:

Izoliuoto darbo paslauga nereguliuojama arba pilnai padengiami visi paslaugos teikimo kaštai

1. Kai PSO poreikis mažesnis arba lygus elektros energijos gamintojų (išskyrus LEG) turimajai šios paslaugos teikimo galiai;

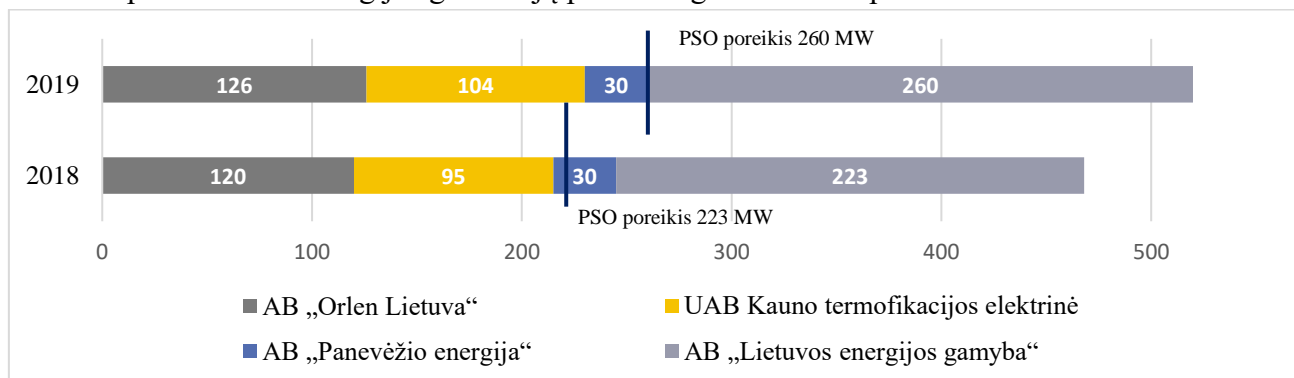
2. Kai PSO poreikis didesnis už elektros energijos gamintojų (išskyrus LEG) turimąją galią;

3. Kai PSO poreikis Tretinio rezervo, Tretinio 330 kV rezervo ir izoliuoto darbo užtikrinimui būtų lygus visų šias paslaugas galinčių teikti elektros energijos gamintojų turimajai galiai.

6.1.3.1. Pirmasis scenarijus

Atsižvelgiant į tai, kad Tretinio rezervo paslaugos aukcionai pradėti organizuoti nuo 2017 m., remiantis faktine informacija, kuomet PSO poreikis buvo mažesnis arba lygus elektros energijos gamintojų (išskyrus LEG) aukcione pasiūlytai galiai, pateikiamas gamintojų Tretinio rezervo aukcione pateiktos galios ir kainų pasiūlymų 2018–2019 m. palyginimas.

9 pav. Elektros energijos gamintojų pateiktos galios ir PSO poreikis 2018–2019 m.

Kaip matyti iš 9 pav. elektros energijos gamintojų (išskyrus LEG) turimos galios užteko padengti PSO poreikį, todėl galima daryti išvadą, kad Tretinio rezervo aukcioną laimėjo ir šią paslaugą užtikrino mažiausias paslaugos teikimo kainas pasiūlę elektros energijos gamintojai. Atkreiptinas dėmesys, kad nustatant aukciono laimėtoją vertinamos suminės elektros energijos gamintojų, galinčių užtikrinti 260 MW per val., sąnaudos ir aukciono laimėtojai nustatomi pagal mažiausias sumines rezervinės galios paslaugos įsigijimo sąnaudas. Remiantis viešai skelbiama informacija³⁸, elektros energijos gamintojų kainų pasiūlymai pateikti aukcione nurodomi 13 lentelėje.

³⁸ <http://www.litgrid.eu/index.php/naujienos-ir-ivykiai/naujienos/skelbiami-tretinio-aktyviosios-galios-rezervo-aukciono-rezultatai/10035>;

13 lentelė. Elektros energijos gamintojų kainų pasiūlymai, teikimo galia ir metinė paslaugos teikimo kaina

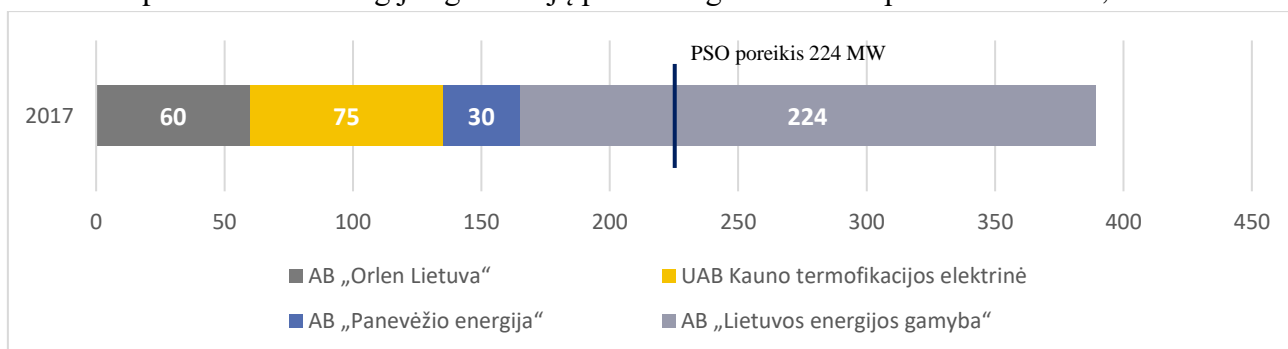
	2018 m.			2019 m.		
	Teikimo galia, MW	Suminė metinė paslaugos teikimo kaina, mln. EUR	Paslaugos teikimo kaina, EUR/MW/val.	Teikimo galia, MW	Suminė metinė paslaugos teikimo kaina, mln. EUR	Paslaugos teikimo kaina, EUR/MW/val.
AB „Orlen Lietuva“	120	3,15	3,00	126	2,97	2,69
UAB Kauno termofikacijos elektrinė	73	3,14	4,91	104	3,98	4,37
AB „Panevėžio energija“	30	1,31	4,98	30	1,27	4,83
LEG	260	18,49	8,12	260	10,25	4,50

Išvada. Atlikus vertinimą matyti, kad galimybių taikyti nepagrįstai dideles kainas, nepaisant LEG turimų didelių instaliuotų pajėgumų šiuo atveju nebūtų, kadangi LEG kaip ir kiti gamintojai konkuruoja dėl Tretinio rezervo rinkos dalies, nes gamintojų turimų pajėgumų suma viršija PSO poreikį.

6.1.3.2. Antrasis scenarijus

Atsižvelgiant į tai, kad Tretinio rezervo paslaugos aukcionai pradėti organizuoti nuo 2017 m., remiantis faktine informacija, kuomet PSO poreikis didesnis už gamintojų (išskyrus LEG) pasiūlytą galią, žemiau pateikiamas gamintojų pateiktos galios ir kainų pasiūlymų 2017 m. palyginimas.

10 pav. Elektros energijos gamintojų pateiktos galios ir PSO poreikis 2017 m., MW

Kaip matyti iš 2017 metams organizuoto aukciono, elektros energijos gamintojų (išskyrus LEG) pasiūlytos galios neužteko padengti PSO, t. y. pasiūlyta galia siekė 165 MW, kai tuo tarpu 2017 m. šios paslaugos poreikis buvo 224 MW. Neužtekus elektros energijos gamintojų (išskyrus LEG) galios, PSO priėmė sprendimą šios paslaugos teikimą užsakyti iš LEG. Šios paslaugos teikimo kaina buvo apribota Komisijos nustatyta Tretinio rezervo paslaugos kainos viršutine riba.

14 lentelė. Elektros energijos gamintojų kainų pasiūlymai, teikimo galia ir metinė paslaugos teikimo kaina

	2017 m.		
	Teikimo galia, MW	Suminė metinė paslaugos teikimo kaina, mln. EUR	Paslaugos teikimo kaina, EUR/MW/val.
AB „Orlen Lietuva“	60	2,63	5
UAB Kauno termofikacijos elektrinė	75	6,45	9,81
AB „Panevėžio energija“	30	2,37	9,01
LEG	224	29,61	15,09 ³⁹

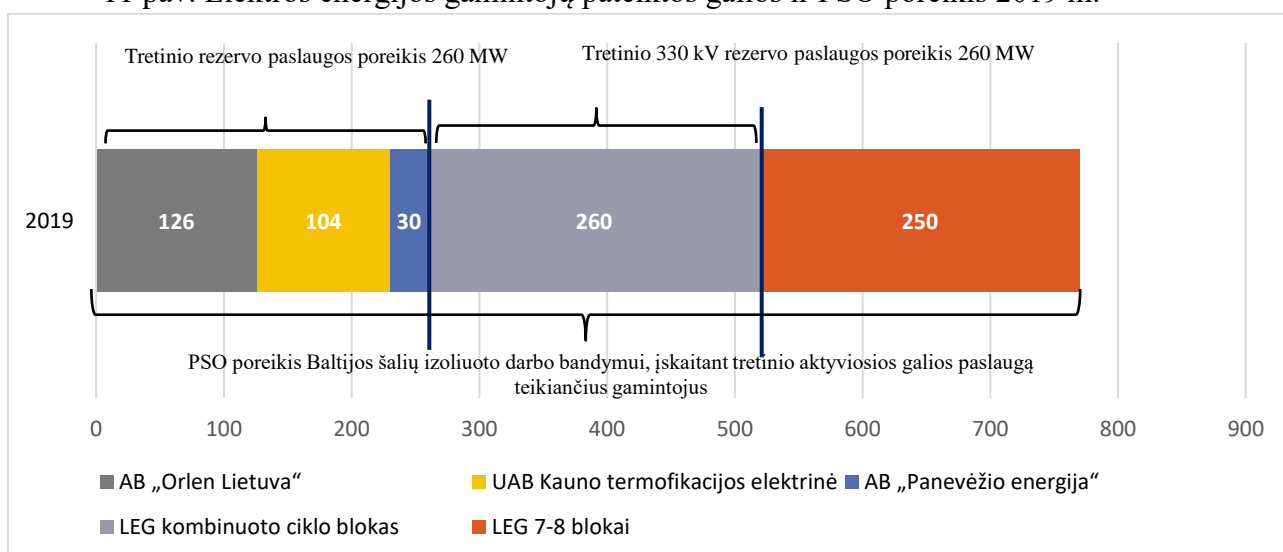
Išvada. Atlikus vertinimą matyti, kad šio scenarijaus atveju, LEG turėtų galimybę taikyti nepagrįstai dideles kainas, nes LEG turimas galios pajėgumas būtų reikalingas teikti paslaugą nesant pakankamiems kitų gamintojų aukcione pasiūlytiems pajėgumams.

6.1.3.3. Trečiasis scenarijus

Trečio scenarijaus vertinimas aktualus atsižvelgiant į tai, kad Energetikos ministerija 2018 m. lapkričio 19 d. raštu Nr. (17.2-16)-2049 pateikė derinti Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos integracijos į Europos elektros energetikos sistemas įstatymo Nr. XI-2052 pakeitimo įstatymą, kuriuo siūloma nustatyti, kad privalo būti teikiama izoliuoto darbo paslauga ir gamintojai, kurie teiks darbo izoliuotu režimu paslaugas, bus reguliuojami.

Kaip nurodyta šios ataskaitos 4.3.4 poskyryje, PSO nurodė, kad 2019 m. bus reikalinga užtikrinti visų elektros energijos gamintojų dalyvavimą Baltijos šalių izoliuoto darbo bandyme (9 lentelė). PSO 2019 m. nustatytas poreikis Baltijos šalių izoliuoto darbo bandymui, kurį tik iš dalies padengia Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo poreikį teikiantys gamintojai, todėl reikalinga ir likusių gamintojų turimoji galia (11 pav.).

11 pav. Elektros energijos gamintojų pateiktos galios ir PSO poreikis 2019 m.

³⁹ Buvo apribota Komisijos 2016 m. kainos nutarimu nustatyta kainos viršutinė riba

Atsižvelgiant į izoliuoto darbo paslaugos reguliavimą / nereguliavimą, šios ataskaitos 4.3.4 skyriuje įvertinti scenarijai dėl Tretinio rezervu ir izoliuoto darbo paslaugų sąsajos. Atkreiptinas dėmesys, kad 2018 m. spalio 5 d. organizuotame PSO Tretinio rezervu paslaugos aukcione LEG pateiktame kainos pasiūlyme nebuvo įtrauktos visos šios paslaugos teikimo sąnaudos, t. y. nepriskirtos netiesioginės šių gamybos įrenginių išlaikymo sąnaudos, jas priskiriant kitai paslaugai – Tretinio 330 kV rezervui. Tokia situacija susidarė todėl, kad Tretinio rezervu aukcionas buvo suorganizuotas anksčiau (2018 m. spalio 5 d.) negu PSO nurodė, kad izoliuoto darbo bandyme bus reikalingas visų elektros energijos gamintojų dalyvavimas (2018 m. spalio 9 d.), todėl gamintojai, įskaitant LEG, konkuravo dėl Tretinio rezervu paslaugos teikimo 2019 metams ir LEG bei kiti tretinio rezervu 2019 metams aukciono dalyviai negalėjo taikyti nepragrįstai didelės kainas ir tuo būdu daryti įtakos izoliuoto darbo paslaugos kainai.

Kadangi vadovaujantis Tinklų taisyklių 46.1.5 papunkčiu, izoliuotas elektros energetikos sistemos dalies darbas priskirtinas avarijų, sutrikimų prevencijos paslaugoms, kurios pagal Rinkos nutarimo 3 punktą yra reguliuojamos, todėl Komisijos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimu Nr. O3E-419 „Dėl AB „Lietuvos energijos gamyba“ elektros energijos rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų viršutinių ribų 2019 metams nustatymo“ LEG nustatyta 2019 m. šios paslaugos teikimo pajamų riba.

Elektros energijos gamintojai neturėtų paskatos dalyvauti Tretinio rezervu ir (arba) Tretinio 330 kV rezervu aukcionuose, jeigu, bet kuriuo atveju, teikiant izoliuoto darbo paslaugą būtų padengiamos šios gamintojų sąnaudos arba paslaugos teikimo kaina nebūtų reguliuojama, kas sudarytų sąlygas, kad gamintojai galėtų taikyti nepagrįstai didelės kainas. Tačiau galėtų būti taikomi kiti reguliavimo būdai, kurie numatytų finansinį skatinimą gamintojams dalyvauti tretinio rezervu paslaugos teikime.

Išvada. Kai PSO poreikis Tretinio rezervu, Tretinio 330 kV rezervu ir izoliuoto darbo užtikrinimui būtų lygus visų šias paslaugas galinčių teikti elektros energijos gamintojų turimajai galiai, o izoliuoto darbo paslaugos kainos teisės aktų nustatyta tvarka nebūtų reguliuojamos arba teisės aktų nustatyta tvarka izoliuoto darbo paslaugos kainos būtų grįstos visišku izoliuoto darbo paslaugos sąnaudų padengimu, tokiu atveju, visi gamintojai turėtų didelę įtaką savo rinkos dalyje, kadangi jų visų turimas pajėgumas būtų reikalingas teikti Baltijos šalių izoliuoto darbo, Tretinio rezervu ir Tretinio 330 kV rezervu paslaugas.

6.2. Dėl grobuoniškos (pernelyg žemų kainų) kainodaros taikymo

Konkurencijos tarybos paaiškinimų dėl dominuojančios padėties nustatymo, patvirtintų 2000 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 52 „Dėl Konkurencijos tarybos paaiškinimų dėl dominuojančios padėties nustatymo“, 20.2 papunktyje numatyta, kad ūkio subjektas gali bandyti išlaikyti savo pozicijas „grobuoniškų“ veiksmų pagalba. „Grobūniškais“ suprantami veiksmai, kai ūkio subjektas sąmoningai, siekdamas pašalinti iš rinkos konkurentą, patiria nuostolius, nustatydamas labai mažas kainas, pavyzdžiui, mažesnes, negu jo vidutiniai kaštai. „Grobūniškos“ kainodaros turinys labiau atskleidžiamas mokslinėje literatūroje. „Grobūniška“ kainodara turi atitikti keletą sąlygų: 1) ūkio subjektas paslaugas gali teikti (teikia) kainomis, mažesnėmis nei paslaugos teikimo sąnaudos, 2) tokiu būdu pašalinant iš rinkos konkurentus ar sukuriant barjerus atsirasti naujiems, 3) bei vėliau gali taikyti

(taiko) didesnes kainas, kurių negalėjo taikyti anksčiau esant konkurentams, taip sukeltiant žalą vartotojams.⁴⁰

Pažymėtina, kad šiame tyrime pernelyg žemų kainų vertinamas tik Tretinio rezervo paslaugos rinkoje pirmo scenarijaus (šios ataskaitos 4.5.1.3.1 poskyris) atveju, nes antro ir trečio scenarijų atveju bei Tretinio 330 kV rezervo ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo rinkose potenciali konkurencija nėra galima.

6.2.1. Dėl galimybės teikti paslaugą mažesnėmis, nei sąnaudos, kainomis

Svarbu pažymėti, kad LEG yra vienintelis elektros energijos gamintojas, kuris dalyvauja teikiant antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo, Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugas. Remiantis faktine 2017–2019 m. informacija galima daryti išvadą, kad LEG teikdama kainos pasiūlymus Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų aukcionuose taiko principą, kuomet visi bendrastotiniai įrenginių ir netiesioginiai kaštai priskiriami Tretinio 330 kV rezervo paslaugos, kurią šiuo metu turi technines galimybes teikti tik LEG, teikimui, nepriskiriant šios kaštų dalies Tretinio rezervo paslaugos teikimui, taip sumažinant siūlomą kainą Tretinio rezervo paslaugos teikimui. Tačiau remiantis faktiniais Tretinio rezervo paslaugos aukciono rezultatais ir kainos pasiūlymais šios paslaugos teikimui, darytina išvada, kad LEG būtų netikslinga taikyti kainos spaudimą Tretinio rezervo paslaugos aukcione dėl to, kad:

1. PSO kiekvienais metais organizuoja aukcioną Tretinio rezervo paslaugos įsigijimui, todėl LEG kainų spaudimo taikymas teoriškai galėtų išstumti kitus elektros energijos gamintojus trumpuoju laikotarpiu (1 metams), bet ne ilgalaikėje perspektyvoje. Taip pat svarbu pažymėti, kad termofikacinės elektrinės AB „Panevėžio energija“ ir UAB Kauno termofikacijos elektrinė, kurios neteikia Tretinio rezervo paslaugos per vienų metų laikotarpį nebūtų išstumtos iš Tretinio rezervo paslaugos rinkos, kadangi su savo gamybos įrenginiais turėtų galimybę teikti kitas paslaugas, t. y. šildymo sezono metu kogeneraciniu būdu gaminant šilumą gaminti ir elektros energiją parduodant ją elektros energijos biržoje bei gamybos įrenginius naudoti šilumos rezervo užtikrinimui arba savo reikmėms, kaip AB „Orlen Lietuva“. Tokią išvadą pagrindžia tai, kad Vyriausybei nutarus nenustatyti⁴¹ iš VIAP biudžeto remtiną elektros energijos gamybos termofikacinėse elektrinėse apimties 2016–2018 m. bei termofikacinėms elektrinėms 2016–2017 m. neteikiant Tretinio rezervo paslaugos, kuri kompensuojama iš sisteminių paslaugų biudžeto, per 2016–2017 m. termofikacinės elektrinės nepriėmė ilgalaikių sprendimų dėl veiklos nutraukimo ir nuo 2018 m. dalyvavo PSO organizuojamame Tretinio rezervo paslaugos aukcione.

2. Jeigu būtų nustatyta, kad LEG turi didelę įtaką Tretinio 330 kV rezervo ir antrinio aktyviosios galios rezervo rinkose, Komisija nustatytų šių paslaugų kainų viršutines ribas įvertinusi visas būtinausias šių paslaugų teikimo sąnaudas nepriskiriant kitų veiklų sąnaudų, t. y. laikantis kryžminio subsidijavimo draudimo principo. Tokią išvadą pagrindžia tai, kad LEG 2018–2019 m. teikdama kainos pasiūlymus Tretinio 330 kV rezervo paslaugos aukcionuose į šios paslaugos teikimo

⁴⁰ R. Moisejevas „Predatory Pricing: a Framework for Analysis“, *Baltic Journal of Law & Politics* 10(1) (2017), 124–155 psl.; G. Gaudin & D. Mantzari „Margin Squeeze: an above-cost Predatory Pricing Approach“, *Journal of Competition Law & Economics*, 12(1) (2016), 151–179.

⁴¹ Vyriausybės 2015 m. spalio 7 d. nutarimas Nr. 1083 „Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikėjų ir viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo apimties 2016 metams nustatymo“, Vyriausybės 2016 m. lapkričio 23 d. nutarimas Nr. 1178 „Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikėjų ir viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo apimties 2017 metams nustatymo“ ir Vyriausybės 2017 m. lapkričio 29 d. nutarimas Nr. 966 „Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikėjų ir viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimo apimties 2018 metams nustatymo“

kainas įtraukdavo ir kitos veiklos – Tretinio rezervo paslaugos sąnaudas, kurios Komisijai nustatant Tretinio 330 kV rezervo paslaugos teikimo kainos viršutinę ribą būdavo pripažįstamos kaip nepagrįstos.

3. Taip pat LEG gamybos įrenginių kaina, proporcingai priskyrus LEG bendrastotinių įrenginių sąnaudas, palyginus su termofikacinių elektrinių kainų pasiūlymais nėra konkurencinga ir beveik dvigubai viršija termofikacinių elektrinių kainų pasiūlymus.

15 lentelė. LEG pateikti kainos pasiūlymai Tretinio rezervo ir Tretinio 330 kV rezervo paslaugų aukcionuose

	Tretinio rezervo paslauga		Tretinio 330 kV rezervo paslauga	
	Aukcione pateiktas LEG kainos pasiūlymas	Komisijos nustatyti paslaugos teikimo kainos viršutinė riba	Aukcione pateiktas LEG kainos pasiūlymas	Komisijos nustatyti paslaugos teikimo kainos viršutinė riba
2017 m.	15,09	10,04	13	10,04
2018 m.	8,12	—*	16,6	12,87
2019 m.	4,5	—*	16,23	11,87

* paslaugos teikimo kainos viršutinė riba nenustatyta, nes paslauga neteikiama

Atkreiptinas dėmesys, kad tuo atveju, kai PSO poreikis Tretinio rezervo, Tretinio 330 kV rezervo ir izoliuoto darbo užtikrinimui būtų lygus visų šias paslaugas galinčių teikti elektros energijos gamintojų turimajai galiai, gamintojai neturi pagrindo taisyti mažesnių kainų nei sąnaudos, esant PSO poreikiui naudoti visų gamintojų turimąją galią.

Kiti gamintojai, kurių turimi pajėgumai ženkliai mažesni nei LEG, nebūtų suinteresuoti taikyti mažesnes kainas siekiant išstumti panašių pajėgumų konkurentus iš Tretinio rezervo rinkos, nes tai sąlygotų, kad dėl konkurencijos, o ir pajėgumų trūkumo, PSO poreikį užtikrinti galėtų tik didžiausias rinkos dalyvis LEG, tokiu būdu kiti gamintojai ar gamintojas netektų galimybės dalyvauti Tretinio rezervo rinkoje.

6.2.2. Dėl pernelyg žemų kainų taikymo pašalinant konkurentus iš rinkos bei galimybės vėliau taikyti didesnes kainas.

Pastebėtina, kad jei vienerius metus aukciono nelaimėtų vienas ar keli gamintojai, jie savo turimus gamybos įrenginius galėtų panaudoti prekybai biržoje ar kitais būdais, kaip aprašyta šios ataskaitos 4.5.2.1 poskyryje, jei kainos būtų lygios ar viršytų ribinius kaštus arba galėtų konservuoti įrenginius. Taigi LEG ar kiti gamintojai mažinant Tretinio rezervo paslaugų kainas, siekiant išstumti konkurentus, negalės ateityje vienašališkai padidinti kainų, nes pilnai neišstums konkurentų iš rinkos. Potencialiai galima konkurencija iš esamų gamintojų ribos gamintojų motyvus ateityje nustatyti didesnes kainas neatsižvelgiant į konkurenciją iš kitų gamintojų.

7. IPAREIGOJIMŲ NUSTATYMAS

Elektros energijos rezervinės rinkos tyrimo metu nustatyta, kad antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo rinkoje bei Tretinio 330 kV rezervo paslaugos rinkoje dominuoja vienas asmuo – „Lietuvos energijos gamyba“, AB, o Tretinio rezervo rinkoje yra 4 rinkos dalyviai, kurie atsižvelgiant į rezervinės galios ir izoliuoto darbo paslaugos poreikį, gali turėti didelę įtaką savo atitinkamoje

rinkos dalyje, t. y. dėl veiksmingos konkurencijos trūkumo turi galimybių elgtis nepriklausomai nuo kitų rinkos dalyvių, vartotojų ir tiekėjų.

Darytina išvada, kad vien *ex post* reguliavimas neužtikrina antikonkurencinių veiksmų išvengimo. Kadangi *ex post* reguliavimo atveju tiriami įvykiai jau yra įvykę praeityje, todėl būtina taikyti išankstinį (*ex ante*) reguliavimą antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo, Tretinio 330 kV rezervo paslaugos ir Tretinio rezervo rinkose, kadangi šių paslaugų rinkos pasižymi aukštais įėjimo į rinką barjeriais ir charakteristikomis, kurios yra nepakankamos vystyti veiksmingai konkurencijai, o minėtų aplinkybių išnykimo požymių artimiausiu metu nenustatyta. Dėl to reikalinga nuolatinė analizuojamų rinkų priežiūra, kurią gali užtikrinti tik *ex ante* ir *ex post* reguliavimas kartu. Pažymėtina, kad siekiama minimizuoti *ex ante* reguliavimo priemonių taikymą, todėl siūlytina reguliavimo priemonės taikyti tais atvejais, kai konkurencijai tarp skirtingų paslaugos teikėjų atsirasti nėra jokių galimybių.

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 66 straipsnio 1 dalimi, 68 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktu ir Taisyklių 29.1-29.3 papunkčiais, Komisija didelę įtaką rinkoje turinčiam asmeniui nustato įpareigojimus teikti paslaugas kainomis, pagrįstomis sąnaudomis, įskaitant protingumo kriterijų atitinkančią investicijų grąžą, taip pat įpareigojimus, susijusius su sąnaudų apskaitos sistemomis, skirtomis konkrečių rūšių paslaugoms teikti.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, Tyrimo darbo grupė, vadovaudamasi Elektros energetikos įstatymo 65, 66 straipsniais ir 67 straipsnio 1 dalimi bei 9 straipsnio 2 dalimi ir Taisyklių nuostatomis, siūlo Komisijai priimti sprendimą:

1. Pripažinti:

1.1. Ūkio subjektą „Lietuvos energijos gamyba“, AB didelę įtaką turinčiu asmeniu:

1.1.1. Antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo rinkos Lietuvos Respublikos geografinėje aprėptyje.

1.1.2. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje.

1.1.3. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje, atsižvelgiant į tai, kad tai vienintelis ūkio subjektas, kuris pagal savo turimą galią, gali užtikrinti visą elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus poreikį šiai paslaugai teikti.

1.2. Ūkio subjektą AB „ORLEN Lietuva“ didelę įtaką turinčiu asmeniu tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje šio tyrimo ataskaitos 5 skyriaus 3.3.11 papunktyje nurodytu atveju.

1.3. Ūkio subjektą AB „Panevėžio energija“ didelę įtaką turinčiu asmeniu tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje šio tyrimo ataskaitos 5 skyriaus 3.3.11 papunktyje nurodytu atveju.

1.4. Ūkio subjektą UAB Kauno termofikacijos elektrinę didelę įtaką turinčiu asmeniu tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos rinkoje šio tyrimo ataskaitos 5 skyriaus 3.3.11 papunktyje nurodytu atveju.

2. Įpareigoti:

2.1. „Lietuvos energijos gamyba“, AB:

2.1.1. Teikti ne didesnėmis nei sąnaudomis pagrįstomis kainomis, įskaitant protingumo kriterijų atitinkančią investicijų grąžą, vadovaujantis Elektros energijos kainos ir rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų nustatymo metodika, patvirtinta Valstybinės kainų ir energetikos

kontrolės komisijos 2012 m. rugsėjo 14 d. nutarimu Nr. O3-229 „Dėl Elektros energijos kainos ir rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų nustatymo metodikos patvirtinimo“:

2.1.1.1. antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo paslauga;

2.1.1.2. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslauga;

2.1.1.3. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslauga Komisijai informavus apie šio tyrimo ataskaitos 5 skyriaus 3.3.10 papunktyje nurodytos aplinkybės atsiradimą.

2.1.2. visais atvejais tvarkyti šio skyriaus 2.1.1.1–2.1.1.3 papunkčiuose nurodytų paslaugų apskaitą pagal Elektros energetikos įmonių apskaitos atskyrimo ir sąnaudų paskirstymo reikalavimų aprašą, patvirtintą Komisijos 2018 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. O3E-468 „Dėl Elektros energetikos įmonių apskaitos atskyrimo ir sąnaudų paskirstymo reikalavimų aprašo patvirtinimo“.

2.2. Po elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus LITGRID AB paskelbtų tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos aukciono rezultatų, AB „ORLEN Lietuva“, AB „Panevėžio energija“, UAB Kauno termofikacijos elektrinę per Komisijos prašyme nustatytą protingą informacijos pateikimo terminą pateikti Komisijos prašyme nurodytą informaciją apie tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugą, nurodant įrenginių prieinamą turimąją galią, priešzastis, kodėl įrenginių turimoji galia didėjo arba mažėjo, paaiškinimus dėl teiktų kainos pasiūlymų dydžio tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos aukcionui ir kitą su šios paslaugos teikimu susijusią informaciją;

2.3. Komisijai informavus apie šio tyrimo ataskaitos 5 skyriaus 3.3.11 papunktyje nurodytos aplinkybės atsiradimą:

2.3.1. „Lietuvos energijos gamyba“, AB, AB „ORLEN Lietuva“, AB „Panevėžio energija“, UAB Kauno termofikacijos elektrinę teikti ne didesnėmis nei sąnaudomis pagrįstomis kainomis, įskaitant protingumo kriterijų atitinkančią investicijų grąžą, vadovaujantis Elektros energijos kainos ir rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų nustatymo metodika, patvirtinta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. rugsėjo 14 d. nutarimu Nr. O3-229 „Dėl Elektros energijos kainos ir rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų nustatymo metodikos patvirtinimo“, tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslauga.

2.3.2. AB „ORLEN Lietuva“, AB „Panevėžio energija“, UAB Kauno termofikacijos elektrinę tvarkyti šio skyriaus 2.3.1 papunktyje nurodytos paslaugos apskaitą už kalendorinius metus, kuriais buvo teikta ši paslauga Komisijos reguliuojamomis kainomis, pagal Elektros energetikos įmonių apskaitos atskyrimo ir sąnaudų paskirstymo reikalavimų aprašą, patvirtintą Komisijos 2018 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. O3E-468 „Dėl Elektros energetikos įmonių apskaitos atskyrimo ir sąnaudų paskirstymo reikalavimų aprašo patvirtinimo“.

3. Nustatyti šių elektros energijos rezervinės galios paslaugų kainų viršutines ribas Elektros energijos kainos ir rezervinės galios paslaugų kainų užtikrinimo metodikoje, patvirtintoje Komisijos 2012 m. rugsėjo 14 d. nutarimu Nr. O3-229 „Dėl Elektros energijos kainos ir rezervinės galios užtikrinimo paslaugų kainų nustatymo metodikos patvirtinimo“, nustatyta tvarka:

3.1. „Lietuvos energijos gamyba“, AB šioms paslaugoms:

3.1.1. antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo;

3.1.2. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto įtampų valdymui 330 kV perdavimo tinkle ir antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui;

3.1.3. tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, Komisijai informavus apie šio tyrimo ataskaitos 5 skyriaus 3.3.10 papunktyje nurodytos aplinkybės atsiradimą.

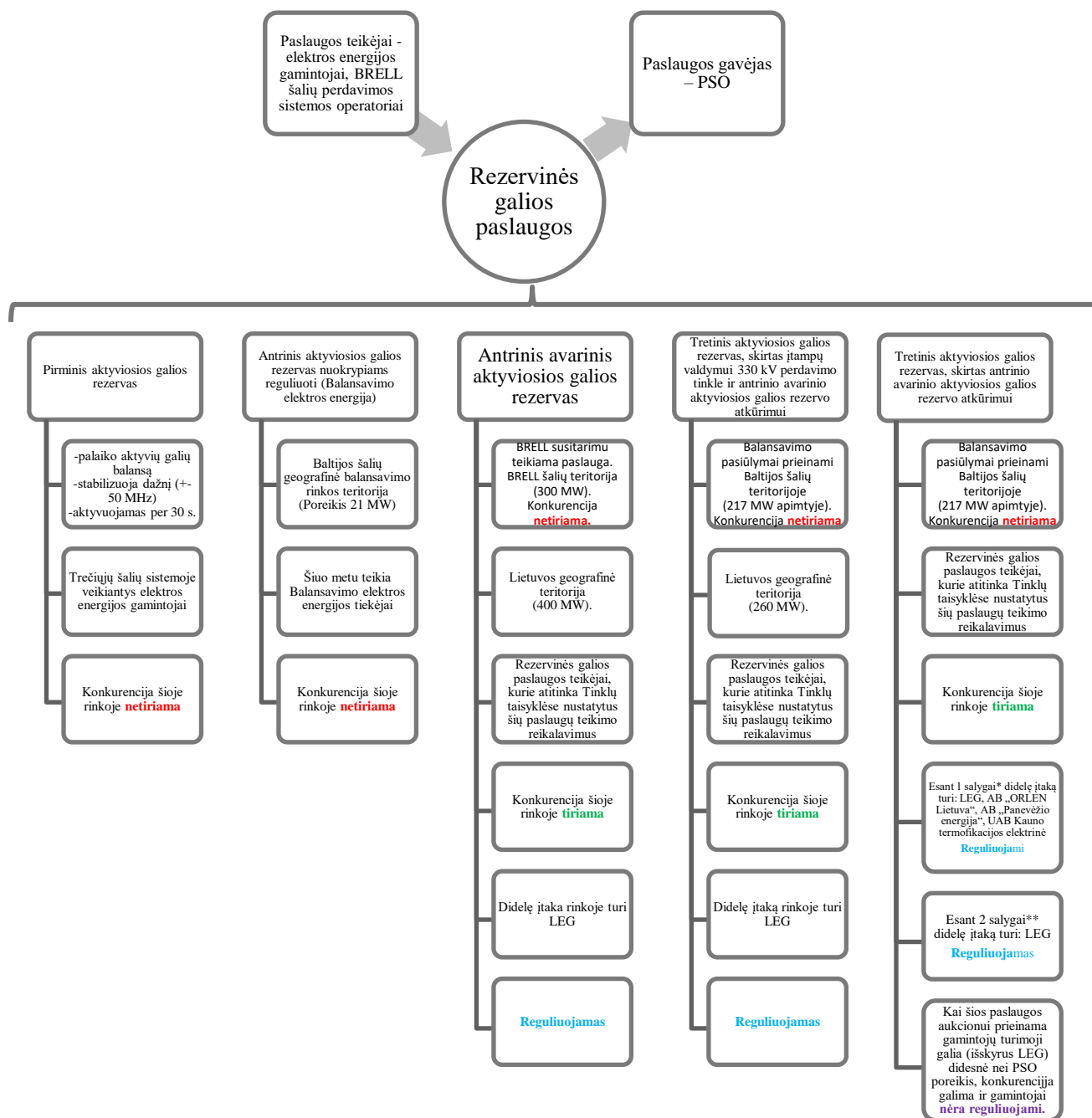
3.2. Esant šio tyrimo ataskaitos 5 skyriaus 3.3.11 papunktyje nurodytai aplinkybei „Lietuvos energijos gamyba“, AB, AB „ORLEN Lietuva“, AB „Panevėžio energija“, UAB Kauno termofikacijos elektrinės tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugai.

Pridedama. Tyrimo ataskaitos schematinė santrauka.

Elektros energijos rezervinės galios paslaugų rinkų tyrimo darbo grupė:

Dujų ir elektros departamento Rinkos plėtros ir stebėsenos skyriaus patarėjas	Paulius Blažys
Dujų ir elektros departamento Rinkos plėtros ir stebėsenos skyriaus vedėja	Rimgailė Baliūnaitė
Teisės departamento Teisės taikymo skyriaus vyresn. specialistas	Kristupas Bagdonavičius

Rezervinių paslaugų teikimo schema (įvertinus šioje ataskaitoje pateiktas tyrimo išvadas)

* 1. Tuo atveju, kai iki tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugos aukciono pradžios, elektros energijos perdavimo sistemos operatorius paskelbia, kad bus užsakomi papildomi izoliuoto darbo paslaugą galinčių teikti elektros energijos gamintojų pajėgumai, o izoliuoto darbo paslaugos kainos teisės aktų nustatyta tvarka nebūtų reguliuojamos arba teisės aktų nustatyta tvarka izoliuoto darbo paslaugos kainos būtų grįstos visiškai izoliuoto darbo paslaugos sąnaudų padengimu, ir šių paslaugų teikimui būtų reikalingi visų gamintojų, galinčių teikti tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, ir izoliuoto darbo paslaugas, pajėgumai.

** 2. tais atvejais, kai elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus nustatytas poreikis šiai paslaugai didesnis už tretinio aktyviosios galios rezervo, skirto antrinio avarinio aktyviosios galios rezervo atkūrimui, paslaugą galinčių teikti elektros energijos gamintojų (išskyrus „Lietuvos energijos gamyba“, AB) šios paslaugos aukcionui prieinamą turimąją galią.